

N. Ýagşymyradow

ÇEPER TANKYT SUNGATYNYŇ AMALLARY

Ýokary okuw mekdepleri üçin okuw gollanmasy

*Türkmenistanyň Bilim ministrligi
tarapyndan hödürlenildi*

Türkmen döwlet neşirýat gullugy
Aşgabat – 2010

Ýagşymyradow N.

Ý 17 **Çeper tankyt sungatynyň amallary.** Ýokary okuw mekdepleri üçin okuw gollanmasy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy. 2010.

«Çeper tankyt sungatynyň amallary» okuw gollanmasy çeperçilik sungatynyň dürli ugurlary boýunça sözlere düşündiriş bermek arkaly, bu kärde zähmet çekýän hünärmenlere, ýokary okuw mekdebiniň talyplaryna, şeýle-de ýörite orta hünärmen mekdepleriniň okuwçylaryna hünärlerine girişmäge ýakyndan ýardam berer.

**TÜRKMENISTANYŇ PREZIDENTI
GURBANGULY BERDIMUHAMEDOW**

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET TUGRASY

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET BAÝDAGY

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET SENASY

Janym gurban saňa, erkana ýurdum,
Mert pederleň ruhy bardyr köňülde.
Bitarap, garaşsyz topragyň nurdur,
Baýdagyň belentdir dünýäň önünde.

Gaytalam:

Halkyň guran Baky beýik binasy,
Berkarar döwletim, jigerim-janym.
Başlaryň täji sen, diller senasy,
Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!

Gardaşdyr tireler, amandyr iller,
Owal-ahyr birdir biziň ganymyz.
Harasatlar almaz, syndyrmaz siller,
Nesiller döş gerip gorar şanymyz.

Gaytalam:

Halkyň guran Baky beýik binasy,
Berkarar döwletim, jigerim-janym.
Başlaryň täji sen, diller senasy,
Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!

GIRIŞ

Täze Galkynyşlar eýýamynda Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň taýsyz tagallasy bilen ýurdumyzyň bilim ulgamyndaky amala aşyrylýan düýpli özgertmeleri ýaş neslimiziň sowatly we döwrebap aň-düşünjeli bolmagyny aýdyň kepillendirýär. Milli Liderimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň gös-göni özüniň ýolbaşçylygynda türkmen döwletiniň bilim, ylym we medeniýet ulgamyny kämilleşdirmek, ony halkara derejesine laýyk getirmek, döwrüň gazananlaryny Türkmenistanyň bilim ulgamyna ornaşdyrmak boýunça işler netijeli alnyp barylýar.

Eliňizdäki adalgalar toplumyndan ybarat bolan gollanmanyň okuw-usuly ähmiýeti köp babatda döwrüň bilim talaplary bilen düşündirilýär. Ilkinji nobatda şekillendiriş sungatyny söýýän we bu ugurda bilim alýan ýaşlarymyzyň adalgalary dogry düşünmeklerine ýardam bermek, şeýle hem bu gollanmany ähliumumy ykrar edilen halkara adalgalarynyň hasabyna baýlaşdyrmak maksat edinildi. Gollanma türkmen elipbiýi tertibinde düzülip, esasy rus diliniň düşündiriliş manysyndan alyndy we awtor tarapyndan onuň üsti ýetirildi. Gollanmada adalga sözleriň asyl dilleri hem görkezilýär. Awtor, M. W. Alpatowyň “Всеобщая история искусств” (т.1. -М., 1948.); G. A. Pugaçengowanyň “Искусство Туркменистана.” (А.,1967.); “Советский энциклопедический словарь.” (1979.); “Малая история искусств.” (М. 1979.) “Энциклопедический словарь юного художника.” (М. 1983.); “Словарь иностранных слов.” (М., 1989.); “Большой энциклопедический словарь.” (Т.2.) «Советская энциклопедия» (1991.) we başga-da birnäçe edebiýatlardan peýdalanyň, olary türkmen dilinde teswirleýär. Şeýle-de, aýdylýan pikir okyja has täsirli we düşnükli bolar ýaly käbir adalgalara suratlar berilýär. Bu bolsa çeperçilik nukdaý nazardan okyjyny özüne çekýär.

Binagärçiligiň we şekillendiriş sungatynyň adalgalarynyň häzirki döwürde muzeýlerde we medeniýet ulgamlarynda iş ýüzünde ulanmak tejribesinde zerurlygynyň örän wajypdygyny göz önüne tutup bu gollanma halk köpçüliginiň medeni düşünjelerini artdyrmak maksady bilen hem-de bu ugurda hünär öwrenýän Türkmenistanyň Döwlet çeperçilik akademiýasynyň talyp ýaşlarynyň ýörite “Çeper tankyt sungatynyň amallary” atly dersiniň maksatnamasyna esaslanyp taýýarlanyldy. Gollanmanyň talyplaryň bilimlerini we gözýetimlerini giňeltmekde ähmiýetli bolar diýip umyt edýäris.

Bedew bady bilen barýan eziz Diýarymyzda bilim ulgamynda dünýä tejribesini öwrenmek we ony durmuşa ornaşdyrmak boýunça kän işler amala aşyrylýar. Eliňizdäki adalgalar gollanmasy ilkinji nobatda sungaty öwreniji we suratkeş ýaşlarymyza hünärine girişmäge möhüm ýardamçy bolup hyzmat eder diýip umyt edýäris.

Abaks, abachs, abacus (*gr.*)

Абака

Plita (tagça) – binagärçilikde: kapiteliň ýokarky bölegi; (doriki, ioniki orderlerde) inedördül gönüburçly ýa-da (korinf orderinde) gyalary aýlaw şekilde bolýar.

Abrasif, abrasio (*fr., lat.*)

Абразивный

Gazamak, gazaw – abraziwler: metallaryň, çüýşeleriň, agajyň, küýze we şuna meňzeş önümleriň ýüzüni mehaniki ýol bilen tараşlap bejermek üçin ulanylýan ownuk däneli ýa-da toz görnüşli örän berk maddalar (naždak, almaz we başgalar).

Abris (*nem.*)

Абрис

Abris (çyzyk) – 1) bir zadyň görnüşiniň şekilini çyzmak. 2) Geodeziýa pudagynda haýsy-da bolsa bir zadyň ýa-da ýeriň şekilini ýönekeý çyzyklar arkaly çyzyp, dogry bellikler goýmak. 3) Daş-basma usulynda göçürilýän şekiliň çyzygyny, köp reňkli asyl nusganyň aýratyn açyk, kölege hem-de reňkli meýdanynyň araçägini belläp, ýuka aňyrsy görünýän materiala geçirmek arkaly (kalka, plýur we başg.) soňra daşa göçürmek usuly.

Абстрагирование (*lat.*)

Abstraktlaşdyrmak, (ünsi bölmek, pikir etmek) – pikir etmegiň bir görnüşü. Onuň netijesi – örän umumy düşünjäniň we pikiriň özboluşly bilimi hasaplanýar. Amaly haşam sungatynda bu tebigatyň şekillerini stillesdirmegiň görnüşidir. Çeperçilik sungatynda suratkeşleriň hakyky tebigatdan el çekmekleri we hiç zatsyz hyýaly (çyzyklaryň, nokatlaryň, tegmilleriň, tekizlikleriň we başgalaryň) taslamalaryny döretmekleri. Ony rus suratkeşi W. Kandinskiň döredijiliginde has aýdyň görmek bolýar. Kâbir abstrakt akymlaryň düz-

günlerinde arhitekturanyň we dizaýnyň göwrümleriniň kadalaryna sazlaşykly baglanyşdyrylýar (suprematizm akymynyň görnükli wekili K. Malewiç we başgalar). Bu akymyň üstünlik gazanmagynyň esasy sebäbi, göwrümleriň, boýaglaryň, reňkleriň üsti bilen dünýäniň döwrebap ösmegindäki çagyryşlaryny kabul etmegidir.

Абстрактный экспрессионизм

Abstrakt şöhlendirme – Amerikan nak-gaşçylygyndaky ýörgünli çeperçilik akymy bolup, ol Nýu-Ýork şäherinde 1940-njy ýyllarda döreýär. Bu akymyň wekilleri uly kendiriň ýüzüne ullaňan çotkalar bilen çalt boýap ýa-da boýaglary syçradyp täsin sazlaşyklary bermäge çalşypdyrlar. Olaryň

käbirinde syrly pikirleri bermäge synanyşýanlary-da bar. Umuman alanyňda bu mekdebiň wekilleri belli bir kada-kanunçylygy adamyň aňnyndan aýyrmak maksadyny öňe sürýärler.

1) Abstraksiýa – zadyň, wakanyň, hadysanyň düýp kanuny almatlaryny, esasy manysyny ýüze çykarýan hyýal.

Abstractio (*lat.*)

Абстракция

2) Abstraksiýa (özbaşdak we erkin pikir etmek) – şekillendiriş sungatynda “pikirlenmegiň”, “düşünmekligiň” manydaşy. Haýsy-da bolsa bir zadyň gatnaşygynyň hyýaly baglanyşygy. Bu akymyň esasy görnüşleri: özbaşdaklyk, (barlanan hadysalary käbir umumylykda bölüp çykarmak); umumylyk (hadysanyň umumy düzümini bermek); bolşundan üýtgeşik edip görkezmek (duýgy hadysasyna hakykatyň goşulyp, bolşundan sadalaşdyryp görkezilmegi). Howaýyçylyk-pikiri aýdyňlyga garşy goýulýar. Şekillendiriş sungatynda suratkeşler hakyky durmuşy görkezmän, öz pikirlerini geometrik göwrümleriň ýa-da dürli tegmilleriň üsti bilen taslamalarda açyp görkezýärler.

Abstractio

Абстракционизм

Abstraksionizm – XX asyryň şekillendiriş sungatynyň nakgaşçylyk, grafika, heýkeltaraşlyk ugurlaryndaky has ahyrky özboluşly çeperçilik akymy. Abstraksionizm akymyna baş goşan suratkeşler hakyky durmuş wakalaryny şekillendirmekden el çekýärler. Olaryň döredýän eserlerinde geometriýa görümleri, bulaşyk tegmiller we çyzyklar taslamanyň esasyň düzýär.

Associatio (lat.)

Ассоциация

Birleşme – 1) pudak birleşmesi; medeniýetde, sungatda, ykdysadyýetde we başga ugurlarda haýsy-da bolsa bir maksada gulluk etmek üçin birleşen gurama. 2) Haýsy-da bolsa bir düşüňjäniň başga bir düşüňje emele getirmegi esasynda aýry-aýry düşüňjeleriň baglanyşygy, meňzeşligi.

Absurdus

Абсурд

Biderek – bidereklik, bolgusyzlyk, manysyzlyk, delilsizlik. Suratkeşiň hiç bir akyma, tagama dogry gelmeýän, şowsuz çeken suraty.

Avant-gardisme (fr.)

Авангардизм

Öñdebaryjylyk – XX asyryň suratkeşleriniň oý-pikirlerini birleşdirýän hyýaly hereketiň ady bolup, olara çeperçilik durmuşynda könenen gelýän däpleri, şekillendiriş sungatynyň klassyky kadalaryny köki-damary bilen aýyrmaklyk wezipesi häsiýetli bolup durýar. Öñdebaryjylyk akymynyň wekilleri edebi-çeper akymlary

kabul edip, ekspressionizm, kubizm, futurizm, dadaizm, sýurrealizm ýaly çeperçilik esaslara daýanýarlar.

Авангардист

Öňdebaryjylyk akymynyň ussady, öňdebaryjy – öňdebaryjylyk akymynyň wekili (suratkeş, ýazyjy we başgalar). Suratkeş özüniň ýazan eseriniň üsti bilen täze hadysany, oý-pikirleri geljekde bolmaly sungat täzeligi hökmünde habar berýär.

Avant (*fr.*)

Аванзал

Öňdäki zal – teatrda tomaşa edilýän esasy jaýyň öňündäki kiçiräk otag (zal).

Avantage – Awantaž

Авантажный

Ýakymly, özüne çekiji – özüniň daşky görnüşi bilen örän oňat duýgy dörediji, özüne çekiji, ýakymly.

Avant

Авантитул

Öňdäki sahypa – kitabyň başlangyç sahypasy, ol eseriň adyny, awtoryň adyny görkezýän sahypadan öňde ýerleşýär. Kä halatlarda öňdäki sahypanyň arka ýüzünde (frontispis) awtoryň şekili ýa-da kitabyň mazmuny, surat ýerleşdirilýär.

Avenue (*fr.*)

Авеню

Köçe – köp halatda gyalary baglar bilen örtülen giň köçe (köçäniň şeýle ady Fransiýada, Angliýada, ABŞ-da we başga-da birnäçe döwletlerde aýdylýar).

Avers (*fr.*)

Аверс

Ýüz tarapy – medalyň, teňňäniň ýüz tarapy.

Autos (*gr.*)

АВТО

Özüm – söz bilen aýdanyňda “özüm”, “özümiňki”, “meniň terjimehalym”, “meniň şekilim” diýmegi aňladýar.

Автобиография (*gr.*)

Awtobiografiýa

(Terjimehal) – öz durmuşyň barada ýazmak, geçen ömrüňi özi bilen ýazyp häsiýetlendirmek.

Autos-gravura (*gr.*)

Автогравюра

Öz şekilim – suratkeşiň öz döredýän eserlerini möhür görnüşinde agaja, linoleuma ýa-da metala geçirmegi.

Awtograf (*gr.*)

Автограф

Öz golyazmam – awtoryň öz eli bilen çeken goly, köp halatda ýadygärlik sözünüň ýazylmagy. 2) golyazma eserim, öz elim bilen ýazan düzmäm.

Autos-didaktos (*gr.*)

Автодидакт

Özi öwrenen – özi öwrenje, surat çekmegi özi öwrenen adam.

Autos-kephale (*gr.*)

Автокефалия

Öz başym, öz kelläm – garaşsyz, öz-özünü dolandyryýan slawýan hristian ybadathanasy.

Autos-glyphe

Автолитография

Awtolitografiýa (Öz şekilim) – suratkeşiň öz döredýän eserlerini ýa-da öz keşbini daşbasma usulynda suratlandyrmagy.

Autos-onoma

Автоним – Awtonim – öz adym

At – awtoryň hakyky ady; (kähalat suratkeş öz adyny syrly ýazýar).

Autos-portrait

Автопортрет

Awtoportret (Öz şekilim) – suratkeşiň öz keşbini çeken şekili.

Autor (*lat.*)

Автор

Awtor (ýazar) – haýsy-da bolsa bir eseri, ylmy-barlag işini, täzeligi taýýarlan, döreden adam.

Autos-referre

Автореферат

Awtoreferat (öz habarnamam) – awtor tarapyndan taýýarlanan ylmy işiň gysga beýan edilmegi. Ylmy işini goraýan alymyň özüniň ylmy işiniň umumy wezipeleri barada ýazmagy. Mysal üçin, dissertasiýanyň awtoreferaty.

Autoritat (*nem.*)

Авторитет

Abraýly, belent mertebeli – 1) köpçüligiň makul bilmegindäki dereje, täsir. 2) Märekäniň hormatyna eýe bolan mertebeli, abraýly şahsyýet.

Agalma+lithos (*lat.*)

Агальматолит

Bezeg, heýkel daşy – bezeg daşy, daşyň görnüşi; mele-ýaşyl, açyk-ýaşyl, gyzylymtyl we başga reňkli berk görnüşli dürli daşlar.

Achates (*gr.*)

Агат

Agat (Ýarym gymmatbaha daş) – gatlakly ýa-da çyzyjak geçen daş. Bu daş zergärçilik senedinde bezeg daşy hökmünde peýdalanylýar.

Agreements (*fr.*)

Аграмант

Agramant. Bezeg, “örme” ýa-da “çyrmaşyk” – köýnekleri, tutulary, ýumşak mebelleri we şuna meňzeş zatlary bezemek üçin hyzmat edýän bagjykdan dokalan önüm.

Adaequatus (*lat.*)

Адекватный

Adekwat (deňeçer) – bir zadyň beýleki bir zada meňzeşligi ýa-da deňeçerligi, onuň doly gabat gelmegi.

Ajour (*fr.*)

Ажурный

Ažur, keşdelenen – ussatlyk bilen keşdelenen, örülen, dokalan nepis we inçe önüm.

Академизм (*gr.*)

Akademizm – 1) arassa gözleg akymy, ylymda we bilimde berk düzgün. 2) ylmyň, bilimiň, sungatyň durmuşa ýokary derejeli açyşlaryny hödürlemegi. 3) XVI-XIX asyrlarda çeperçilik sungatynda dörän akymlar antik we Galkynyş eýýamynyň sungatyna esaslanyp, owadanlaşdyrylan keşpleri, durmuşdan daşdaky dini we rowaýaty wakalary su-

ratlandyrýar. 4) Türkmenistanyň Döwlet çeperçilik akademiýasynyň maksatnamasynda alyp barýan ýoly millilik we durmuş wakalarynyň hakyky gözelliginde suratlandyrmakdan ybarat bolup durýar.

Академик

Akademik – akademiýanyň agzasy. Ylym we sungat pudagynda iň belent at, dereje.

Akademia (gr.)

Академия

Akademiýa – grek rowaýatynda Akadem atly gahrymanyň ady bilen baglanyşykly Afinanyň golaýynda Platon (b.e.öň IV-asyr) tapryndan pelsepe mekdebi esaslandyrylýar. 2) ylym, bilim we sungat häsiýetli edaranyň ady; Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasy, Türkmenistanyň Döwlet çeperçilik akademiýasy, Türkmenistanyň harby akademiýasy we başgalar.

Acanthe (fr.)

Акант

Akant ýa-da Akanf (Stilleşdirilen akant ösümligi) – “aýynyň aýasy” diýip atlandyrylýan akantlar maşgalasyna degişli ösümlik. Ol Aziýa, Afrika we Ortaýer deňziniň ýyly ýurtlarynda ösýär. 2) binagärçilikde korinf kapitelinde we çylşyrymly orderlerde, şeýle-de dürli görnüşli nagyşlarda “aýynyň aýasy” atly ösümligiň çybygynyň we ýapragynyň göwrümlü stilleşdirilen bezeg şekili.

Айван

Eýwan – binagärçilikde jaýyň öňündäki agaç sütünlere daýanýan bassyrma. Onuň häzirki döwürde weranda, terrasa, balkon ýaly atlary giňden ulanylýar.

Adaptatio (*lat.*)

Адаптация

Adaptasiýa (Uýgunlaşmak) – şekillendiriş sungatynda dürli ýagtylyga suratkeşiň gözüniň uýgunlaşmagy. Suratkeşler uýgunlaşmagy ýagtylyk, garaňkylyk, şeýle-de reňkler bilen tapawutlandyrýarlar. Ussahana giren adamda reňkiň aýratynlygy ilkinji pursatlarda ol diýen oňat duýulmaýar, ýöne 5-7-minut geçensoň welin, onuň gözi oňat öwrenişýär we dürli reňkleri saýgarýar.

Reňk uýgunlaşmasyna reňk ýadawlygy-da degişlidir, ýagny suratkeş bir zada gaty kân wagtlaп sereden ýagdaýynda, ol iki reňkiň tapawudyny ýitirýär, onuň gözi iki reňki birleşdirýär.

Agnaeductus (*lat.*)

Акведук

Akweduk (Suw geçiriji) – Suwaryş turbalaryny jarlaryň, ýollaryň, jülgeleriň üstünden geçirmek üçin niýetlenen ýörite köpri şekilli desga.

Aqua (*lat.*)

Акварель

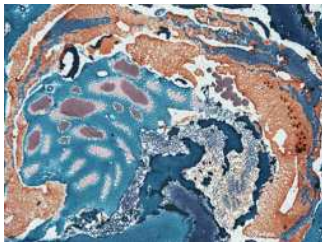
Akwarel (Suwly reňk) – “akwa” latynça “suw” diýmekdir. Ol suwda garylýp işlemek üçin niýetlenen ýelimli boýag. Akwarel suratynyň esasy häsiýetleri – reňkleriň durulygy, açyklygy, reňkleriň aşagyndaky kagyzyň duýulýanlygydyr.

Acquatinta (*ital.*)

Акватинта

Grawýuranyň görnüşi – metal plastinasyna siňdirilen tekiz gara (asfalt) tozlary arkaly suratyň şekilini ýörite stanokda basyp, şekilleriň ýarym öwüşginini berýän häsiýeti ak kagzyza geçirmek.

Aqua

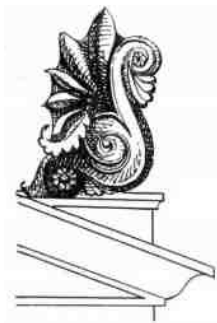
Акватипия – Akwatipiýa

Çap etmegiň usuly – suwly reňklerde grafika suratlaryny çap etmek; suwly reňkde ýerine ýetirilen eserleri (akwareli) göçürmegiň çeperçilik usuly.

Accessoire (fr.)

Аксессуар

Aksessuar (Bir zada degişli) – haýsy-da bolsa bir zadyň baglanyşygy; esasan bir zady ugrukdyrýan, hususan-da kömek ediji gural (teatrda ýasama ýa-da hakyky ýasalan zatlar ýa-da eşikler) şekillendiriş sungatynda şekile kömek ediji ikinji derejeli zat; zatlaryň kömek ediji önümleri, eşiklere goltgy beriji serişdeler, bezegleri.

Akroterion (gr.)

Акротерии

Akroteriý – binagärçilikde frontonyň ýokarky burçlarynda ýerleşdirilen heýkel ýa-da palmettalar bezegleri.

Actus (lat.)

Акт

Akt (nem) – şekillendiriş sungatynda ýalaňaç adamyň şekili.

Aktis+lithos (lat.)

Actualis

Актуальный

Derwaýys, döwrebap – has zerur, häzirki döwür üçin has gerekli, has möhüm.

Accentus (lat.)

Акцент

Basma, açyk görkezmek – haýsy-da bolsa bir pikiri tassyklamak, üstünde durmak, bir zada üns bermek; şekillendiriş sungatynda eseriň bir bölegine has ünsi çekmek.

Accidenttia (lat.)

Аксиденция

Duýdansyzlyk – 1) pelsepede duýdansyz, gelip-gidýän ýagdaý, haýyrsyz zadýň düzümi; 2) başgaça, aksident – bu ýygyny, ýagny çaphananyň kiçiräk işindäki bellikler, kitapdaşlar, blanklar, afişalar we şuna meňzeşler.

Alla prima (lat.)

Алла прима

Alla prima – nakgaşçylygyň çeperçilik usuly, ýagny suratkeşiň öňünden hiç hili taýýarlyksyz hyýalynda dörän pikirini ussatlyk bilen arassa kendirde suratlandyrmagy.

Alebastros (gr.)

Алебастр

Gipsiň görnüşi – suwly kalsiniň sulfaty, mineral, owunjak syk gançyň görnüşi; ony çeperçilik işleri üçin ulanýarlar; gurluşyk gançynyň ýakylan görnüşine-de alebastr diýýärler.

Александрит

Bezeg daşy – hrizoberilliň bir görnüşi bolan ýaşyl reňkli mineral; bu gymmat bahaly daşyň tebigy bolmadyk ýşykda reňki goýy-gyzyl ýalydyr.

Alizarine (fr.)

Ализарин

Sintetik reňkleýji – ýörite matany reňkleýji – ol gyzyl, benewşe reňk, açyk gyzyl reňk öwürýär we çöpboýanyň kökünden alynýar.

Allegoria (*gr.*)

Аллегория

Göçme many – şekillendiriş sungatynda bir zadyň şekiliniň üsti bilen bir wakany ýa-da pikiri bermek; maksady aýdyň şekiliň üsti bilen düşündirmek.

Allee

Аллея

Bagly ýol – (köp halatda seýil bagynda) – iki gapdaly agaç oturdy-lan ýol.

Altaria (*lat.*)

Алтарь

Sadaka ýeri, beýik – 1) Ilki-durmuş jemgyýetindäki adamlaryň hudaý ýoluna sadaka we gurbanlyk berýän ýeri. 2) Buthananyň gündo-gar töründäki aýratyn bezelen böle-gi.

Al (uminium) (*lat.*)

Альграфия

Çap etmegiň görnüşi – çap görnüşinde Ofset maşyny bilen tekiz neşir etmegiň usuly, ol alýumin plas-tinadan taýýarlanýar; çeperçilik su-ratlaryny, dünýä şekiliniň kartasyny we başga-da suratlary çap etmek üçin ulanylýar.

Alcazar (*isp.*)

Алькасар

Gala, mülk, köşk – Ispaniýada köşkleriň ýa-da berkidilen galalaryň atlary, köp halatda olar mawritan taýpasynyň döreden binagärlik usulynda gurulýar.

Alcove (*fr.*)

Альков

Alkow – diwaryň çuňlaşdyrylan bölegi. Köp halatda ol ýatmak üçin niýetlenýär.

Alcove+print (*fr.*)

Алькупринт

Çap etmegiň görnüşi – çuňňur çap etmegiň bir usuly.

Almanach (*nem.*)

Альманах

Ýygyny – 1) dürli awtorlaryň edebi eserleriniň täze ýygyny; kähalat olar bir akym boýunça özara baglanyşýarlar. 2) gadymy döwürlerde (aýratynam orta asyrlarda) – dürli görnüşdäki habarlar sözlügiň kalendarynyň we astrologiýa ýorgut toplumynyň ýygyny.

Alsecco (*ital.*)

Альсекко

Gury diwara surat çekmek – diwaryň gury suwagynyň üstünden nakgaşçylyk usulynda işlemek.

Alfresco (*ital.*)

Альфреско

Yzgarly diwara surat çekmek – diwaryň çygly suwagynyň üstünden nakgaşçylyk usulynda işlemek.

Ambition (*fr.*)

Амбиция

Gopbamlyk – gopbamlyk, gedemlik, ulumsylyk, tekepbirlik;
Özüne örän uly baha berýän adam.

Amethystos

Аметист

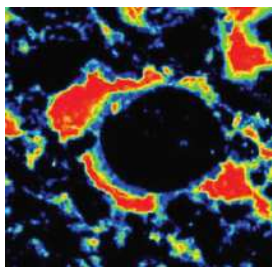
Gymmat bahaly daş – mineral, kwar-syň görnüşi bolan gyzylymytyl öwüşgin berýän gymmat bahaly daş; zergärçilik önümlerini taýýarlamak üçin ulanylýar.

Amon ýa-da **Amon-Ra**

Амон

Amon – gadymy müsürleriň rowaýatynda gün hudaýynyň ady.

Amorphos (*gr.*)

Аморфный

Amorf (Göwrümsiz) – şekillendiriş sun-gatynda göwrümsiz, gümürtik, düşnüksiz, aýdyň däl, näbelli zatlar.

Empire (*fr.*)

Ампир

Häkimiýet, imperiýa – XIX asyryň 3-nji onýyllygynda binagärçilikde we sun-gat bezeginde dörän çeperçilik akymy, ol klassisizmiň ösüşini tamamlýar. Äpet göw-rümli desgalar, haýran galdyryjy çeper bezegler (harby şekiller) aslyny irki Rimiň häkimiýetinden we gadymy grek medeniýe-

tinden alyp gaýdýar. Bu akym, Napoleon Bonapart döwründe döreyär. Soňra başga döwletlerde Napoleona garşy göreşleriň netijesi, ýeňişi we garaşsyzlygyň nyşany hökmünde äpet desgalar gurulýar. (Esasan-da Ýewropada, Russiýada).

Amuletum (*lat.*)

Амулет

Tumar – keselden, erbet zatlardan, ýaman gözden goranmak ýaly düşüňjelere uýýan adamlar boýunlaryndan dogalar hasaplanýan “heýkeljikler” dakynypdyrlar.

Amur (*fr.*)

Амур

Amur – gadymy rimlileriň rowaýatynda söýginiň hudaýy, ol eli ok-ýaýly ganatly çaganyň görnüşinde şekillendirilýär.

Amphitheatron

Амфитеатр

Aýlawly üsti açyk teatr – 1) gadymy greklerde tomaşaçylar üçin niýetlenen, belent depäniň üstünde ýerleşen, aýlawly, üsti açyk teatr. 2) gadymy rimlileriň binagärçiliginde üsti açyk tegelek gurluşyk, onuň ortasynda tegelek meýdança bolup, tomaşaçylara her dürli elhenç zatlar görkezilipdir.

Amphitrita (*gr.*)

Амфитрита

Amfitrita – gadymy grek rowaýatynda deňiz hudaýy hasaplanan Poseýdonyň aýaly.

Amphora (*lat.*)

Амфора

Küýze gap (çakyр, ýag we ş.m.üçin niýetlenen) – aşaklygyna inçelip gidýän, agzy darajyk, iki tutawaçly gap, esasan hem bu keramikanyň önümi gadymy greklerde we rimlilerde giňden ýaýbaňlanypdyr.

Analysis (*gr.*)

Анализ

Analiz (Derhew) – 1) Bir zadyň, hadysanyň belli taraplarynyň, düzülişiniň ylmy taýdan derňelişi.

Analogos (*gr.*)

Аналог

Analogiýa (Deňölçegli) (laýyk gelmek, deň gelmek, deň, barabar, ölçegdeş) hadysalaryň, wakalaryň, zatlaryň, düşünjäniň özara biri-birine meňzeşligi.

Engobe (*fr.*)

Ангоб

Angob – keramika önümçiliginde (bişirilmezinden öň) reňkli we ak palçyk bilen önümiň ýüzüne çalnyp, käbir бүдүр-сүдүрлиги timarlamak we reňk bermek üçin ulanylýan serişde.

Андеграунд (*iñl.*)

Andegraund – ýerasty meýdanda sergilemek – Bu akymyň wekilleriniň özboluşly aýratynlygy, olar eserlerini ýerzemin geçelgelerinde, metrolarda, açyk ýerde sergileýärler. Olar galereýalarda we sergi jaýlaryndaky düzgüne garşy erkin sergilemegi mahabatlandyýarlar.

Andromede (*gr.*)

Андромеда

Andromeda – gadymy grek rowaýatlarynda – Efiopiýanyň patyşasy Kefeý öz gyzy Andromedany ýurda äpet zorluk salýan deňiz

mahlugyna gurban bermekçi bolýar. Ýöne, şol rowaýatyň batyr gahrymany Perseý deňiz mahlugyny öldürip, dag gerşine daňylan gözel Andromedany halas edýär. Şekillendiriş sungatynda Perseý we Andromeda bagyşlanan eserler köp duş gelýär.

Anil (*port. gök-nil*)

Анилин

Anilin – organiki birleşmeli zäherli reňksiz suwuklyk. Anilin dürli boýaglary taýýarlamak üçin peýdalanýar.

Animal (*lat. -hayýwan*)

Анималист

Animalist – öz eserlerinde haywanat dünýäsini şekillendirýän suratkeş ýa-da heýkeltaraş.

Animal (*lat. -hayýwan*)

Анималистический жанр

Haýwanat dünýäsine bagyşlanan žanr – nakgaşçylykda, heýkeltaraşlykda, grafikada we amalyhaşam sungatynda haywanlar bilen baglanyşykly eserler. Rus sungatynda bu žanrda işlän meşhur suratkeşler E.

Lansere, P. Klodt, W. Serow, W. Watagin, I. Ýefimow, E. Çaruşin, E. Raçew, Ýu. Wasnesow we başgalar.

Annotatio (*lat.*)

Аннотация

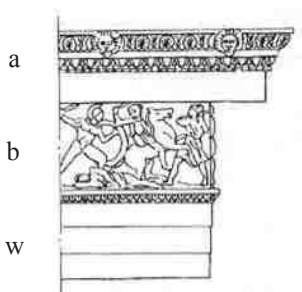
Bellik – haýsy-da bolsa bir neşiriň ýazgysyny yzarlaýan, oňa gysgaça düşündiriş berýän ýa-da tankydy bellik (kitabyň titul sahypasynyň arkasynda, kitapça bukjasynda we başg.) giňişleýin annotasiýa munuň özi kitabyň, makalanyň ýa-da golýazmanyň manysyny, akymyny, mazmunyny häsiýetlendirýän gysgaça bellik.

Ensemble (fr.)

Ансамбль

Ansambl (gelşikli umumylyk, sazlaşyk, jem) – 1) binagärçilikde haýsy-da bolsa, bir umumylyk döredýän, bölekleriň dogry özara baglanyşmagy we özara sazlaşygy. 2) şekillendiriş sungatynda: бүтewilik, çeper eseriň gelşikli we sazlaşykly umumylygy.

Entablement (fr.)

Антаблемент

Antablement – binagärçilikde jaýyň sütünleriniň üstünde ýerleşýän teşegordan, frizden, arhitrawdan ybarat bolan ýokarky kese bölek.

Antagonizma (gr.)

Антагонизм

Göreş, jedel – ýaraşdyryp bolmaýan gapma-garşylyk, göreş.

Антинолит

Nurly daş – amfibol toparyna degişli nurly daş, ony nefrit daşy hasaplaýarlar.

Antaios (gr.)

Антей

Anteý – gadymy grek rowaýatlarynda Poseýdonyň we Geýanyň ogly, äpet gahryman; Anteý aýagyny ýerden ýagny, öz enesinden aýyrmasa, hiç kim ony ýeňip bilmez eken; emma Gerkules ony ýokary galdyryp, howada iki eli bilen bogup öldürýär.

Antefixa (*lat.*)

Антефикс

Antefiks (Bezeg) – 1) antik binagärçiliğinde daşdan ýa-da keramikadan ýasalan bezeg, ol tejegoryň (karniziň) üstünde, üçeğiň aşaky burçunda ýerleşýär.

Antquus (*lat.*)

Антик

Gadymy – adamzadyň döreden gadymy maddy çeper önümi; heýkeliň ýa-da onuň bölejiginiň gadymy görnüşi (asyl nusgasy ýa-da göçürmesi).

Antiquus (*lat.*)

Антиква

Gadymy nusga – göwrümi aýlaw çyzykly çap edilýän latyn harplary, ol gotika (Ýewropada ýaşan orta asyrlar gotlar taýpasynyň ady bilen bagly) harplaryndan düýpli tapawutlanýar.

Antiquarius (*lat.*)

Антиквар

Gadymyýeti söýüji – gadymy zatlary toplaýjy ýa-da olary satyjy.

Antiquarius (*lat.*)

Антиквариат

Antikwariat (Gadymy zat) – gadymy eserler (kitaplar) we dürli zatlar. (Çeperçilik taýdan gymmaty bolan gadymy suratlar, kitaplar, mebelleri we ş. m.)

Antiquus (*lat.*)

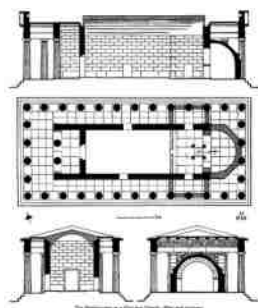
Античный

Antik (Gadymy) – gadymy grekleriň we rimlileriň taryhyna we medeniýetine degişli.

Entourage (*fr.*)

Антураж

Anturaž (Daş-töwerek, gurşap almak) – adamy gurşap alýan daşky meýdan, ýerleşme.

Antae (*lat.*)

Анты

Ante – binagärçilikde, gadymy ybadathalalaryň diwaryndaky uzaboýuna ýerleşýän gýraňy, ol diwardan ýüze çykýar, kähalat sütün (order) görnüşinde işlenip bejerilýär; “ant” – ýarym sütün bolup, galyň diwarlary bezeýär.

Face (*fr.*)

Анфас

Anfas (Ýüz tarap) – bir zadyň göni önünden, ýüzünden görnüşi.

Enfilade (*fr.*)

Анфилада

Anfilada – uzaboýuna bir hatarda ýerleşýän, aralary gapyly birnäçe otaglar.

Ansclag (*nem.*)

Аншлаг

Bildiriş, habar – teatryň, sirkiň, kino-teatryň kassasynyň agzynda petekleriň satylandygy barada ýazylyan bildiriş. 2) gazetde görkezilen ullakan bellik.

Ападана (*pars.*)

Apadana (Köşk) – gadymy parslarda köşkleriň atlandyrylyşy.

Appartement (*fr.*)

Апартамент

Otag – jaýyň ullakan bezelen owa-dan otagy.

Apis (*gr.*)

Апис

Apis – gadymy müsürlilerde mukaddes we keramatly hasaplanan öküz.

Apogaios (*gr.*)

Апогей

Ösüşin çür başy, uly abraý – haýsy-da bolsa bir zadyň iň beýik derejesi; geriş, ösüş, mysal üçin, şan-şöhrat.

Apollon (*gr.*)

Аполлон

Apollon – gadymy grekleriň rowaýatynda Gün hudaýy (başga ady Feb), şeýle-de danalygyň, sungatyň, uruş tälimleriniň, öňdengörüjiligiň hudaýydyr. Apollona sežde etmekligini gadymy grekler Kiçi Aziýa ýarymadasynyň halklaryndan kabul edipdirler.

Apotheosis (*gr.*)

Апофеоз

Arşa çykarmak, öwmeklik – 1) bir wakany ýa-da hadysany şahsy beýgeltmek, öwmek, hudaý hasaplamak: 2) wakanyň oňat sazlaşykly tamamlanmagy.

Appareil (*fr.*)

Аппарель

Geçelge – jaýyň ýokarky bölegine geçmek üçin niýetlenen geçelge.

Applicatio (*lat.*)

Аппликация

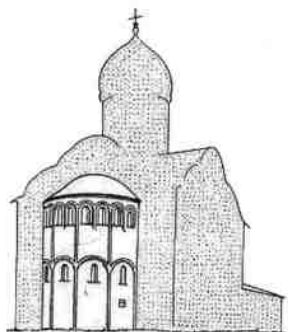
Applikasiýa (Ýelimleme) – matanyň, kagyzyň ýüzüne käbir zatlardan dürli reňk bölejiklerini tikip ýa-da ýelmäp, çeperçilik şekillerini döretmek: şeýle usul bilen döredilen nagyşlar we bezeg şekiller.

Applique (*fr.*)

Апплике

Kümüş çaýma – 1) kümüş dakylan ýa-da çaýylan; 2) ýüzi ýuka kümüş bilen örtülen metal.

Apsis (*gr.*)

Апсида

Apsida (Ýarym aýlaw çykyt) – bina-gärçilikde ýarym aýlaw, kähalatda köp burçly, jaýyň öňe çykýan bölegi bolup, onuň aýratyn ýokarky ýapgydy bar.

Arabesco (*it.fr*)

Арабеск

Arabeska – Ýewropalylaryň musulman sungatyny atlandyryşy. Araplaryň täsiri bilen şekillendiriş sungatynda dörän geometriki, ösümlik ýa-da ýazuw bezegleriniň sungaty.

Argumentum (*lat.*)

Аргумент

Delil – bir zadyň esasyňy çözüän, ynandyryjy delil, kepilnama.

Arena (*lat.*) (*çäge*)

Арена

Tomaşa meýdany – bir wakanyň bolup geçýän merkezi, meýdany. 2) Gadymy Rimde-amfiteatryň merkezi, ol tegelek ýa-da ýarym aýlaw, üstüne çäge dökülen meýdança; wagşy söweşijileriň, at çapyşygynyň tomaşa edilýän ýeri.

Arco (*it.*)

Арка

Arka (ýaý görnüşli) – binagärçilikde, jaýlaryň ýarym aýlaw girelge-leri (penjiräniň, gapynyň, derwezäniň ýaý aýlaw göwrümi) ýa-da köprüleriň arasyndaky sütünlere daýanýan gurluşygy.

Arcade (*fr.*)

Аркада

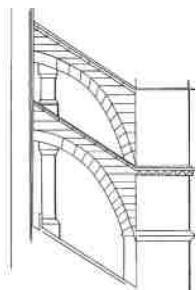
Arkalar, ýarym aýlawlar – binagärçilikde bir meňzeş düzülen arkalaryň hatary.

Arkatur (*nem.*)

Аркатура

Kiçi arkalar – binagärçilikde, hatara düzülen kiçi göwrümlü arkajyklar, olar diwaryň bezegi hökmünde hyzmat edýärler.

Arc-boutant (*fr.*)

Аркбутан

Daýanç arkasy – binagärçilikde, örän uly ymaratyň daşky daýanç arkasy bolup (gotika binagärliğinde), jaýyň diwaryny saklamakda we sazlaşdyrmakda onuň möhüm bölegi hasaplanýar.

Art Deko (*fr.*)

Арт-деко

Art Deko – bu stil Fransiýada 1918-1939-njy ýyllarda meşhurlyk gazanýar. Galyberse-de beýleki Ýewropanyň ýurtlarynda, ABŞ-da täsir edýär. Bu stiliň has-da batlanmagyna 1925-nji ýylda Parižde geçirilen sergide görkezilen arhitekturada, interýer bezeginde, mebellerde, metal önümlerinde, aýna, keramika işlerinde, soňky döwürlerde gazanylan üstünlikler esas boldy. Bu sergi üçin meşhur fransuz arhitektory Le Korbuzýeniň “Ekspri Nuwo,, ýagny “Täze ruh,, atly taslamasyna taýýarlanan pawilonynda, belli suratkeş Lalik – reňkli çüýşelerden çüwdürimini taýýarlap, pawilonyň interýerini bezeýär. Umuman, Art Deko stilini Modern stilinden uruşdan soňky funksionalizme, dizaýnda “internasional stili,, geçiş tapgyry diýip atlandyrmak bolýar. Bu akyma degişli meşhur fransuz suratkeşleri: Ž. Delamar, M. Dýufren, Ýa. Kote-
ra, R. Lalik, P. Legren, P. Irib, L. Zak, A. Marten we başgalar.

Art informel (*fr.*)

Бесформенный

Göwrümsiz – bu akymyň suratkeşleri 1950-nji ýyllarda täze çeper keşpleriniň gözleginde bolup, düşnükli göwürümlerden daşda du-

rupdyrlar. Olaryň täzeligi geometrik we şekilli göwürümlerden daşda durup, ýagny kubistleriň we ekspressionistleriň düzgünlerini inkär edip, üýtgedip gurmak arkaly täze göwürümlere gelmegindedir. Olaryň döredijiligini birikdirýän esasy meňzeşlikleri erkin goýy reňkleri çalmakdan ybaratdyr.

Archaikos (*gr.*)

Архаизация

Arhaizasiýa (Gadymylaşdyrmak) – sungatyň gadymy nusgalaryna bilgeşleýin meňzetme, öýkünme.

Archaikos (*gr.*)

Архаизм

Arhaizm (Gadymy) – 1) ulanyşdan çykan, könelişen söz ýa-da aýlawly gürrüň. 2) gadymyýetde bolup geçen, könelişen geçmişiň galyndysy.

Archaikos (*gr.*)

Архаика

Arhaika (Gadymy) – sungatyň ösüşinde ilkinji basgançak bolup, esasan hem irki grek we müsür sungatynyň gadymy döwürleri hasaplanýar; gadymyýet, köneki diýmegi aňladýar.

Archivolto (*it.*)

Архивольт

Arhiwolt (Çarçuwalama) – binagärçilikde arkaly girelgäniň daşyny bezemek, çarçuwalamak .

Architektonike (*gr.*)

Архитектоника

Gurluşyk sungaty – 1) binagärçilikde: bölekleriň deň ýerleşmegi, olaryň bütewi bir zat bolup sazlaşykly utgaşmasy. 2) şekillendiriş sungatynda taslamanyň çeper düzülişi, eseriň çeper gurluşy.

Architektor (*gr.*)

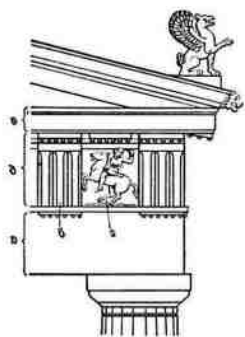
Архитектор

Arhitektor (Binagär) – gurluşyk pudagynyň hünärmeni, binagär, ussat.

Architectura, architektonike (*lat.gr.*)

Архитектура

Binagärçilik – 1) gurluşyk sungaty, binagärçilik, düzmeğiň we gurmagyň sungaty; kähalatda binagärçilik ýönekeý gurluşyga gapma-garşy bolup, göwrüminiň aýratyn tapylyşy bilen tapawutlanýar, 2) gurluşygyň aýratyn çeperçilik häsiýetleriniň jemlenmegi, kadalaşdyrylmagy, döwrebaplaşdyrylmagy.

Architrave, archi...+ trabs (*fr.gr.lat.*)

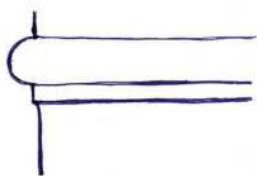
Архитрав

Arhitraw (Esasy pürs) – binagärçilikde, esasy pürs, antablementiň aşaky bölegi.

Aspectus (*lat.*)

Аспект

Nukdaýnazar – haýsy-da bolsa bir ýagdaýy, düşüňjani, gözýetimi öwrenýän dünýä garaýyş.

Astragalos (*gr.*)

Астрагал

Astragal – binagärçilikde ymaratyň gapdal şekiliniň sapak ýaly çyzygy ýa-da tegelek aýlawyň sütüne baglanyşýan çyzgysy.

Attributio (*lat.*)

Атрибуция

Atribusiýa (Suratlar, görkezme esbaplar) – çeper eseriň dörän wagtyňy, ýerini we awtorlaryňy, çeperçilik ugruny, akymyny, hadysanyň wagtyňy, ussadyň iş usulyňy we başgalary özünde jemleýän hem-de açyp görkezýän gollanma.

Affiche (*fr.*)

Афиша

Afişa (Aýan etmek) – 1) mahabatyň görnüşi bolup, çykyşlar, konsertler, oýunlar we başga-da käbir boljak wakalar barada habarlaryň köpçüligе görkezilip asylmagy. 2) konsert, teatr we şuna meňzeş çykyşlaryň (meýilnamasy) düzgünnamasynyň ses bilen aýan edilmegi, habar berilmegi.

Aphrodite (*gr.*)

Афродита

Afrodita – gadymy grek rowaýatynda söýginiň we gозelligiň hudaýy. Gadymy rimlileriň rowaýatynda bolsa, oňa Wenera diýilýär.

Ахроматические цвета

Ahromatik reňkleri – ak, mele, gara, olar diňe açyklygy bilen tapawutlanýarlar we reňk basyşdan üzňe bolup durýarlar.

Aer+graf (*gr.*)

Аэрография

Aerografiya (pürkgüç, pürküji) – sepgiň (pulwerizator) kömegi bilen reňkleri kagyza, mata we başga zatlar a syçradyp geçirilmegiň usuly.

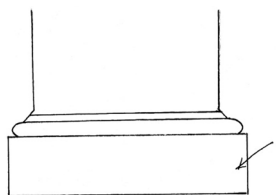
-B-

Baguette (*fr.*)

Багет

Nagyşly, haşamly tagta – reňklenen ýa-da altyn çayyлан çarçuwa we tejegor ýasamak üçin taýýarlanylлан nagyşly tagta.

Base, basis (*fr., gr.*)

База

Baza, bazis (Esas) – binagärçilikde: jaýyň sütünleriniň aşaky esasy, düýbi, binýady.

Basilica, basilike (*lat, gr.*)

Базилика

Şanyň öýi – uzaldylan gönüburçly göwrümlü bina, gaýyklar bilen hatarda sütünleriň ýerleşmegi: orta gaýyklar iki çetkiden ýokarydyr. Gadymy Rimde bazilika gurluşyklary kazyýetiň, söwda we başga binalaryň maksadynda gurulýar. Bu desgalar hristian ybadathanasynda meşhurdyr.

Baldacchino (*ital.*)

Балдахин

Baldahin (Ýapgyt, çadyr) – şanyň tagtynyň üstündäki kölege bermäge niýetlenen ýapgyt.

Balustrada (*fr.*)

Балюстрада

Balýustrada – balkonyň ýa-da basgançagyň sütünjiklerden ybarat bolan tutawaçly haýaty, aýlawy.

Banal (*fr.*)

Банальный

Duzy gaçan, leji çykan – lenç edilen, çeýnelen, asyl nusgasyz, özboluşlulygy ýok, ýenjilen gürrüň, waka.

Барбизонская школа

Barbizon mekdebi – XIX asyryň birinji ýarymynda bir topar fransuz suratkeşleri Parižiň altmyş kilometr güňorta-güňbatarynda

ýerleşýän Barbizon atly obanyň golaýynda, Fontenblýu tokaýynyň gyrasynda işläpdirler. Şäheriň goh-galmagalyndan daşlaşyp, suratkeşler molbertlerini açyk meýdanda goýup, naturadan surat çekipdirler. Olar tebigatyň üýtgeýän pursatyny, meýdanda işleýän daýhanlary suratlandyrypdyrlar. Şeýle suratkeşleriň hatarynda Dobyni, Troýon, Narsis Diaz, Koro, Dyupre, Mille, Teodor Russo dagylar bar.

Bataille (fr.) – (söweş)

Батальный жанр

Söweş žanry – şekillendiriş sungatynda öz içine uruş wakalaryny, pursatlaryny jemleýän eserlere batal žanry diýilýär. Bu žanr nakgaşçylyk, grafika we heýkel-

taraşlyk sungaty üçin has-da häsiýetlidir. Şeýle-de, bu žanr taryhy we rowaýaty wakalaryň hem düzümine girip, esgerleriň gullukdaky durmuşyny-da açyp görkezýär. Söweş žanry öz içine durmuşy, portret, peýzaž, animal we natýurmort ýaly žanrlary hem alýar. Italýan Galkynyş eýýamynda (Mikelanjelo, Leonardo da Winçi, Tisian, Tintoretto), özüniň dowamly ösüşini ol XVII-XVIII asyrlarda D. Welaskes, Rembrandt, N. Pussen, A. Watto ýaly suratkeşleriň döredijiliginde, soňra F. Goýýa, T. Žeriko, E. Delekrua ýaly ussatlaryň beýik işlerinde şöhlelendirýär. Urşuň güýjüni we agyr pursatlaryny şeýle suratkeşleriň P. Pikassonyň “Gernika”, W. Wereşaginiň, M. Grekowanyň, A. Deýnekanyň, E. Moiseýenkonyň, G. Koržewiň we başgalaryň döredijiliginde görmek bolýar.

Bataille (fr.)

Баталист

Batalist (Harbylar barada eser ýazyjy) – harby hereketleriň we wakalaryň suratyny çekmek bilen meşgullanýan suratkeş.

Batique (*fr.*)

Батик

Batik (**Doldurylan, goşulan**) – ýüzüne elde surat çekilen, köpreňkli mata. Bu senet ilki Indoneziýa halklarynda dörapdır. Ilki surat salnyp, soňra matalar ýörite gaplardaky boýaglara batyrylýar. Onuň sowuk we gyzgyn tehnikalarda amala aşyrylýan birnäçe usullary häzirki günde örän çylşyrymlaşdy.

Barbotine (*fr.*)

Барботин

Barbotin (**Reňkli serişde**) – küýze önümlerinde we onuň ýelimleme bezeginde ulanylýan reňkli serişde (ak palçygyň garyndysy, çäge we reňk); keramika önümiň ýakylmasyndan önürti suraty çekilýär.

Bas-relief (*fr.*)

Барельеф

Barelýef (**Pes güberçek**) – heýkeltaraşlyk sungatynda nagyşyň ýa-da şekiliň, bir tekizligiň ýüzünden güberilip çykyp duran görnüşi.

Barocco (*it.*)

Барокко

Barokko (**geň, täsin**) – XVI asyryň ahyrynda, XVIII – asyryň ortasynda Ýewropa-da we Amerikada ýörgünli sungat akymy. Barokko sungaty güýçli hereketlilik, reňkleriň we göwrümleriň gapma-garşylygy, çylşyrymly kompozisiýalar, dinamika hem dartgynlyk, belentlik we haşamlylyk, adam duýgularynyň joşgunly şöhlendirilişi bilen tapawutlanýar. Barokkoda ähli sungatlaryň (binagärçilik, heýkeltaraşlyk, nakgaşlyk, amaly-haşam sungaty) sintez sazlaşygy ýokary derejede ýerine ýetirilýär. Barokkonyň binagärçiligine aýlawly, spiral görnüşli, pyrlanýan gysyk

sudurly göwürimler mahsus. Barokko sungatynyň beýik ussatlary – binagär hem heýkeltaraş L. Bernini Italiýada, nakgaşlar P. P. Rubens, A. wan Deýk Flandriýada barokkonyň baştutanlary bolup, dünýä medeniýetiniň hazynasyna uly goşant goşdular.

Баухауз

Bauhaus – Bauhaus çeperçilik ussahanasy arhitektör Walter Gropius tarapyndan Weýmarn şäherinde 1919-njy ýylda esaslandyrylyp, Germaniýada 1920-nji ýyllarda döwrebap dizaýn merkezi bolupdyr. W. Gropius sungaty we

dizaýny öz döwrüniň gündeke sosial durmuşynyň garaýşy hökmünde görkezýär. Ol binagärleri we suratkeşleri senetkär hasaplap, olaryň döredýän eserleriniň durmuşy we elýeter bolmagyny dogry hasaplapdyr. Nakgaşlar, binagärler, keramistler, heýkeltaraşlar, dizaýnerler bilelikde Bauhaus ussahanalarynda işläp, öz döwründe bolan Galkynyş eýýamynyň senetkärleriniň durmuşyny ýatladydyr. Bauhaus stili özüniň ýönekeýligi, geometrik göwürimleri we inçe tagamy bilen tapawutlanypdyr. Onuň öňde goýan maksatlary Germaniýadan daşda-da Albers, Kandinskiý, Kleýe, Mohoý-Nad ýaly suratkeşler tarapyndan wagz edilipdir.

Балхи

Gümmez berkitmesi – inedördül ýa-da gönüburçly jaýyň ýokarsynyň gümmeziniň berkitmesiniň görnüşleri. Otagyň burçlarynyň ýaý şekilinde kerpiçler bilen örülip, belent merkeze jemlenmegi.

Барабан

Jaýyň boýny – Gümmeziň esasy bolup durýan, köpgyraňly ýa-da silindr şekilindäki jaýyň belli bir bölegi, boýny.

Biblion (*gr.*)

Библио

Kitap – Çylşyrymly sözleriň ilkinji düzümi bölegi, “kitap” sözüniň manysyna deň, mysal üçin: bibliofil, bibliografiýa.

Biblion+grapho (*gr.*)

Библиография

Kitap ýazýan – 1) çap edilmeli kitaplaryň we golýazmalaryň hasabatyny almaga degişli ylmy we tejribelik işiniň pudagy. 2) Temasy boýunça edebiýatlaryň sanawyny saýlap ýa-da doly almak; ýörite çap – (görkezijiler, kataloglar).

Biblion+mania (*gr.*)

Библиоман

Kitap toplajy – kitap toplamaga gazaply, hyjuwly adam.

Bibion+mania (*gr.*)

Библиомания

Kitaphon, kitap ýygnaýjy, küýli – 1) kitap söýüji. 2) kitabyň hiline garamazdan olary toplaýan adam.

Biblion+taphos (*gr.*)

Библиотеф

Kitap+mazar – öz kitabyňy beýleki adamlara ulanmaga bermeyän ýa-da kitaphanaçynyň degişgen ady: “kitaplary jaýlaýan”.

Bibliotheka<biblion (*gr.*)

Библиотека

Kitaphana – 1) golýazma we kitaplar toplumy. 2) kitap saklanýan jaý, otag. 3) kitaplaryň ähli görnüşini jemgyýete ulanmaga hödürleýän edara.

Biblion <philos (gr.)

Библиофил

Bibliofil (Kitap söýüji) – kitaplary söýüji we biliji, gaty seýrek duşýan neşirleriň aýratynlygyna sarpa goýýan adam.

Biennale (isp.)

Биеннале

Biýennale – her iki ýyldan geçirilýän çäre. Mysal üçin sergi, kinofestiwal.

Bijouterie (fr.)

Бижутерия

Zergärçilik dükany – zergärçilik önümleriniň dükany, söwdasy – aýal bezegleri (bilezik, ýüzük, gulak halka we başgalar) gymmat bolmadyk daşlardan we serişdelerden ýasalan önümler.

Biscuit (fr.)

Бисквит

Biskwit – syrça bilen çauýlmadyk, iki gezek bişirilen farfor.

Bistre (fr.)

Бистр

Bistr, Suwly reňk – XV-XVIII asyrlarda günbatar döwletleriniň suratkeşleri agaç kömrüni suwda ösümlük ýelimine garyp, çotgany ýa-da ýelegi ulanmak arkaly surat çekipdirler (gara-goňur akwarel).

Bel (fr.)

Бельэтаж

Jaýyň owadan gaty – binanyň owadan esasy ikinji gaty. Amfiteatrda we tomaşaçylar zalynda orunly balkonyň birinji gaty.

Berillos (*gr.*)

Берилл

Gymmat bahaly daş – mineral, alýuminiň we berilliň silikaty; gymmat daş – arassa öwürşginli (akwamarin, zümerret).

Blick (*nem.*)

Блик

Blik (ýalkym, şöhle) – 1) şöhläniň ýalkymy; garaňky tekizlikdäki reňkli tegmil; 2) guýma kümüş, düzüminde 2-7% mis bar (şöhlelenýän kümüş).

Бодони (*it.*)

Bodoni – (Bodoni italýan ussasynyň ady) – aýdyň şekili we çeperçiligi bilen tapawutlanýan, çapahananyň ýazuw harplarynyň ady.

Bracelet (*fr.*)

Браслет

Bilezik – eliň goşaryna dakylýan, uly ýüzüğe meňzeş kümüşden, altýndan we başga metallardan ýasalýan zergärçilik bezegi.

Brilliant (*fr.*)

Бриллиант

Göwher – emeli gyraňlanan almaz daşy, kynlaşdyrylan köp sanly maýda burçly ýa-da köp halatda kän burçly piramidanyň ikä bölümen görnüşine çalymdaş bolýar.

Bronze (*fr.*)

Бронза

Bürünç – misiň dürli metallar bilen goşulmagy (gurşun, alýumin we başgalar); heýkeltaraşlyk sungatynda giňden ulanylýan serişde materialy.

Brochure (*fr.*)

Брошюра

Broşýura (Kitapça) – 4-sahypadan 48 sahypa çenli möwsümleýin bolmadyk kitapça, ol düzgüne laýyk ýumşak kagyza çap edilýär.

Brocher (*fr.*)

Брошюровать

Kitap görnüşine salmak – kitapçanyň çap edilen kagyzlaryny jemlemek, düzmek, toplamak.

Brouillon (*fr.*)

Брульон

Garalama – çyzgynyň birinji belleşdirmesi ýa-da şekillendirmesi.

Buste (*fr.*)

Бюст

Býust (ýarym göwre) – adamyň bilinden ýokarky böleginiň heýkeli.

-Ç-

Cinquecento (*it.*)

Чинквеченто

Çinkwiçento (On altynjy asyr) – Italýan-ça XVI-asyryň ady – bu döwür italýan Galkynyş eýýamynyň has-da ösen we yzysüre pese geçen döwrüdir.

-D-

Dadaisme, dada (*fr.*)

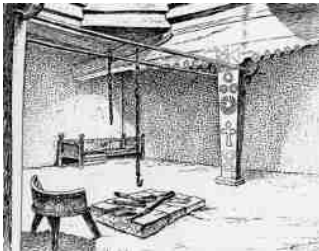
Дадаизм

Dadaizm (atjagaz) – atjagaz,

agaç aty, çaga oýnawajy. 1916-1922-nji ýyllarda çeper edebiýatda dörän täze akym. Bu akym Şweýsariýada döreýär. Onuň ilkinji wekilleri T. Isara, R. Gýulzenbek we M. Çankodyr. Birinji dünýä urşuna garşylyk görkezip, sesleriň we

sözleriň manysyzlygyny, çeperçilik gödekligi, (M. Dýuşan, F. Pika-biýa, M. Ernst, Ž. Arp) duýdansyz zatlaryň ýygyndysyndan çyzgylar döredýärler. Uruşdan soňra fransuz “howaýy dadaistler” sungat üçin işläp, (A. Breton, Tsara) sosial jemlenmesizligi gazanypdyrlar, nemes “syýasatçy dadaistleri” (Ž. Gros, Ž. Hardfild) buržuaz jemgyýetine garşy çykyş edipdirler.

Дарбази (*türk*)

Darbazy – binagärçilikde: kem-kem-den azalyp pürslere daýanýan ýapgyt.

Дарсхана

Dershana – medresede okalga otagy.

Daidalos (*gr.*)

Дедал

Dedal (çeper işlemek) – gadymy grek rowaýatynda – çeper us-sat, binagär we heykeltaraş.

Decolcomahie (*fr.*)

Декалькомания

Çapyň usuly – haýsy-da bolsa bir materiala (keramika, metala, kagyz önümine we başg.) şekilleri göçürmegiň çaphana usuly.

Decor (*fr.*)

Декор

Dekor (bezeg) – binagärçilikde, jaýlary gelşigine getirýän bezeg.

Decoratif (*fr.*)

Декоративный

Bezelen – dürli reňkler we serişdeler bilen çeper bezelen ansambl. 2) esere laýyk dürli reňkler bilen bezelen;

Decorateur (*fr.*)

Декоратор

Dekorator (bezegçi) – 1) teatr sahnasyny bezejji suratkeş. 2) binanyň daşyny we içini bezejän, gelşigine görk berýän hünärmen.

Decoration (*fr.*)

Декорация

Bezeg, haşamlanan sahna – 1) suratkeşlik, binagärçilik, yşyklandyryş, kino we başga-da usullarda sahnany, teatrlaşdyrylan meýdany çeper bezemek.

Декоративно-прикладное искусство

Amaly-haşam sungaty – halkyň döp-dessurlaryna daýanýan, halkyň gündelik durmuşy bilen bagly sungatyň görnüşi (gap-gaç, düşekler, bezeg şaýlary we başgalar).

Demeter (*gr.*)

Деметра

Demetra – gadymy grek rowaýatynda ekerançylygyň we hasyllylygyň hudaýy. Gadymy rimliler oňa Serera diýipdirler.

Detail (*fr.*)

Деталь

Detal (Böleklik, jikme-jik) – ulagyň, esabyň we başga-da mehanizmleriň bölegi. Şekillendiriş sungatynda eseriň ownujak bölegi.

Diadema (*gr.*)

Диадема

Täç – şa zenanlaryň kellesine geýilýän gymmat bahaly täji.

Deformatio (*lat.*)

Деформация

Deformasiýa (**şekiliň bozulmagy, üýtgetme**) – Nakgaşçylyk, heýkeltaraşlyk we grafika sungatynda keşbiň häsiýetini ösdürmek we şekiliň göwrümini üýtgetmek arkaly ýerine ýetirilýän çeperçilik usuly.

Diamant (*fr.*)

Диамант

Göwher – 1) göwher daşy; 2) çaphana harpy göwrümi boýunça 4 bölümçä barabar (1,5 mm).

Diana (*lat.*)

Диана

Diana – gadymy rimlileriň rowaýatynda hasyllylygyň, aýyň, ýabany haýwanlaryň hudaýy. Grekleriň rowaýatynda bolsa, oňa Artemida diýilýär.

Diaphanes (*gr.*)

Диафан

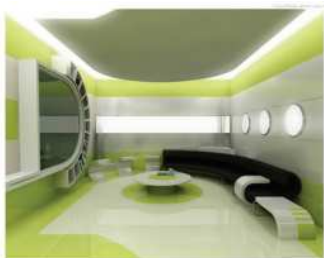
Diafan (*dury*) – syrçasyz ýalpyldamaýan farfor.

Design (*iñl.*)

Дизайн

Dizaýn (**gurnamak, düzmeklik**) –

1) pikir etmek, gurnamak, çyzmak, surat çekmek, gurşap alýan zatlaryň hilini gowulandyrmak, görküne-görk goşmak, owadanlygy ösdürmek maksady bilen dürli görnüşli işler. 2) Häzirki döwürde bu örän ýörgünli hünär hasaplanýar. Onuň

şäher bezeginde, jaý bezeginde, tekstil önümçiliginde, azyk önümçiliginde, egin-eşik we başga-da pudaklarda ýokary özüne çekijiligi gazanmaga hem-de adamlaryň ünsüni çekmäge ýardam berýär.

Дизайнер

Dizaýner (gurnaýjy, düzüji) – häzirki zaman talaplaryna laýyk getirip, bezeg işlerini amala aşyran suratkeş, gurnamak işleriniň hünärmeni.

Dilettante (it.)

Дилетант

Diletant (güýmenje) – haýsy-da bolsa bir ylymdan ýa-da sungatdan ýörite taýýarlyksyz gyzyklanýan adam; dürli hünärlerden ýüzleý güýmenmek.

Dinamikos (gr.)

Динамичность

Dinamika (güýçlülük) – şekillendiriş sungatynda predmetleriň güýçli hereketi, asudalygy aradan aýyrmak. Mydama hereket edýän durmuşyň häsiýetlerinden ýönekeý zatlaryň üsti bilen göwrümini üýtgedip, eseriň gurluşynda hereket gazanmak.

Diahorama (gr.)

Диорама

Diorama (açyk görnüş) – 1) ýörite ýagtylanan materialda, içinden zowwan geçýän nakgaşçylygyň görnüşü. 2) eseriň öňdäki göwrümi alysky gözýetimi öz içine alman, eýsem töweregiň bir bölegini özünde jemlemegi.

Dehliz

Дехлиз

Däliz (öňdäki otag) – jaýyň girelgesindäki birinji giň otag.

Джума-мечеть

Juma metjidi – hepdäniň her başynjy we dynç alyş günleri namaz okalýan ybadathanaly metjit.

Dptychos (gr.)

Диптих

Diptih (goşulma) – 1) iki bölekden ybarat bir pikiri açyp görkezýän nakgaşçylyk eseri.

Discussio (lat.), (jedel)

Дискуссия

Diskussiýa (seretmek, barlamak) – ýygnakda, çaphanada, güründe haýsy-da bolsa bir jedelli soragy orta alyp seretmek, barlamak; jedel etmek.

Disputare (lat.)

Диспут

Disput (jedel) – jemgyýetçilik ýa-da ylmy wajyp soraglar barada açyk, hemmelere aýan ediji jedel, pikir alyşmak.

Dissertatio (lat.)

Диссертация

Dissertasiýa (barlag işi) – ylmy derejäni gazanmak üçin doktorantýň, aspirantýň ýa-da alymlyk derejesine dalaşgäriň özüniň ylmy barlag işini ýörite düzülen ýokary attestasion toparyň önünde goramagy.

Division (fr.)

Дивизионизм

Diwizionizm (aýrylyşma) – nakgaşçylyk sungatynda aýdyň görünýän bölejik çalynmalarýň ýazuwy, ol tomaşaçynyň gözüne reňkleriň garylmagyny aýdyň görmek üçin niýetlenen.

Dorikos (*gr.*)

Дорический ордер

Doriýleriň sütüni – Gadymy Gresiýada doriýler taýpasyna häsiýetli binagärçilik sütüni, ol bazasynyň ýoklugy we ýönekeýligi bilen tapawutlanýar. Gadymy Gresiýada doriýleriň sütüni uly ybadathanalar üçin ulanylypdyr.

Dolmen (*fr.*)

Дольмены

Dolmenler – бүрүнç we demir asyrlaryndaky mazar üsti ýadygärlikler. Äpet wertikal galadyrylan daşlaryň üsti uly plitalar bilen ýapylypdyr. Bu ýadygärlikler Aziýada, Afrikada we Ýewropada duş gelýär.

Dominari (*lat.*)

Доминировать

Esasy bolmak – binagärçilikde, golaýdaky gurluşyklardan belentde durýan, jaýyň höküm sürýän bölegi.

Dromos (*gr.*)

Дромос

Geçelge – uly depäniň aşagynda mazarly otaga eltýän ýapgytly koridor.

-E-

Egosme (*fr.*)

Эгоизм

Egoizm – özüni aşa söýmeklik; öz şahsy pikirleriniň özgelerden we jemgyýetden aýra tutmak.

Aedicula (*lat.*)

Эдикула

Edikula – binagärçilikde, uly bolmadyk bezeg gurluşygy ýa-da kiçijik gurluşygyň görnüşi. Mysal üçin, jaýyň depesindäki frontony göterýän penjiräniň iki gapdal sütüni.

Эклектизм (*gr.*)

Eklektizm – (gaýtalamak, saýlamak) 1) nazaryýetde we hakykatda yzygiderligiň, umumylygyň, baglanyşygyň esaslarynyň ýoklugy; dürli görnüşleriň baglanyşygynyň düzgünsizligi, gözýetimiň sygyşmazlygy, goşulmazlygy; mysal üçin, sungatda materializmiň idealizm bilen oňuşmazlygy, howaýy we yzygiderli dürli akymalaryň baglanyşygy. 2) binagärçilikde, dürli binagärçilik stilleriniň garyşygy; mysal üçin binanyň eksterýeriniň barokko, interýeriniň rokoko ýa-da gotika usullarynda berjäý edilmegi. 3) sungatda köne däpleri garyşdyryp gaýtalamak.

Эклектик

Eklektik (saýlaýjy) – öz arasynda oňuşmaýan gözýetimi, gapmargarşylykly, tagamsyz saýlaýan alym, suratkeş, syýasatçy we başga-da hünärmenler.

Exedra (*gr.*)

Экседра

Eksedra – gadymy grek binagärliginde diwaryň içinde oturmak üçin bezelen portalyň arkaly çykydy, rimlilerde ýaşaýyş jaýynda kabul edilýän ýer.

Excursio (*lat.*)

Экскурсия

Gezelenç etmek – köpçülikleýin ýerlere, muzeýlere, sergi öýlerine we beýleki medeniýet jaýlaryna gezelenç etmek.

Expositio (*lat.*)

Экспозиция

Ekspozisiýa (açyp görkezmek) – taryhy materiallaryň, sungat eserleriniň we şuna meňzeş önümleriň sergisini görkezmek.

Exponatus (*lat.*)

Экспонат

Ekspонат (görkezilmäge çykarylan) – sergide ýa-da muzeýde ähliumumy görkezilmäge çykarylan önüm.

Expressionnisme (*fr.*)

Экспрессионизм

Ekspressionizm – aýdyň dartgynlyk, (**Şöhlelendirme, aç-açan, aýdyňlyk**)

– XX asyryň birinji çäryeginde edebiýatdaky we sungatdaky akym, ol adamyň hususy içki durmuşyny açyp görkezmäge çalyşýar. Onuň bu açyp görkezmesi sungatyň asyl maksady. Bu akym durmuşyň erbet hadysalaryny aýdyň açyp görkezýär. (Suratkeşler: Germaniýada E. Nolde, F. Mark, P. Klee, Awstriýada – O. Kokoşka; şeýle-de nemes suratkeşleri E. Barlah, Ž. Gros, O. Diks).

Expressio (*fr.*)

Экспрессия

Ekspressiýa (şöhlelendirme) – aýdyň pikiri, ýagdaýy, duýgyny açyk-aýdyň görkezmek, kuwwatly, hyjuwly görnüşde suratlandyrmak.

Extasis (*gr.*)

Экстаз

Ekstaz (haýran galmak) – haýran galmagyň ahyrky ýagdaýyndan tä özüni ýitirmeklik derejesine çenli bolan ýagdaý.

Exterieur (*fr.*)

Экстерьер

Eksterýer (**daşky görnüş**) – binagärçilikde jaýyň daşky görnüşi.

Extra (*lat.*)

Экстра

Ekstra (**Ýokary ölçeg, naýbaşy**) – hili boýunça ýokary ölçegli has arassa önüm.

Extravagant (*fr.*)

Экстравагантный

Ekstrawagant (**örän üýtgeşik**) – çeperçilik sungatynda, däbe, ölçege, islege umumy kabul edilen talaba dogry gelmezlik, täsin we üýtgeşik pikir ýa-da usul.

Hellen (*gr.*)

Эллинизм

Ellinizm – Iskender Zülkarneýniň (Aleksandr Makedonskiniň 334-324 ýý. b.e. öň – 30 ýý.b.e. çenli) Gündogar Ortaýer deňzinde, Alynky Aziýada we Garadeňiz ýakalarynda ýeňiş gazanan taryhy döwri. Ellinler – grekleriň taýpasy bolup, olaryň medeniýetiniň aýratyn täsiri köp halklaryň taryhynda öz ornuny tapýar (binagärçilikde, heýkeltaraşlykda, amaly-haşam sungatynda).

Email (*fr.*)

Эмаль

Email – dürli reňklerdeki demir önümlerini daşarky zyýanly täsirlerden goramak we çeperçilik maksatlary berjaý etmek üçin peýdalanylýan serişde. 2) aýnaly önümlerde we keramikada açyk bolmadyk syrça. 3) reňkleýji emallar; tozanjyklaryň (pigmentiň) sürtülmeği

bilen lakda taýýarlanýar: ýagly emal, nitro emaly, gliftal emaly we başgalar gurandan soň syrçaly örtük emele gelýär.

Aeneus lithos (*lat.*)

Энеолит

Eneolit (mis-daş asyry) – eneolit (biziň eramyzdan öňki 4-3-nji müňýyllyklar) neolit (täze daş) asyryndan, бүрүнç zamanyna geçiş döwri hasaplanýar. Türkmenistanda bu eýýamda nakgaşçylyk, heýkeltaraşlyk, amaly-haşam sungaty ösükdir. Ony Göksüýri oazisiniň mysalynda görmek bolýar.

Эмпоры

Emporlar – hristian bazilika ybadat-hanasynyň esasy galereýasynda açylan, onuň gapdal galereýasynyň ýokarsynda ýerleşýän uzyn meýdança.

Энтазис (*gr.*)

Entazis – sütüniň göwresiniň ýeňil çişmegi (1/3 bölek belentlikde).

Epistylon (*gr.*)

Эпистиль

Epistil – bu hem şol arhitraw diýmegi aňladýar. Ol antablementiň aşagynda ýerleşýär.

Enkaustike (*gr.*)

Энкаустика

Ýakýaryn – reňkleri eredip, gyzdyrylan usulda ýerine ýetirilen mumlanan nakgaşçylyk.

Epure (*fr.*)

Эпюр

Epür (çyzgy) – 1) tekizlikdäki proyeksiýa çyzgysy, nokady, şekili. 2) çyzgynyň ilkinji görnüşi, garalamasy.

Erker (*nem.*)

Эркеп

Erker – binagärçilikde: jaýyň içini giňeld-
ýän, diwaryň penjireli, ýarym tegelek ýa-da köp-
gyraňly, öňe çykyp duran çykydy.

Esguisse (*fr.*)

Эскиз

Eskiz (gözleg öňünden garalama) – döredi-
jilik pikirleriniň galamda, reňkde we beýleki çeperçilik serişdelerindä-
ki gözlegleri, esere taýýarlyk işleri. Eskiz dürli usullarda ýerine ýetiril-
ýär. Nakgaşçylykda, heýkeltaraşlykda, suratkeşlikde elmydama esere
taýýarlyk suratlary we şekilleri berjaý edilýär. Gözlegleriň şowly çy-
kanyny suratkeş ösdürýär we pikirindäki eserini döredýär.

Estampe (*fr.*)

Эстамп

Estamp – grawýura tagtasyndan basyp çap edilen surat.

Asthetikos (*gr.*)

Эстетика

Estetika – gzelligi we bigörkligi, ýokary we pes hasaplanýan
häsiýetleri öwrenýän pelsepeçilik düzgüni. Estetika çeperçilik döre-
dijilige ýüzlenip, sungaty maksadyň bir görnüşi hökmünde öwrenýär
we onuň ösüş kanunyny, jemgyýetçilik ornuny öwrenýär.

Etude (*fr.*) – (öwrenmek)

Этюд

Etýud (ilkibaş nusga) – 1) şekil-
lendiriş sungatynda tebigatdan seredip
çekilen pursatlaýyn surat. 2) suratkeşiň
geljekki eserleri üçin tebigata çykyp,
peýzažyň ýa-da adamlaryň keşbini surat-
landyrmagy.

Effectus (*lat.*)

Эффект

Effekt (täsir) – bir zadyň hereketi, netijesi. Birine ýa-da bir zada edilen täsir. Eseriň täsiri, netijesi.

Эхин

Ehin – binagärçilikde: tekiz tegelek ýassyk görnüşli dorik kapi-teliniň aşaky bölegi.

Elegant (*fr.*)

Элегантный

Nepis, kaşañ, görnükli, gözeli, salykatly, gelşikli, göze geliwli – Suratkeşiň örän nepis döreden çeper eseri.

-F-

Factura (*lat.*)

Фактура

Faktura (eseriň düzümi) – eseriň maddy düzümi, şekillendiriş sungatynda çeperçilik täsirliýligi bermek üçin dürli tejribe usullaryn-da işlemegiň usuly; oňa reňkiň goýluşy, çyzygyň çyzylyşy, çotkanyň ýöredilişi, galamyň ýa-da syýanyň ýazylyşy, gazama usuly we başga-da tejribeler degişlidir.

Фанза (*hytaý.*)

Fanza – Hytaýda, Koreýada agaç sütünli karkasdan gurulan ki-çijik jaý.

Face (*fr.*)

Фас

Ýüz tarap – şekiliň ýüz tarapy, zadyň önünden görnüşi.

Facade (*fr.*)

Фасад

Jaýyň ýüzi – binanyň daş ýüzi, onuň ön, arka we gapdal tarap-lary bolup bilýär.

Faience (*fr.*)

Фаянс

Faýans – 1) ak we reňkli gipsli palçykdan ybarat serişde; 2) bişirilen we syrça çaýylan şeýle toplumly önüm; keramikanyň görnüşi.

Phiale

Фиал

Fial – gotika binagärçiliginde: diňleriň, daýanç sütünleriniň piramida görnüşli bezelen uju.

Figura (*lat.*)

Фигура

Görnüş, kaddy – bir zadyň daşky görnüşi, çyzgysy. Adamyň (endamynyň kaddy, gurluşy). 2) nakgaşçylykda we heýkel-taraşlykda adamyň ýa-da haýwanyň göwresiniň şekili.

Fixus (*lat.*)

Фиксировать

Berk, gaýym, berklemek, bellemek – 1) bir pikiri bellemek 2) aňynda bellemek, ýatda saklamak ýa-da ýazyp almak, suratyny çekip almak.

Fixus (*lat.*)

Фиксаж

Fiksaž (berkleýiş, gaýymlaýyş) – 1) suratyň oňat saklanmagy üçin ýörite giposulfit natriý düzümi bilen ony berkitmek.

ФОВИЗМ (*fr.*)

Fowizm – 1905-nji ýylda Parižde sergide örän arassa we gapma-garşy reňklerde eserler görkezilýär. Olar tomaşaçylarda uly hyjuwly duýgulary döredýär. Tankytçylar bu eserleriň awtorlaryna wagşy haýwanlar diýip belleýärler. Soňra bu söz olaryň lakamyna öwrülip gidýär. Onuň wekilleri Wlamink, Deren, Wan Dongen, Matiss.

Fundus (*lat.*)

Фон

Esas, çuňluk, düşek – şekiliň arka ýüzi; sungat eseriniň we çekilýän zadyň arka meýdany. Şekillendiriş sungatynda eseriň umumy esasyňyň şekilsiz ýa-da dürli şekilli ýagdaýda bolup, degişli taslamany öňe çykarmaga ýardam bermegi.

Forma (*lat.*)

Форма

Göwrüm – 1) daşky görnüş, çyzgy; 2) şekillendiriş sungatynda: zadyň aýratyn göwrümi, nepisligi; 3) ähli sungatyň görnüşlerinde: eseriň mazmunyny açmak, keşbini döretmek üçin hyzmat edýän çeper serişde. Ähli sungatyň görnüşlerinde göwrüm çeperçilik eseriniň derejesini kesgitleýär. Şekillendiriş sungatynda çeperçilik göwrüm bu taslamanyň düzülişi, serişdeleriň we usullaryň baglanyşygy, çeperçilik serişdeleriniň ulanylyşy we pikirini çeperçilik maksatlarynyň beýan edilişi.

Формализм

Formalizm (göwrümçilik, toslamalyk) – XIX-XX asyrlarda sudursyzlykdan gelip çykýan “göwrüm okuwy” we durmuşyň taryhy köklerinden aýrylygyny öwrenýän, sungatyň ösüş kanunalaýyklygyny açmaga çalyşýan sungaty öwrenijilik akymy. Göwrümçilik diýip XIX-XX asyrdaky täze sungat akymynyň synag jemine-de aýdýarlar (kubizm, futurizm, dadaizm, sürrealizm we başg.)

Format (*fr.*)

Формат

Ölçeg – şekili ýerine ýetirmek üçin göwrüm tekizligi (gönüburçly, aýlaw, tegelek we başg.) kitabyň, kagyz sahypasynyň, kartoçkanyň we şuna meňzeş kagyz önüminiň ini we boýy.

Formare (*lat.*)

Формировать

Düzmek, emele getirmek – 1) döretmek, düzmek. 2) haýsy-da bolsa bir zada göwrüm, görnüş, gutarnyklylyk bermek.

Fragmentum (*lat.*)

Фрагмент

Parça, bölek, üleş – haýsy-da bolsa sungat eseriniň saklanyp galan bölegi; döwündisi, parçasý (nakgaşçylykda, binagärçilikde, heýkeltaraşlykda); şekiliň bölegi.

Fraktura (*lat.*)

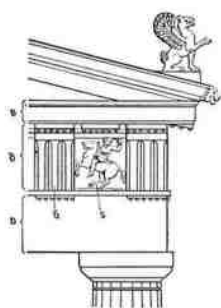
Фрактура

Synma – gotika harpynyň bir görnüşi; gotika suratynyň usuly.

Fresco (*it.*)

Фреска

Täze, ter – monumental nakgaşçylygyň esasy görnüşiniň biri. Baglanyşýan jisimlere, boýag üçin bärde suwly hek ýa-da suw goşundysy ulanylýar. Diwar suwagyna garyşan boýaglar, oňa berk baglanyşýar. Bu usul gaty çylşyrymly, onda iş wagty ýalňyşy düzetmek bolanok. Suwly reňk (tempera) bilen surat yzygider salynýar. Freska bölekleýin işlenýär, onuň bölekleri tiz wagtda ýerine ýetirilýär. Onuň görnüşleri: 1) çyg diwar suwagynyň ýüzüne reňk bilen surat çekmek; 2) çyg diwar suwagynyň ýüzüne düzediş girizilmedik nakgaşçylyk; 3) gury diwar suwagy bilen işlenýän nakgaşçylyk; 4) kazein hekli nakgaşçylyk. Onuň soňkysy beýlekilere garanyňda berk we köp usullydyr.

Frise (*fr.*)

Фриз

Friz (gyra nagyş) – binagärçilikde antablementiň orta bölegi, ol arhitrawyň we tejegoruň arasynda ýerleşýär. 2) gaýma, gyra nagyş, diwaryň, halynyň gyrasy.

Frontal (*fr.*)

Фронтальность

Ýüz tarap – heýkeltaraşlyk we nakgaşçylyk sungatynda tomaşaça bakdyrylan adam göwresiniň gurluşy.

Frontispice (*fr.lat.*)

Фронтиспис

Ýüzüne seretmek – eseriň we awtoryň ady, çykarylan ýyly, neşir edilen ýeri ýazylyan kitap sahypasynda (titulda), onuň çep tarapynda awtoryň suraty ýa-da kitabyň gysgaça mazmuny ýerleşdirilen sahypasy.

Fronton (*fr.*)

Фронтон

Fronton – binagärçilikde, aşagy tejegorly, iki gapdaly aşak akymly, üçburç tekizlikden ybarat, jaýyň ýüzüniň tamamlanan ýeri.

Fundamentum (*lat.*)

Фундамент

Binýat, esas – jaýyň esasy, daýanjy.

Функционализм

Funksionalizm – Germaniýada we Niderlandiýada XX asyryň 20-30-ýý. binagärçilikde dörän akym; onuň esasy talaplary jaýyň daşky görnüşiniň düzümi bilen onuň içki bezeginiň talaba laýyk gelmegidir.

Fusto (*it.*)

Фуст

Gapyrga – binagärçilikde sütüniň gapyrgalary.

Futurum (*lat.*)

Футуризм

Geljekki – XX asyryň 10-20-nji ýyllarynda rus we italyan sungatynda dörän öňdebaryjy akym; futuristler ahlak däplere we çeperçilik mirasa garşy göreşýärler. Olar göwrümleri syndyrmagy we sungatda umumylygy jar edip, XX asyryň ýaşaaýuş derejesini ösdürmäge

çalyşýarlar. Nakgaşçylykda bolsa “joşgunly” hereketlilik ösüşini görýäris.

Italýan suratkeşleri hereketi, güýji, urşy gözelleşdirmegi maksat edinseler, rus futuristleri (Maýakowskiý, Hlebnikow, Kamenskiý) synaglardan gaçyp, sungaty rewolýusiýanyň gullugyna bagyş edýärlər. Futuristleriň ýüzleý döredýän täzelikleri konstruktivizme täsir edýär.

Italýan futuristleri (U. Boççoni, D.Sewerini) kesişmeleri, süýşmeleri, akymlyry, göwürümleri, gaýtalanýan esaslary, duýgularyny gören hereketlerinden bellemek üçin ulanypdyrlar.

-G-

Gagates (gr.)

Гарат

Gara ýantar – bituma baý, aýratyn toplanan bölejikler görnüşinde duş gelýän, ýalpyldaýan daş kömrüniň görnüşü; ol, esasan hem bezeg işlerinde ulanylýar.

Galerie (fr.)

Галерея

Galereýa – 1) binanyň aýratyn böleklerini birikdirýän, uzyn we dar üsti ýapylan otag; binanyň diwarlarynda ýerleşen ýapylan uzyn balkon. 2) eserler galereýasy – suratkeşleriň eserleriniň sergisini yzygiderli görkezilýän otagy;

Garniture (fr.)

Гарнитура

Ýygyny – harplaryň ýygynyndysy – ol çaphana işinde iň zerur, makalanyň çeper şekilini düzmek üçin niýetlenýär.

Ганч

Ganç (türk) – 1) palçyk goşundyly gips, alebastra çalymdaş baglanyşýan serişde. 2) – binalaryň oýmurly haşam nagyşlary, ýazgylary.

Gemma (*lat.*)

Гемма

Bezeg daşy – bezelen şekilli daş, ýalpak (kameýa) ýa-da oýulan (intaliýa); gadym zamanlarda bu daşlary möhürler, dogalar, bezegler hökmünde peýdalanyrdylar.

Gamma (*lat.*)

Гамма цветовая

Reňkleriň düzümi – belli bir eserde reňkleriň öwürşeginiň aýratynlygy we onuň nakgaşçylyk usulynyň häsiýetini kesgitlemegi.

Harmonia (*gr.*)

Гармония

Garmoniýa (sazlaşyk) – baglaşma, gelşikli sazlaşyk, birleşik, deňagramlylyk. Şekillendiriş sungatynda – görümleriň utgaşygy, bölekleriň we reňkleriň özara baglanyşmagy. Nakgaşçylykda – reňk birleşmesi, bölekleriň umumylyga utgaşmasy. Tomaşa etmeklige sazlaşyk ýakymly täsir edýär.

Genesis (*gr.*)

Генезис

Genezis (döreýiş, gelip çykyş) – hadysanyň, eseriň, binanyň döreýiş derejesi, peýda bolmagy, gelip çykmagy, taryhy.

Herma (*gr.*)

Герма

Germa (sütün) – dörtgyraňly sütün, onuň depesi adam kelle heýkeli ýa-da ýarym beden heýkeli bilen jemlenýär. Antik döwürlerde ilkinji gezek Germesiň şekili şeýle ýasalýar we şonuň ady bilen baglanyşdyrylyp aýdylýar.

Germes – gadymy greklerde söwdagärleriň, ýolagçylaryň, syýahatçylaryň howandary, hudaýy.

Hyperrealism (iňl.)

Гиперреализм

Giperrealizm – XX asyryň 60-70-nji ýyllarynda ABŞ-nyň nakgaşçylyk we heýkeltaraşlyk sungatynda dörän akym. Onuň başga adyna fotorealizm diýilýär. Bu akymyň suratkeşleri foto işlerini üýtgedip nakgaşçylyk serişdeleri bilen kendire geçiripdirler. Olar şäheriň gündeki durmuşyny: dükanyň witrinalaryny we restoranlary, metronyň duralgalaryny we ýaşaýyş jaýlaryny, köçeden ýöräp barýan adamlary suratlandyrypdyrlar. Şol bir wagtda olaryň ýüzündäki ýagtylygyň ulaglaryň aýnalaryna düşüşine, awtomobilleriň polirowkalaryna we başgalara ünsi çekipdirler. Olar fotodan alnan durmuşyň hakykatyny has-da ulaldyp, adamlarda täsir galdyrmaklygy özlerine maksat edinipdirler.

Hypostylos (gr.)

Гипостиль

Gipostil (sütünleriň daýanmagy) – giň ýapgytly jaý, onuň depe-si köp sütünleriň daýanmagy bilen saklanýar. (Gadymy Gündogaryň binaçylygyna mahsus).

Gypsos (gr.)

Гипс

Gips, gež (türkmen) – mineral, kalsiň suwly sulfaty; ol köphalatda reňksiz bolýar. Ýakylyp maýda ownadylan gipsiň suw bilen garylada gatama häsiýeti bar, ony gurluşykda, medisnada we heýkeltaraşlyk sungatynda köp ulanýarlar. Gipsiň görnüşleri – alebastr, selenit.

Girih (nem.)

Гирих (узел)

Tanap, düwme – geometrik bezeginde nagyşlaryň esasy başlangyçlary; geometriki şekillerden düzülen bezeg gurluşy.

Ghirlanda (*it.*)

Гирлянда

Girlyanda (**gül nagşy**) – zynjyr görnüşinde baglanyşýan ot we gül; şeýle görnüşdäki bezeg, nagyş.

Glase (*fr.*)

Глазет

Ýalpyldaýan – esasy reňkli ýüpekden dokalan parça we onuň ýüzüne altyn we kümüş nagyşlar bilen tikilen önüm.

Glasur (*nem.*)

Глазурь

Syrça – palçykdan we faýansdan ýasalan gaplaryň ýüzüne ýalpyldawuk aýna akdyrmasy. Ol otda gyzdymak arkaly berkidilýär.

Glyptique, glypho (*fr., gr.*)

Глиптика

Daşkesme sungaty – gymmat baha daşlaryň ýüzüne salynýan şekiller, nagyşlar; daşkesme sungaty;

Glyptos (*gr.*)

Глиптотека

Daşkesme hanasy, gory – kesilip bejerilen daşlaryň ýygynyndysy; heýkel eserleriniň ýygynyndysy.

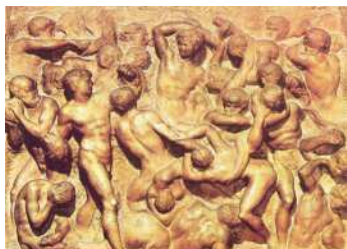
Gobelin (*fr.*)

Гобелен

Gobelen – 1) el usulynda dokalýan (dokalan eser, bezeg matalyk, mebeliň daşlygy we başg.), bezeg matasy ýokary çeperçilik gymmatly hasaplanýar; 1662-nji ýylda Parižde fransuz korollygynyň peýdaly önümçiligi; Go-

belenler mähellesinden (XV asyrdaky ýaşan Gobelen atly ýüpek reňkleýjiniň ady bilen baglanyşykly); 2) haly nagyşly, şekilli dokalan bezeg matasy, ol maşyn we el usulynda taýýarlanýar.

Haut-relief (*fr.*)

Горельеф

Gorelýef (ýokary güberçekli) – tekizlikde ýerleşýän heýkel şekiliniň görüminiň ýarysyndan gowragynyň daşaryk gabardylmagy.

Gothique (*fr.*)

Готика, готический стиль

Gotika (gotlar akymy, usuly) – çeperçilik akymy, aýratyn hem binagärçilikde XII asyrdaky Fransiýada döwür, soňra Günübataryň Ýewropanyň beýleki döwletlerinde ýaýbaňlanýar. Binagärçiligiň heýkelleri, reňkli aýnalary, sütünlereň gapyrgalarynyň dikligine ösüş häsiýetini bilelikde öz içine jemläp, aýratyn sungat baglanyşygyny emele getirmegi.

Готический шрифт

Gotlaryň harpy – çaphananyň latyn burçly harplary, (antikwa) tegelek çyzykly harplardan tapawutlanýar.

Gaufre (*fr.*)

Гофр

Gofr (syrçaly gatlak) – 1) ýygrytlanan, tolkun şekilli tekizlikde asbest sementli, ýuka metally we ş.m. (tekizlik) ýapgyt. 2) binagärçilikde gasyn-gasyn görnüşli diwarlar.

Gaufrer (fr.)

Гофрирование

Nagyş basma – 1) tolkun şekilli ýygrytlary matalarda, metal kagyzlarynda, galyň kagyzlarda, asbest sement tagçalarda berkligi bermekligi döretmek. 2) Basma usulynda matanyň ýüzünde güberçek şekili döretmek.

Graveur (fr.)

Гравёр

Haşamçy – 1) inçe oýmurly bezegleri ýerine ýetirýän hünärmen. 2) agaçda, metalda, linoleumda, daşda we başga materiallarda şekili kesmek (basmak) bilen meşgullanýan suratkeş.

Gravure (fr.)

Гравюра

Haşamlama – suratkeşligiň görnüşi, gaty tekizlikleriň üstünde (agaç, demir, linoleum we başg.) möhür basma usulynda çeperçilik eserini döretmek.

Grandioso (it.)

Грандиозный

Ägirt uly – äpet, beýik, özüniň göwrümi, güýji bilen haýran galdyryan.

Grattoir (fr.)

Гратуар

Gratuar (gyryjy) – tekizligi düzlemek (metalda, gipsde we başg.), -kagyzdaky tegmili aýyrmak üçin suratkeşleriň ulanyan, demir gyrjy.

Graphike < grapho (gr.)

Графика

Grafika (haşamçylyk, ýazýaryn, çyzýaryn, çekýärin) – şekillendiriş sungatynyň görnüşi, galam esasynda gurulyp, çyzyklar we

çyzmalar bilen ýerine ýetirilen, reňksiz, şeýle-de möhür çeperçilik şekilleri, esasynda surat çekmeklikden ybarat usul.

Graphikos (*gr.*)

Графический

Haşamçylyk – çyzuw, çyzgyda görkezilen, haşam ýa-da surat çekmeklik; haşamçylyk sungaty – çaphana suratçylygynyň dürli usullarynyň jemi bolup, suratlaryň, eserleriň, ýazgylaryň we ş.m. agaçbasma, daşbasma, oýma haşamçylygy, sinkleme we başga tärlerinde görkezilmegi .

Graffiti<**graffito** (*ital.*)

Граффити

Dyrnaçaklanan – durmuş häsiýetli gadymy ýazgylar, suratlar, binanyň diwarlarynda, gap-gaçlarda çyzylan şekiller.

Graffito (*it.*)

Граффито

Graffito (gyrmalama) – binanyň ýüzünde birnäçe reňkli gatlakdan durýan suwagyny gymmak bilen, bezegli surat şekillendirmek.

Gratia (*lat.*)

Грация

Nepis – hereketiň we keşbiň aýratyn nepisligi.

Grisaille (*fr.*)

Гризайль

Grizaýl (Çal reňkde teswirleme) – mele, gara ýa-da goňur reňk bilen şekillendirme; şekiller reňkiň garaňkylygy we ýagtylygy bilen döredilýär. Nakgaşlykda ýagty we garaňky reňkleriň sazlaşygy esasynda relýef usulyna meňzeş şekilleri döretmek.

Grotesque (*fr.*)

Гротеск

Grotesk (täsin) – 1) gadymy rimlileriň gurluşyk harabaçylyklaryndan tapylyp, halk arasynda “täsin” diýlip atlandyrylan,

haýwanlaryň, ösümlükleriň we beýleki şekilleriň garyşyp döreden bezeg görnüşleri. 2) adam şekilleriniň we başga zatlaryň howaýy üýtgedilip şekillendirilmegi, ýagny, sungatda, edebiýatda, teatrdä.

Grotesque

Гротескный

Täsinlik – hakyky zadyň, dogruçyllygyň araçägini bozýan gapma-garşy, gülkünç ýagdaý.

Gouache (fr.)

Гуашь

Guaş (suwly goýy reňkler) – düzümine ak gyryndy goşulan ýelimli reňkler. Bu reňkler ak kagyzyň ýüzüne çalňyp, olar öwüşgin bermeyän üstki gatlagy döredýär. Bu reňkler guranson aksowult öwsüp, suratyň düzümini tapmaga kömek edýär.

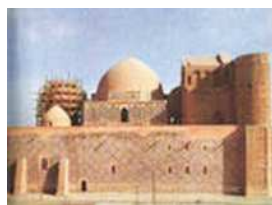
Гульдаста

Güldesse – binagärçilikde: orta asyrlaryň ýaşayyş howlusyndaky burçda ýerleşýän bezelen diň; kähalat bezelen tejegora (stalaktitli karnize) aýdylýar.

Gurhana, Görhana (türkmen)

Гурхана

Gurhana, – Mawzoleýdäki otag, içinde gabyrüsti mazar ýa-da ýalan mazar ýerleşýär.

-H-

High tech (iňl.)

Хай – тек

Ýokary tehnologiýa – dürli konstruktiw elementleri we täze tehnologiýalary, gurluşyk materiallary öz içine alýan günbatar binagärçiligindäki akymalaryň biri.

Choros (*gr.*)

Хор

Hor – binagärçilikde: katolik ybadathanasynyň gündogar bölegi, ol ýerde köpçülikleýin hudaýa sygynýan dindarlar we aýdymçylar durýarlar.

Художественные средства

Çeperçilik serişdeleri – Suratkeşiň eseriniň mazmunyny açmakda peýdalanýan ähli çeperçilik başlangyçlary we şekillendiriş usullary. Oňa: taslama, giňişligi şekillendirmek, deň ölçegli, ýagty-kölege, reňk, çyzmalama, esas we başgalar degişlidir.

Хроматические средства

Hromatik serişdeler – reňkler, özleriniň aýratyn häsiýetleri bilen tapawutlanýarlar olary özara saýgaryp bolýar. Hromatik reňkler – gün şöhesiniň bölünmeginden emele gelen, gün spektriniň reňkleri. Umuman, reňk spektri “reňk tegelekligi” boýunça ýerleşdirilýär. Bu reňk toplумы köp sanly sowuk we ýyly reňklerden jemlenen.

Ханака

Hanaka – ýurt gezip ýören mysapyrlar ýa-da ybadat etmäge gelenler üçin ýanynda hujresi bolan metjit. Hanaka – metjidiň myhmanhanasy; zyýaratçylaryň myhmanhanasy.

Худжры

Hujre – köplenç medreselerde, kerwensaraýlarda gurulýan, üsti gümmez bilen örtülen çaklaňrak jaý. Medresede talyplaryň ýaşaýan we sowat öwrenýän, depesi gümmezli jaýlary.

- I -

Ideal (*lat.*)

Идеал

Beýik düşünje, asyl dereje – ýokary düşünje; bir maksadyň ahyrky ýokary derejesi, işjeňligi.

Idealisation

Идеализация

Ýokary düşünjelilik – bir zady oňat göz öňüne getirmek, ýagny hakykatdakysyndan-da gözelleşdirip bezemek, şekillendirmek .

Identicus (lat.)

Идентичный

Idendik (birmeňzeş) – haýsy-da bolsa bir zadyň keşbiniň, manysynyň, mazmunynyň meňzeşligi.

Idea

Идея

Ideýa (Düşünje, pikir) – eseriň esasy pikiri, onuň mazmunyny kesgitleýän, gerekli görwürimde şekillendirilen görnüşi.

Изобразительное искусство

Şekillendiriş sungaty – nakgaşlyk, grafika, heýkeltaraşlyk. Bulara bölekleyin amaly – haşam sungaty-da degişli. Göz üçin bu usullar hakykatyň dürli görnüşlerini açyp görkezýarler. Şekillendiriş sungatynyň görnüşleriniň hersiniň özüne mahsus aýratyn we özboluşly häsiýetleri bar.

Изобраф (gr.)

Izograf (nakgaş) – nakgaşyň ady, XVII asyryň rus edebi çeşmelerinde kân duşýar. Orta asyr rus kitaplarynda “izograf” – nakgaş diýmekdir, köplenç, ikona çekýän we kitap bezeýän suratkeşlere diýilýär.

Изразец (rus.)

Galyp – ýüzi syrça bilen ýapylan, bişen palçykdan suratly ýasalan ýylmaw galyp. Galyp-lama usulynda bişen toýundan ýasalan syrçaly ýa-da syrçasyz, ýüzi ýylmanak ýa-da güberçek suratly diwar bezegi.

Smaragdus (*gr.*)

Изумруд

Zümerret – mineral, 1-nji derejeli açyk-ýaşyl reňkli gymmat baha daş;

Eikon+graf (*gr.*)

Иконография

Şekil ýazmak – 1) haýsy-da bolsa bir wakanyň ýa-da keşbiň şekilini ýazmak we jikme-jik öwrenmek, onuň mazmunyny, nyşanyny suratlandyrmak. 2) belli wakanyň ýa-da şahsyýetiň şekiliniň berk tas-syklanan düzgünleri.

Иллюминатор (*lat.*)

Pyuminator (şöhlelendiriji) – 1) grawýuralary we galamda çekilen suratlary eli bilen reňkläp şöhlelendirýän ussat. 2) orta asyrlarda kitap be-zeýän suratkeş.

Illuminatio (*lat.*)

Иллюминация

Şöhle bermek – haýsy-da bolsa bir da-bara ýa-da baýramçylyga bagyşlanyp köçeleri we binalary bezeg beriji yşyklar bilen şöhle-lendirmek.

Illustrator (*lat.*)

Иллюстратор

Şekillendiriji – kitabyň, žurnalyň, gazetiň makalalaryny surat-landyryjy suratkeş.

Illustratio (*lat.*)

Иллюстрация

Pyustrasiýa (Aýdyňlaşma, surat) – bir eseri aýdyňlaşdyrýan şekil (çekilen surat, fotosurat we başg.).

Illusorius (*lat.*)

Иллюзорный, иллюзорность

Ýalan görnüş – şekiliň hakykata çalymdaş ýalan görnüşi. Şeýle usullar diwar nakgaşçylygynda, otagyň depesini bezemekde howa çuňluklaryny döredip, jaýyň göwrüminden-de uly görünmegini gazanmak üçin ulanylýar.

Imitatio (*lat.*)

Имитация

Imitasiýa (meňzetme) – şekillendiriş sungatynda: meşhur suratkeşiň eserine meňzetme, göçürme, akyma çalymdaş, meňzeşlik.

Imitare (*lat.*)

Имитировать

Meňzetmek – meňzetmek, mümkin bolan takyklykda şekillendirmek.

Imposant (*fr.*)

Импозантный

Görnükli – özüniň keşbi bilen täsirli we ynandyryjy.

Imposta (*fr.*)

Импост

Impost(daýanç) – binagärçilikde, arkanyň daýanýan bölegi, ýagny, sütüniň kapitelinin tamamlanýan bölegi.

Impressionnizme (*fr.*)

Импрессионизм (впечатление)

Täsirli duýgy – XIX asyryň ikinji ýarymynda XX asyryň başynda sungatda dörän akym. Onuň wekilleri hiç bir ýasama bolmadyk, durmuşyň açyk görnüşini suratlandyrmaga çalyşýarlar. Bu akym fransuz nakgaşçylyk sungatynda 1860-1870-nji ýyllarda K. Mone, O. Renuar,

E. Deganyň döredijiliginde döräp, sungata täze, arassa, durmuşyň asyl görnüşini üýtgewsiz, parçalaýyn we pursatlaýyn hadysalary özüne alýar.

Indigo (*isp.*)

Индиго

Indi – sintetik gök reňkleýji, olar ösümlüklerden alnypdyr.

Incrustatio (*lat.*)

Инкрустация

Inkrustasiýa (crusta – gabyk), (gaz-malama) – latyn dilinden gabyk, örtük bilen ýapmak manysynda. Inkrustasiýa – amaly haşam sungatynyň bir görnüşü; kesilip oýulan çyzyklaryň, şekilleriň içine dürli serişdelerden, (süňk, agaç, balykgulak, metal) ýelmenilýär, geýdirilýär. Mysal üçin, gylyjyň ýüzünde gyrlan oýlaryň içine altyn sim salynýar we ýenjilip berkidilýär. Mebeliň ýüzünde oýulan nagyşlaryň içine gymmat bahaly serişdeleri ýelmeýärler.

Intaglio (*it.*)

Инталия

Intaliýa (oýma, kesme) – oýma, kesme usulynda şekillendirilen daş.

Interieur (*fr.*)

Интерьер

Içki jaý, otag (görnüş) – binagärçilikde: jaýyň içki görnüşü.

Ionikos (*gr.*)

Ионический ордер

Ionik sütüni (*gadymy Gresiyanyň ionlar taýpasyna mahsus*)

– bu sütün bazasynyň aýratynlygy we dikligine kesimlerin ýzygider gaýtalanmagy, kapiteline bolsa iki sany owadan goçagyň bardygy bilen üýtgeşikdir. Antablementi kähalat frizsiz, arhitrawy – keseligine üç sany çyzykdan, frizi kähalat güberçek şekiller bilen bezelýär.

Ислими

Islimi – ösümlik nagşy, halkalanyp we tow-sup gidýän herekete esaslanýar.

-Ž-

Jadaite (*fr.*)

Жадаит

Nefrit – mineral, ak we ýaşylymytyl reňkli, gymmatbaha bejergi daşy.

Genre (*gr.*)

Жанр

Žanr, Görnüş, usul – sýužet we stilistik alamatlary bilen häsiýetlenýän sungat eserleriniň bir görnüşi; mysal üçin şekillendiriş sungatynda – portret, peýzaž, durmuşy, uruş we başga temalardaky eserler.

Живопись (*rus.*)

Nakgaşçylyk, reňkteswirleme, reňkler bilen surat çekmek sungaty – çeper eserleri reňkiň üsti bilen amala aşyrmak.

Живописец (*rus.*)

Nakgaş, reňkteswirleýji – tebigaty reňklerin üsti bilen janlandyryan suratkeş.

Живопись декоративная

Reňkteswirleme bezegçiligi – binalary we önümleri bezemek üçin niýetlenýär. Olaryň gurluşynyň göwrüm giňişligi bilen baglylykda, onuň bölegi bolup, gurluşyň täsirliligini we onuň gözýetimini täzeläp, täze göwrüm baglanyşygyny, sazlaşygyny, durnuklylygyny girizýär.

Живопись миниатюрная

Kiçi we uşak göwrümlü nakgaşçylyk – şekillendiriş sungatynyň eseri bolup, çeperçilik tilsimleriniň inçeligi we uly bolmadyk göwrümi bilen tapawutlanýar. Kitap nakgaşçylygy golýazma kitaplarynda döräp, kitap önümçiliginiň (çap) döräli bari uly ösüşe eýedir. Bu nakgaşçylyk kagyza, kartona, derä-akwarel, gwaş (suwly reňkler); metala-ýagly reňkde; keramika reňkinde-farforda ýerine ýetirilýär.

Живопись монументальная

Göwrümi uly reňkteswirleme, äpet nakgaşçylyk – nakgaşçylyk eseriniň uly göwrümlü aýratyn görnüşi; binaçylyk gurluşygynynda jaýyň diwarlaryny we içki depesini bezeýän-freska, mozaika, panno usuly. Belli bir ýeri eýeleýän eser.

Живопись станковая

Ýörite abzalda ýerine ýetirilýän reňkteswirleme – bu reňkteswirleme eseri, özboluşly mana we häsiýete eýe bolup, onuň çeperçilik täsiri sergide goýluş ýagdaýyna baglydyr. Ussahanada suratkeşiň guralynda döreýän reňkli eserler.

Живопись театрально-декорационная

Teatr-bezeg reňkteswirlemesi – teatr oýnunda tomaşaçynyň serediş keşbini döretmek üçin gulluk edýän sahna bezegi, eşikler, adam ýüzüni timarlama, şöhlendirme. Onuň esasynda suratkeşiň döreden şekilleri, suratlary durup, oýnuň çuňňur mazmunyny açmaga ýardam berýär.

Живопись по сырому

Çygly reňkteswirleme – ýagly we suwly nakgaşçylygyň işleýiş usuly. Ýagly işlemek usulynda eseri guratman ýazmaly we ýylma-ma usulyndan çekmeli. Suwly reňkler bilen işlenende, ilki kagyzy doly suwlaýarlar, ol sähelçe guraşanda reňkler bilen gerekli zatlary çekip başlaýarlar. Şeýle edilende, çyg kagyzyň üstüne düşýän reňkler akyşyp-ýaýrap, öz aralarynda ýumşak sazlaşýarlar.

Жухлость

Kepemek, guramak – reňkiň düzüminiň üýtgemegi, eseriň ýüzündäki reňkleriň şöhlesiniň kütelmegi, reňkleriň ýagtylygynyň öçmegi. Kepeme-reňklerde goşundylaryň ýetmezçiligi esasynda döreyär, ýagyň guraksy tekizlige siňmegi ýa-da eredijiniň reňke kân garylmany we guramadyk reňkli tekizlige reňkiň çalynmany esasynda bolup geçýär.

-K-

Каллиграма

Kalligrama (tekst ýazgysy) – geometriki şekillerinde ýa-da zat görnüşinde ýerine ýetirilen, sünnälenip bezelen arap ýazgysy.

Kalligraphia (gr.)

Каллиграфия

Kalligrafiýa – hatdatlyk sungaty.Ýazuw sungaty – düzgüne laýyk, owadan ýazmak ussatlygy.

Cannelure (fr.)

Каннелюра

Ternaw – binagärçilikde, sütüniň ýüzünde ýerleşýän süýri dikligine ternawlar, gapyrgalar.

Kanon (gr.)

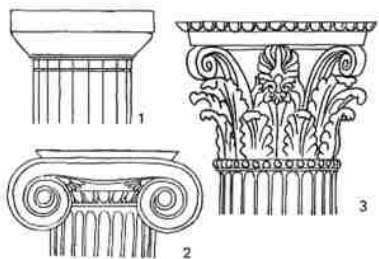
Канон

Kanun, Düzgün – şekillendiriş sungatynda, haýsy-da bolsa bir döwre degişli sungatyň usullary ýa-da düzgünleriniň çeperçilik jemleri, şeýle-de, görkezme hökmünde ulanylýan eserler.

Каолин (*hytaý*)

Kaolin – ak reňk bilen reňklenen palçyk; farfor we faýans önümlerini taýýarlamakda ulanylýar, şeýle-de kagyzy, rezini, matalary öndürmekde-de goşundy hökmünde peýdalanylýar.

Capitellum (*lat.*)

Капитель

Sütüniň başy – binagärçilikde, sütüniň ýa-da ýarymsütüniň ýokarsynda, antablementiň (ýapgydy saklaýan kese bassyrmanyň) aşaky böleginde bezegli jemlenen (element) görnüşi.

Караван-сарай

Kerwensaraý – Orta Aziýa, Merkezi Aziýa we Zakawkazýe döwletlerinde kerwen duralgasy, gönüburçly howluly, daş-töweregi bir topar otaglar ýerleşen jaýly binagärçilik toplumu.

Karyatides (*gr.*)

Кариатида

Kariatida (*gr. kariý gyzlary*) – binagärçilikde: sütüniň deregine goýlan gyzlaryň heýkelleri, olaryň üstüne antablement daýanýar.

Caricatura (*it.*)

Карикатура

Karikatura – bilgeşleýin şekili süýndirmek, gülkünç etmek, keşbiň görkünü ýa-da wakanyň şekilini gülkünç ýagdaýda suratlandyrmak; ol köp halatda grafika usulynda berjaý edilýär; bir zadyň erbet we gülkünç ýagdaýyny ýüze çykarmak.

Картина (*ital.*)

Kartina (**surat, eser**) – durmuş wakasyny ýa-da pikirini açyp görkezýän nakgaşylyk eseri. Eserler özüniň ugurlary boýunça tapawutlanýarlar. Eserler manysynyň çuňlugy, ähli bölekleriniň sazlaşygy bilen az wagtyk (etýud suratlardan) tapawutlanýarlar.

Carton

Картон

Galyň kagyz – galyň, syk, berk kagyz; kitap daşlygy, önümleri gaplama we elektroizolýasiýa üçin niýetlenýär. Grafikaçy suratkeşleriniň eserleriniň daşlygy bolup hem hyzmat edýär.

Cartouche (*fr.*)

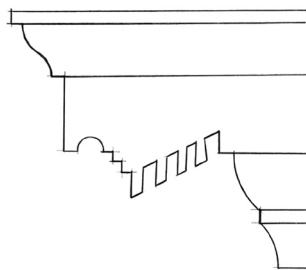
Картуш

Kartuş – surat çekmek ýa-da bezegiň, galkan ýa-da doly açylmadyk gunça çalymdaş şekiliniň içine tugra, ýazgy, emblema we başgalar ýerleşdirilýär.

Карниз

Tejigor – jaýyň ýokary gyrasyndaky, eňegindäki diwardan ýüze çykyan çykyt..

Камерный (*зал*)

Ykjam – az mukdardaky tomaşaçylar üçin niýetlenen otag.

Kachel (*nem.*)

Кафель

Syrçaly plita – daş ýüzi syrça bilen ýapylan, palçykdan bişirilen inçe plita; jaýyň diwarlaryny, peçleri, kähalatda pollary bezemek üçin hyzmat edýär.

Cache-pot (*fr.*)

Кашпо

Gapgizleme – güldan salmak üçin bezeg wazasy.

Кашин

Каşын – mozaika bölejiklerini inçe we gyşyk çyzykly bezegler edilip kesmäge maý berýän, silikat, syrçaly keramika göwrümi.

Quattrocento (*it.*)

Кватроченто

Dörtlýüz – XV asyryň italýança ady; italýan medeniýetiniň irki Galkynyş döwri.

Kegel (*nem.*)

Кегль

Kegl – çap edilýän harplaryň ölçegi. Olaryň käbirleri: göwher, diamant, perýa, nonparel, minion, petit, borges, corpus, sisero, mittel, tersiýa atlaryna eýedir.

Keramos (*gr.*)

Керамика

Keramika (küýzegärçilik, kulalçylyk (ganç sungaty) – palçykdan bişirilip ýasalan ähli önümleriň görnüşleriniň umumy ady (maýolika, terrakota, faýans, farfor).

Киноварь

Gyrmyzy boýag (*fr. arapça-kirmiz-кошениль, lat.-kinowar*) – gyzyl boýag – koşenil – möjejiginden alynýan gyzyl boýag.

Classicus (*lat.*)

Классик

Nusgawy – döreden işleri köpçülik üçin nusga bolup durýan, ylmy, sungat, edebiýat pudagynyň beýik ussady.

Classicus (lat.)

Классика

Nusgawy – Biziň eramyzdan öňki V–IV asyrlarda şekillendiriş sungatynyň taryhynda ösen gadymy medeniýet. Klassyka sungaty Gadymy Gresiýada we Gadymy Rimde meşhurlyk gazanyp, ýewropalylaryň Renessans eýýamynda şol gadymy sungata daýanypdyrlar. Bu eýýamlar binagärlik gurluşygynyň kadalary, şäher meýilnamalaşdyryşynyň ösüşi, heýkeltaraşlyk we amaly haşam sungaty belent ösüşleri eýeläpdir. Adamlaryň ruhy we beden owadanlyklaryny Miron, Poliklet, Fidiý, Praksitel, Skopas ýaly heýkeltaraşlar döredipdirler. Nakgaşçylyk ýokary derejeleri gazanypdyr (Polignot). Biziň eramyzdan ozalky V asyr Gadymy Gresiýada arhitekturanyň ajaýyp nusgasy bolan Parfenon ybadathanasy döredilipdir. Umuman aýdylanda, klassyka sungaty taryhy eýýamyň hadysalarynyň has ýokary derejede ösdürilmegini aňladýar. Klassyka diýlip, medeniýete gaýtalanmajak nusgawy gymmatlyk berýän eserlere aýdylýar.

Керамист

Керамикачы, küýzegär, kulaçy – küýzegärçilik hünäriniň usady, hünärmeni.

Кенотаф (gr.)

Ýasama gabyr – jeset jaýlanmadyk gabyrüsti ýalan ýa-da nyşanally gabyr.

Кисти

Suratkeşiň guraly – kendire, kagyza, we başga esaslara nakgaşçylykda we grafiكا usullarynda reňklemek üçin gural. Olaryň atlary taýajygyň ujuna berkidilen emeli ýa-da haýwan tüýjagazlary bilen bagly. Şeýle-de bu gurallar beýik suratkeşleriň ady bilen hem baglanyşdyrylyp aýdylýar.

Klassizismus (nem.)

Классицизм

Nusgalyk – Günbatar Ýewropada XVII-XIX asyrlar, Russiýada XVIII-XIX asyrlarda ýörgünli çeperçilik ugry; öz gözbaşyny antik (gadymy) sungatyna daýanyp, ondan nusgalyk alýar. Şekillendiriş sungatynda (nakgaşlar N. Pussen, K. Lorren, L. Dawid, D. Engr; heýkeltaraşlar Ž. Pigal, E. Falkone – Fransiýada; heýkeltaraş G. Şadow – Germaniýada; nakgaşlar A. Losenko, I. Ugrýumow, heýkeltaraşlar M. Kozłowskiý, I. Martos – Russiýadan).

Cliché (fr.)

Клише

Çapyň görnüşü – güberçek garalama, dermanlama, timarlama ýaly (metaldan, ağaçdan, plastmassadan, linoleumdan) çapyň görnüşü; surat çykarmak üçin gulluk edýär.

Cloitre (fr.)

Клуатр

Howly – daş-töweregi galereýalar bilen gurşalan, ybadathananyň howlusy.

Collage (fr.)

Коллаж

Ýelimleme – şekillendiriş sungatynda tehnik usul; haýsy-da bolsa bir tekizligiň ýüzüne ýelimleme usulynda reňki we durky boýunça häsiýetlendirip eser döretmeklik.

Colonne (fr.)

Колонна

Sütün – binagärçilikde, jaýyň gelşikli bölegi, daýanjy; ol köphalatda tegelek göwrümlü, pürsi saklaýan, bazadan, şahadan, kapitelden ybarat bolup durýar.

Colonnade (*fr.*)

Колоннада

Sütünler – binagärçilikde, pürsleri we arkalary saklaýan hatar düzülen sütünler.

Coloriste (*fr.*)

Колорист

Reňk duýujy – reňk ussady, reňkleriň baglanyşygyny we sazlaşygyny başarjaň ulanýan suratkeş.

Colorite (*it.*)

Колорит

Reňk sazlaşygy, durky – sungat eseriniň köpreňkiliginiň baglanyşygynyň umumy häsiýeti.

Kolossos (*gr.*)

Колосс

Uly heýkel – kimdir biriniň ýa-da bir zadyň ölçegi boýunça uly bolmagy; äpet, beýik, ýöne içi boş heýkel.

Клеевые краски (*rus*)

Ýelimli reňkler – un görnüşinde çykarylýan gury reňkler, olar suratkeş tarapyndan ýelimli suwa garylyp işlenýär. Ýelimli reňklerde guaş reňkleýjisiniň häsiýeti bolup, teatr sahnasyny bezemekde uly orny bar.

Клячка (*rus*)

Bozguç – bozgujyň ýumşak görnüşü; ol şekiliň hapalanan bölegini açmaga ýeňil kömek berýär. Bu bozguç ýumşak we el bilen ýeňil eplenýär, onuň bilen garalygy ýumşadylýar. Onuň ýasalyşy: bozguç 2-3 gün benzine ýa-da nebite salyp saklanýar, soňra kartoşkanyň ununa garylýarda işlemek üçin arkaýyn ulanylýar.

Colossal (*fr.*)

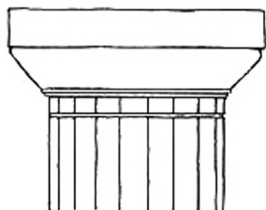
Колоссальный

Äpet uly – äpet uly heýkel eseri, beýik döredilen sungat eseri.

Collier (*fr.*)

Колье

Monjuk – gymmat baha daşlardan düzülen monjuklar.

Complexus (*lat.*)

Комплек

Kompleks. Baglanyşma – hereketiň, hadysanyň, zatlaryň baglanyşmagynyň we düzülmeginiň umumylygynyň jemi.

Composito (*it.*)

Композитный ордер

Goşundyly sütün – korinfin orderiniň düzgünine esaslanyp, aýratyn kapiteli bilen tapawutlanýan, ionik goçaklarynyň dördüsi goşulan çylşyrymly binagärçilik sütüni.

Compositio (*lat.*)

Композиция

Kompozisiýa (taslama, gurnamak, düzgünleşdirmek) – şekillendiriş sungatynda: eseriň içki düzüminiň takyk gurluşy; bina-gärçilikde: umumy çeperçilik mazmunyny şekillendiriş sungatynyň usullary we gurluşyk esaslary bilen jemlenýän toplum.

Componens (*lat.*)

Компонент

Düzüme girýän – bir zadyň düzümine girýän bölek.

Componere (*lat.*)

Компоновать

Düzmek – aýratyn böleklerden bir umumylyk düzmek.

Conservatisme (*fr.*)

Консерватизм

Konserwatizm (köneçillik, goramak, saklamak) – şekillendiriş sungatynda: ähli köne, wagty geçen zatlara uýmak; ähli täze ösüşlere garşy gitmek.

Conservator (*lat.*)

Консерватор

Köneçil (goraýjy) – täze ugruň garşydaşy, ähli köne hadysalara ýygyn edýän we ony goraýan adam.

Constans (*lat.*)

Константный

Üýtgewsiz – hemişelik, üýtgewsiz.

Константность зрительного восприятия (*rus*)

Kabul edişligiň üýtgewsizligi – bolup geçýän üýtgeşmelerden garaşsyz, reňkiň, ýagtylygyň, göwrüminiň, onuň ölçeginiň, zadyň üýtgewsizligini we kabul etmegiň deňagramlylygyny saklaýan akym.

Константность цвета (*rus*)

Reňkiň üýtgewsizligi – ýagtylygyň reňkiniň üýtgemegine garamazdan, zadyň reňkiniň durkuny saklamagy.

Конструкция (*lat.*)

Konstruksiýa, gurnamak – şekillendiriş sungatynda: bölekleýin we umumylygy saklaýan, şekilde we her bir hakyky göwrümiň gurluşynyň aýratynlygyna häsiýetli gurnamak.

Constructio (*lat.*)

Конструктивизм

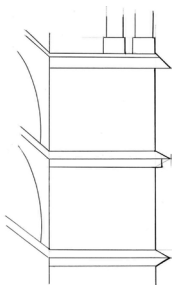
Konstruktivizm (düzmeklik) – XX asyryň binagärçilik, nakgaşçylyk, amaly-haşam sungatynda kubizmiň we futurizmiň yzygider baglanyşykly ösdürilmegi.

Constraste (*fr.*)

Контраст

Kontrast (gapma-garşylyk) – çeperçilik sungatynda ak we gara ýagtylygyň gapma-garşylygy we häsiýetleriň deňeşdirilmesi.

Contrefort (*fr.*)

Контрфорс

Kontrfors (gapma-garşy güýç) – binagärçilikde, agyr diwary saklamaga ýardam berýän, kese daýanç diwary.

Contour (*fr.*)

Контур

Kontur (çyzyk) – haýsy-da bolsa bir zadyň daşyny çyzmak, göwrümini bellemek.

Copia (*lat.*)

Копия

Göçürme – şekillendiriş sungatynda: heýkeliň, eseriň şekilini bolşy ýaly göçürmek.

Копирование (*rus*)

Göçürme – çyzgynyň ýa-da suratyň göçürmesiniň alnyş usuly: ýagtylyga seredip göçürmek, ölçegleýin göçürmek, kalkalamak, basma, epidiaskop guralynyň üsti bilen göçürmek we başgalar.

Коринфский ордер

Korinf sütüni (gadymy grekleriň Korinf atly şäheriniň ady bilen bagly) – kapiteline akant (aýynyň aýasy) gülüniň ýapragy we aýlaw towly nagyşlary bilen tapawutlanýan binagärçilik sütüni.

Корпусная живопись (*rus*)

Dykyz nakgaşçylyk – nakgaşçylykda: goýy reňklemek, çalmak, dykyz ýerine ýetirmek; onuň reňki gaty galyň we kähalat güberçek durky saklaýar.

Kritikos (*gr.*)

Критик

Kritik (tankytçy, ýazyjy, alym) – 1) sungat we edebiýat eserleriniň tankydy bilen meşgullanýan ýazyjy. 2) biriniň gylyk häsiýetini, hereketini çözmäge çalyşýan, dogry düşüňjä çagyryan alym.

Kritike (*gr.*)

Критика

Kritika (çözmek sungaty) – 1) bir zada baha bermek, kemçiligini ýüze çykarmak maksady bilen maslahata, çözüsmäge çagyrmak. 2) bir zadyň erbet häsiýetlerini ýüze çykarmak, tankyt etmek.

Кроки (*fr.*)

Çalt çekmek – tebigatyň şekilini çalt çekmek; pikiriňi galamda ylgawly suratlandyrmak. Bu sözüň manysyny rus dilinde bir sözden “Nabrosok” diýilýär.

Hylon (*gr.*) – agaç

Ксило-граф

Ksilograf (agaç suratçysy, oýmaçy) – agajyň ýüzüne şekil ýasayan, surat çekýän grafikaçy suratkeş.

Ксилография (*gr.*)

Ksilografiýa (agaç suratçylygy, oýmaçylyk) – agajyň ýüzüne surat çekmek, şekil ýasamak sungaty. Grafikanyň bir görnüşi.

Cubisme (*fr.*)

Кубизм

Kubizm – XX asyryň başynda ýewropa şekillendiriş sungatynda dörän öňdebaryjy geometriki görümlere üns berýän akym; görüminiň geometriki düzümini açmaga hereket edýän suratkeşler (kubistler) – zatlary ýuka gyraňlara paýlamaga ýa-da ony ýönekeý göwrelere çalymdaş etmäge – şara, konusa,

kuba meňzetmäge ymtylýarlar. Ýnha, şu ýerden hem, kubistler diýen at gelip çykýar.

Cultura (*lat.*)

Культура

Medeniýet – 1) ruhy we maddy baýlyklaryň jemi, adamzat jemgyýeti tarapyndan döredilip we jemgyýetiň ýagdaýynyň ösüş häsiýetlerini aýdyňlaşdyrmakda, ruhy we maddy medeniýet tapawutlanýar. 2) haýsy-da bolsa bir işiň ýa-da pudagyň ösüş basgançagynyň, ýagdaýynyň kesgitlenmegi.

Культурный

Medeniýetli – 1) haýsy-da bolsa bir pudagyň medeniýetine degişli. 2) bilimli, köp zatdan habarly. 3) özbaşyna tebigatda ösýän ösümlikleri eldekileşdirme.

Культурный слой

Medeniýetli gatlak – gadymy ýaşajylaryň ýerleşen ýeriniň gatlagy bolup, adamzat durmuşynyň yzlaryny görkezýär. Ondan aşakda ýerleşýän ýer sütünine – materik, ýagny arassa gatlak diýilýär.

Cupola (*it.*)

Купол

Gümmez – binagärçilikde: jaýyň içinden ýarym şar ýa-da şoňa meňzeş ýüzli ýapgyt, ol binanyň daşyndan hem oňat görünýär. Binanyň ýokarky başy, jemi.

Cursiva (*lat.*)

Курсив

Kursiw (çaltýazma) – çaphananyň ýapgyt harplary, olar golýazma harplaryna meňzeýär.

Куфические письма

Kufi ýazgylary – Ýewfrat derýasynyň golaýynda ýerleşýän Kufi şäheriniň ady bilen baglanyşykly arap ýazuwynyň görnüşleri. Ol

geometriýalaşdyrylyp ýazylýar. Şeýle ýazgylar binaçylyk bezeginde ýaýbaňlanýar.

Краска

Boýag – şekillendiriş sungatynyň pudagyndaky iň gerekli serişde; ol ýörite süýük, hamyr goýy ýa-da gaty düzümden ybarat bolup, ýokary reňklilik hili we durnuklylygy bilen tapawutlanýar.

Кундаль

Kundal – usul, belli bir gata palçykdan güberçek surat ýasalyp, esasy düşegi gara-gök reňk bilen, nagyşlary bolsa inçe altyn boýag bilen reňklenip, onuň üstünden surat çekilýär. Bu usul orta asyrlar binagärçiliginde meşhurdyr.

Кузаци

Ýüzük – binagärçilikde: sütüniň aşagyndaky, bazanyň bolsa ýokarsyndaky ýerleşýän şar-ýüzük şekilli bölejik.

-L-

Labilis (lat)

Лабильный

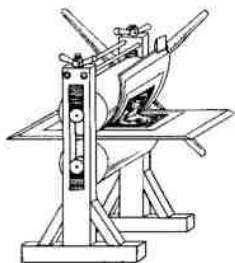
Durnuksyz – üýtgäp durýan, deňagramsyzlyk, durnuksyzlyk; Şekillendiriş sungatynda bir akyma boýun egmeýan, döredýan eserlerinde dürli-dürli çeperçilik häsiýetlerini ýüze çykarýan deňagramsyz suratkeş.

Labyrinthos (gr.)

Лабиринт

Ötlem-ötlem jaý – 1. Gadymy Müsürde we Gresiýada çylşyrymly gurulan bina, onuň köp otaglary bolup, içine giren adama çykalgany tapmak kyn bolýar. 2. Çylşyrymly ýerleşen jaý, ötelge, ýol we başgalar.

Lavis (*fr.*)

Лавис

Lawis – 1) şekillendiriş sungatynda: surat ýasamagyň görnüşü; suraty misiň ýüzüne kislota bilen suwlap çalynýar. 2) mis tagtasyndan basylyp alnan şekil, basma.

Лазурит (*ar.*)

Lazurit – mineral, goýy gök, kähalatda ak we altyn çyzyk şekillerde seýrek duşýan gymmat baha daşy.

Лазурь (*ar.*)

Lazur – açyk – gök renk , şeýle-de bu reňke meňzeş boýag.

Lakönismos (*gr.*)

Лаконичный

Gysgalyk – şekillendiriş sungatynda: 1) eseriň gurluşynyň sazlaşygy. 2) Sada gurluşly, ýöne köp manyly eser.

Lambrequin (*fr.*)

Ламбрекен

Bezemek – 1) teatr sahnasynyň ýüzüni, aýna we gapylaryň aralaryny dürli serişdeler bilen bezemek. 2) Aýnanyň we gapynyň ýokarsyny, jaýyň ýapgydynyň çykýan ýerlerini agaç oýmaçylygy bilen bezemek.

Landschaft (*nem.*)

Ландшафт

Umumy görnüş – 1) umumy ýeriň görnüşü; 2) tebigaty şekillendirýän eser.

Lapidarius (*lat.*)

Лапидарный слог

Daşa ýazylan, daş kesiji – gaty gysgaldylan söz; gadymy rimlileriň ýadygärliklerindäki ýazgylara çalymdaş, ilkibaşdan gysga we manyly söz.

Линогравюра

Linoleum haşamçylygy – linoleum düşegini haşamlamak, eser döretmek.

Литография

Litografiýa (daşbasma) – 1) haşamçylygyň görnüşi. 2) tekiz daşyň ýüzüne şekil ýasap, ýag suwuklygy çalnyp, aralyklar cygladylýar we olar boýaga ýokmaz ýaly bolýar. Şeýlelik-de, möhür görnüşinde köp sanly suratlary çykarmak bolýar.

Loggia (*it.*)

Лоджия

Otag – jaý, bir tarapy açyk, jaýyň diwarynyň ýüzünde çuň ýerleşen otag.

Loge (*fr.*)

Ложя

Otalga – tomaşaçylar zalynda – az mukdardaky adamlar üçin niýetlenen balkonly kiçi otag, ýer.

Localis (*lat.*)

Локальный

Ýerli, bir ýere häsiýetli – nakgaşçylykda: şekillendirilýän bir zadyň esasy we üýtgewsiz reňki; tegmillerden aýry umumylygy, ýagny tebigatda ýagtylygyň täsiri, howa göwrümi, ýakyndaky zatlaryň şöhlelenmegi we başgalar.

Лепка

Ýasamak, бүkmek – gips, palçyk we başga ýumşak önümlerden haýsy-da bolsa bir zadyň heýkelini ýasamak.

Лессировка

Timarlamak – reňkiň aýyklygyny gazanmak üçin, nakgaşçylykdaky çeperçilik usul. Ol reňkleri açmak, päsgel berýän reňkleri gowşatmak we täze reňkleri döretmek üçin peýdalanylýar. Ýagly reňklerde şeýle usullary gadymy ussatlar peýdalanypdyrlar.

Лаки

Laklar – guraklyga açyk durky bermek we kendirde ýagyň geçmezligini saklamaga lagyň peýdasy bar. Ýüzi gatan eseriň üstüne lak çalynyp, reňkleriň baglanyşmagynyň, erbet gatlaryň, tozanyň päsgel bermesiniň önüni alýar. Ol reňkleri açýar. Skipidar lagy reňkleriň garalmagynyň önüni alýar. Gatadyjy lak-kömürde, sanginada, pastelde, işlenen eserleri berkidýär.

-М-

Mauseleum (*lat.*)

Мавзолей

Mawzoleý (kümmet) – Kiçi Aziýanyň Galikarnes şäherinde biziň era-myzdan öňki IV asyryň gurluşygy, Kariýa

döwletiniň şasy Mawsolyň belli mazarynyň ady bilen baglanyşykly, binaçylykda mazarüsti gurluşyk.

Mauretania (*lat.*)

Мавританский стиль

Mawrlar usuly – gadymy musulman döwletleriniň, günbatar-demirgazyk Afrikanyň binagärçiligine degişli, arkalar bilen häsiýetlenýän, gümmezleri we baý geometriki nagyşlary bilen aýratynlanýan, Ispaniýada mawrlaryň häkimligi döwrüne degişli binagärçiligiň görnüşi.

Мазар (*mawzoleý*) (*ar.*)

Mazar – musulmanlarda adamyň jaýlanan ýeri.

Maiolica (*it.*)

Майолика

Maýolika – Malorka adasynyň ady bilen baglanyşykly, reňkli palçykdan ýasalan keramika önümi; ol orta asyr Köneürgenç ýadygärliklerinde meşhurdyr.

Mannequin (*fr.*)

Манекен

Agaç gurjak – adam hereketlerini suratkeşler tarapyndan öwrenmek üçin agaç gurjak.

Maniera (*fr.*)

Манера

Manera (endik, häsiýet) – suratkeşiň özboluşly aýratyn häsiýetleri; suratkeşleriň ulanýan timarlaýyş usullarynyň özboluşly häsiýeti; endik bolan çeperçilik usullaryň häsiýeti.

Манерный (*fr.*)

Häsiýetli – adaty däl, ýönekeýlikden aýrylan, çeynelen, çenden-aşa bezelen we başgalar.

Manierismo (*it.*)

Маньеризм

Çylşyrymlylyk – XVI asyryň günbatar ýewropa sungatyndaky akymy bolup, Gal-kynyşyň belent adamkärçilik medeniýetindäki öwrülişiginiň tassyklanan durnuksyzlyk, pajygaly durmuş we elýetmez güýjüniň häsiýetlenmesi.

Marina (*it.*)

Марина

Marina (deňiz) – deňziň şekilini suratlandyryýan eser; peýzažyň görnüşi.

Marinista (*it.*)

Маринист

Marinist (deňzi şekillendirýän) – deňziň görnüşini şekillendirýän suratkeş.

Marquise¹ (*fr.*)

Маркиза

Ýapgyt – gün şöhlesinden goramak üçin gapynyň, balkonyň ýa-da äpişgäniň depesindeki berkitme, ýapgyt.

Marquise² (*fr.*)

Маркиза

Aýlaw daş – aýlaw görnüşli almazyň bölegi; aýlaw çayylan daşly ýüzük.

Мустаба (*ar.*)

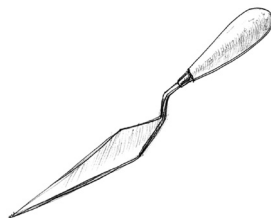
Mastaba – müsür faraonlarynyň biziň eramyzdan öňki 2800-2250 ýyllaryň gadymy şalyk eýýamyna degişli gabyrüsti ýadygärlikleriniň ady.

Mastiche (*gr.*)

Мастихин

Mastihin (**şepbik**) – nakgaşçylykda: suratkeşiň reňk tagtasynda boýaglary garmak we esere çalmak üçin pyçak.

Mabstab (*nem.*) **Mahstab.**

Масштаб

Ölçeg – eseriň ölçegi, binanyň ölçegi we başga-da giňişligi we göwrümi öz içine alýan zatlaryň ölçegi.

Matt (*nem.*)

Матовый

Öçügsi – öçügsi, ýalkym saçmaýan. Şekillendiriş sungatynda, öçügsi garaňkylyk, reňkleriň umumy eserde baglanyşygynyň saklanmagy.

Mattoir (*fr.*)

Матуар

Gural – bezegçilik, zergärçilik hünäriniň guraly; nagyşlama, şekil basma üçin niýetlenýär.

Meandr (*gr.*)

Меандр

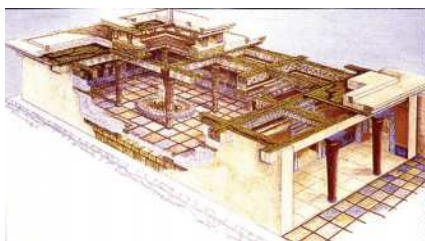
Egrem-bugram – Meandr derýasynyň ady bilen baglanyşykly. Gadymy Gresiyanyň sungatynda biçak giň meşhurlyga eýe bolan, döwür ýada egri çyzyklardan düzülen geometriki bezeg.

Megas+lithos (gr.)

Uly daşlar – gadymy binagärçilikde, biziň eramyzdan öňki 3-2-müňýyllyklara degişli äpet daşlardan ybarat bolan mazar üsti ýadygärlikler. Ol dünýäniň köp döwletlerinde meşhurdyr.

Megaron (gr.)

Мегарон

Uly jaý – binagärçiligiň görnüşi, 3-2-müňýyllykda Gadymy Gresiýada üsti açyk otagly gönüburçly gurluşyk, jaýyň ortarasynda ojak ýerleşip, jaýyň ýüzünde bolsa sütünler berkidilýär.

Medaillon (fr.)

Медальон

Bukjajyk – zergärçilik bezeg önümi, bir zady gorap saklamak üçin (mysaly portret) – sepli, süýri we tegelek şekilli gutyjyk.

Menhir (breton)

Менгиры

Uzyn daş (breton) – megalit ýadygärlikleriniň biri bolup, aýratyn görnüşli, dikligine somaldylyp goýulan daşlar, kähalatlarda olar gapma-garşy düzülip birnäçe kilometre uzalyp gidýärler; olar demirgazyk-günbatar Ýewropada, Aziýa we Afrikada, Sibirde we Kawkazda duşýar.

Pittura Metafisica (*ital.*)

Метафизическая живопись

Metafiziki nakgaşçylyk – bu özboluşly akym 1917-nji ýylda Italiýada Džordže de Kiriko we Karlo Karra tarapyndan döredilýär. Bu suratkeşler eserlerinde janly adamlara derek manekenleri we heýkelleri ulanyp täsin dünýäniň çeper keşbini döredipdirler. Şeýle usullary bilen bu suratkeşler jadyly düýşüň täsirini görkezmekçi bolupdyrlar. Onuň käbir taslamalarynda sýurrealizm akymyna meňzeşligi görmek bolýar.

Мечеть (*ar.*)

Metjit – binagärçilikde, musulmanlaryň ybadathanasy.

Масляные краски

Ýagly reňkler, ýagly boýaglar – ösümlik ýagy bilen garylan boýaglar; ýagly boýaglar ýagtylygyň we howanyň täsiri esasynda berkeýär. Olar gatlaklanan kendiriň, agajyň, kagyzyň ýüzüne çalynyp işlenýär.

Материальность

Materiallyk, maddylyk – açyk-ýapyk, şöhle-kölege ýagtylygy, zatlaryň reňk baglylygyny, öwüşginligiň üsti bilen materiallyk häsiýeti bermeklik. Şekillendiriş sungatynda tebigatyň, adamyň, haýwanyň we başgalaryň hakyky janly häsiýetini bermek.

Минарет (*ar.*)

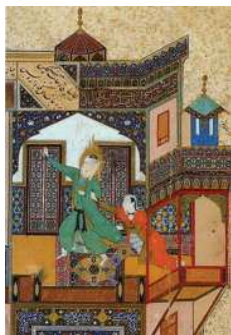
Minara – musulmanlary namaza çagyrmak üçin metjitiň ýanynda ýerleşýän uzyn diň.

Miniatura (*it.*)

Миниатюра

Miniatýura – 1) orta asyr golýazmalaryny bezeýän kiçi nakgaşçylyk şekilleri. 2) kagyza, metala, piliň süňküne we başga materiallara ýazylyan çeperçilik inçe

işler, kiçi göwrümli nakgaşçylyk eseri. 3) bir zadyň kiçeldilme görnüşi.

Минимализм

Minimalizm – ABŞ-da 1960-1970-nji ýyllarda nakgaşçylykda we heýkeltaraşlyk sungatynda dörän akym. Adyndan mälim bolşy ýaly, bu sungat akymy umumy abstrakty, göni we gizlin, daşky bezegsiz we içki duýgusyzlygy jemleýär. Nakgaşçylykda we grafika-da minimalizm monohrom (bir reňkde) matematika çyzgylar gurluşynda ýerine ýetirilýär. Heýkeltaraşlar – önümçilik serişdeleri bolan metaly, penoplasty, trubalary geometrik göwrümleri köp seriýaly ýerine ýetirmek üçin peýdalanýarlar.

Mobile (*fr.*), **mobilis** (*lat.*)

Мобиль

Üýtgeýän – kinetiki sungatyň görnüşi, elmydama hereket edýän nepis eser. Özüniň gurluşy bilen elmydama hereketde bolup, howanyň ýagdaýyna görä üýtgäp durýan çylşyrymly düzülen gurluş. Mobil diýen ady amerikan heýkeltaraşy A. Kolder tarapyndan goýulyp, hereketsiz heýkellerden tapawutlylykda dinamiki gurluşyň özboluşly hereketini ýüze çykarmak kanunynyň öňe sürülmegidir.

Миниатюрист

Miniatýuraçy – suratkeş, kiçi göwrümli nakgaşçylyk eserlerini ýazýan ussat, miniatýuranyň awtory.

Moderne (fr.)

Модерн

Häzirki wagtky, täze – XIX-XX asyr günbatar ýewropa we amerika sungatynda çeperçilik görkezmaniň umumy beýany. Ol gadymy binagärçilikde bar bolan düzgünlere garşy hereket bolup, erkin täze gözleglere, özbaşdaklyga, hyýaly pikirleri özleşdirmäge çalyşýan ugur. Çeperçilik sungatynda: Modern-nyşanally şahyranalyklar, gelşikli bezegler, sazlaşykly çyzyklar, özboluşly ösümlik nagyşlary.

Modernisme (fr.)

Модернизм

Täzeçillik – XX asyryň şekillendiriş sungatynda we edebiýatda umumy akymyň ady bolup, öňden bar bolan däpleriň garşysyna, ýönekeý umumylyga daýanmak, hakykatyň garşysyna kähalatda, maksatsyz synagçylyk hereketleri bilen aýratynlanan ugur.

Mosaico (it.)

Мозаика

Terme nagyş – 1) metallar, agaçlar, reňkli daşlar, aýna bölejikleri we başga-da materiallardan biri-birine gaty berk berkidilen, aýratyn ýerine ýetirilen bezeg ýa-da şekil. 2) sungatyň görnüşi, şeýle düzülen eserler, bezegler.

Mole (fr.)

Мол

Dökümdi – deňziň kenarynda berk diwar görnüşinde galdyrylan bina, ol deňiz tolkunlaryna garşy durmaga we gämileri kabul etmäge niýetlenen.

Malbrett (*nem.*)

Мольберт

Molbert (goýguç, suratkeşiň ýörite abzaly) – Suratkeşiň eserini döretmek üçin ýörite niýetlenen goýguç, daýanç, aýakly abzal.

Monolithos (*gr.*)

Монолит

Monolit (birdaş) – umumy daş bölegi, şeýle-de, bina ýa-da onuň bölegi, uly daşdan kesilip ýasalan daş bölegi.

Монотипия (*gr.*)

Monotipiýa (birgörnüşli) – çapyň görnüşü, diňe bir basma şekili almak üçin metal tekizligine dürli reňkli boýaglar bilen elde surat çekmek.

Монотонный

Birmeňzeş – birgörnüşli, içgysgynç birnäçe eser.

Monochromos (*gr.*)

Монохромия

Monohromiýa (bir reňkli) – bir reňkli çeperçilik eseri; birmeňzeş çap.

Монохромный

Bir reňkli – bir reňkde ýerine ýetirilen nakgaşçylyk eseri.

Monumentum (*lat.*)

Монумент

Uly göwrümlü dabaraly ýadygärlik – bir wakanyň, şahsyň ýadygärligine bagyşlanyp salnan binagärlik ýa-da heýkeltaraşlyk gurluşygy.

Monumentalis (*lat.*)

Монументальный

Äpet göwrümlü şekil, mahabatlandyryjy eser – özüniň äpet we geň galdyryjy gurluşygy bilen täsir edýän eser, bina. Şekillendiriş

sungatynyň diwar nakgaşçylygynyň, heýkeltaraşlyk sungatynyň we dürli gurluşyklaryň jemlenmegi.

Marmor (*lat.*)

Мрамор

Mermer – binagärçilikde we heýkeltaraşlyk sungatynda gymmatly material. Ol dürli reňklerde bolýar.

Museum (*lat.*)

Музей

Muzeý – şekillendiriş sungatynyň eserlerini, taryhy zatlaryny, ylmy durmuşyny, önümçilik, oba hojalyk, belli şahslaryň durmuşyndan we başga-da birnäçe maglumatlary özünde jemläp, gorap, tomaşaçylara görkezip, işleýän ylmy-barlag ýa-da medeniýet edarasy.

Multiplicator (*lat.*)

Мультипликатор

Multifilm suratkeşi – multifilm bölekleriniň suratyny çekýän suratkeş.

Moulure (*fr.*)

Мулюра

Gazma – binagärçilikde, döwürük, bölek, gapdal tarap.

Moulage (*fr.*)

Муляж

Mulýaž (galyplama) – ýasama (gips, şepbik, parafin we başgalar) bir zadyň göwrümini dogry goçürmek. (binaçylyk we heýkeltaraşlyk bölümlerinde)

Многослойная живопись (*rus.*)

Köpgatly nakgaşçylyk – ýagly, nakgaşçylygyň möhüm usulynyň dürli görnüşliligi bolup, yzygiderli etaplardan işi bölmeği talap edýär (podmalýowok, propiska, lessirowka), munda reňkleriň guramagy üçin arakesme berilýär. Uly

eserleri ýazmakda yzygiderli reňkleme usuly gaty peýdalydyr.

Model (*fr.*)

Моделировка

Göwrüm açmak – dürli ýagtylyklarda şekiliň we şekillendirilýän zatlaryň göwrüminiň güberçekligini gazanmak. Galamda ak-garaňkylyk, boýagda reňkleriň üsti bilen zatlaryň göwrümini açmaklyk.

Motif (*fr.*)

Мотив

Bezegiň gurlyşy – bir zadyň sudury, suratkeş tarapyndan şekillendirmek üçin saýlanýan tebigatyň şekili. 2) amaly-haşam sungatynda: bezeg gurluşynyň esasy elementi bolup, ol yzygider gaýtalanýar.

Медресе

Medrese – musulman döwletlerinde ýokary bilim berýän dini okuw mekdebi.

Михраб (*arap*)

Mährap – Mekgä tarap gönükdirilen metjidiň diwaryndaky bezelen burç.

Мукарнас

Mukarnas – binagärçilikde, gümmeziň aşaky böleklerini bezemäge ýardam berýän güberçekli ýelkenler. Şeýle-de, diwar böleklerinde ulanylýan balykgulaklara çalymdaş güberçek gat-gat jaýyň girelgesindäki bezegler.

-N-

Nabi (fr.-pygamber)

Наби

Nabi – 1880-nji ýyllarda işlän fransuz suratkeşleriniň kiçiräk topary. Olar özlerini Pol Gogeniň nakgaşçylyk usullarynyň, arassa reňkleriniň esaslaryny dowam etdirijiler hasaplapdyrlar. Bu suratkeşler Bonnar, Walloton, Wýuar, Deni, Maýol.

Набросок (rus.)

Surat çekmegiň usuly – suratkeşiň tebigatda görýän zatlaryny çalt suratlandyrmagy. Bu surat umumylygy, hereketiň, durkuň çäkliligini gazanmagy maksat edinýär. Özbaşdak çalt surat çekmekligiň hem özboluşly täsiri bar, ýagny eseriň öň ýanyndan suratkeş kagyza pikirlerini jemleýär we ony ösdürýär.

Natura (lat.)

Натура

Natura (tebigat) – Şekillendiriş sungatynda: (adam, tebigat, zatlar) ýagny, suratkeşiň görüp suratlandyryýan janly hakykaty. Tebigata seredip, suratkeş öz ussatlyk duýgusyny ösdürýär.

Naturalisme (fr.)

Натурализм

Naturalizm (çenden aşa hakykata meňzetmek) – 1) XIX asyryň soňky üçünji böleginde Ýewropanyň we Amerikanyň edebiýatyndaky we sungatyndaky akym.

(suratkeşler K. Mane, K. Menýe, K. Kolwis). Bu akym adam durmuşynyň, içki dünýäsiniň erkinliginiň, ykbalynyň oňat çözülmegin-den gelip çykýar. Ol durmuşyň daşky görnüşini suratlandyryp, işini ylmy ýola ugrukdyrýar. 2) akym tankydy, demokratik, sosial akym-lardan bolup, ol peshally hem bolýar, durmuşy bolşy ýaly göçürmek we şuna meňzeşlik oňa degişlidir.

Natura (lat.)

Натуралист

Aşa tebigatçyl – tebigatda görüňýän zatlary bolşundan aşa meňzedip, eserine göçürip ýazýan suratkeş.

Nature morte (fr.)

Натюрморт

Jansyz tebigat – şekillendiriş sungatynyň görnüşi, suratkeşiň gül dessesini, gök önümleri, gap-gaçlary, jansyz guşlary we şuna meňzeşleri tertipli düzüp suratlandyrmagy.

Nekropolis nekros (gr.)

Некрополь

Öwlüýä – antik we gadymy Gündogar dünýäsinde öwlüýä, mazarystan.

Neoimpressionnisme (fr.)

Неоимпрессионизм

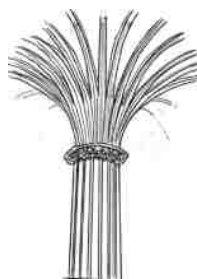
Täze duýgy – 1885-nji ýylda Fransiýada dörän nakgaşçylyk akymy; arassa reňklerden aýratyn tegmiller bilen bezeg bermek ýaly nagyşlaryna (mozaika) çalymdaş eser ýazyp,

suratkeşler dogry göwürümleri reňkli nokatlar bilen şekillendiripdirler, nakgaşçylyga arassa reňk bermegi başarypdyrlar.

Nervure (*fr.*)

Нервюра

Gapyrga – binagärçilikde: sütünlerden ýapgy-da çenli gapyrga çalymdaş ýylmanan güberçekler.

Nef (*fr.*)

Неф

Nef (gämi) – hristian ybadathanasynda jaýyň uzaldylan bölegi, onuň uly nefler, arkalar ýa-da sütünler bilen gapdalky neflere uzap gitmegi. 2) uzaldylan jaý, onuň içki görnüşi.

Натурщик

Suratyny çekdirýän adam – suratkeşiň önünde dürli hereketlerde durýan adam. Suratkeş üçin adam tebigatyny öwrenmäge bu uly kömek berýär.

Неоклассицизм (*fr.*)

Neoklassisizm (täze klassisizm) – XIX asyryň ikinji ýarymyndaky we XX asyryň çeperçilik hadysalaryny gadymy sungatyň däplerini we Galkynyş eýýamynyň sungatyny gaýtalamak häsiýetlidir. Bu akymyň döremegi “Ömürlük” diýen estetiki baýlygyň garşysyna hakykat gapma garşylygy we harasaty goýulýar. Onuň wekilleri nemes nakgaşlary: H. Mare, A. Feýerbah, heýkeltaraş A. Hildebrand; Fransiýada – binagär O. Perre, Germaniýada – P. Berens; Russiýada – W. Žoltowskiý, I. Fomin; heýkeltaraş – A. Matweýew, Fransiýada heýkeltaraş – A. Maýol. Bu akymda meşhur nakgaş P. Pikassoda işläpdir.

Nishe (*fr.*)

Ниша

Nişa (tagça, diwaryň içine oturdylan bölek) – wazalary, heýkelleri ýerleşdirmek üçin diwaryň ýüzündäki çuňluk.

-O-

Obeliskos (*gr*)

Обелиск

Ýadygärlik – Depesi piramida şekilinde ýokarlygyna inçelip gidýän gyraňlanan sütün gurluşygy, ýadygärlik.

Образ (*rus.*)

Obraz (çeper keşp) – 1) sungatda: hakyky hadysany açýan (göwrüm) görnüş, çeperçilik hakykaty şöhlendirýän göwrüm; 2) şekillendiriş sungatynda: çeper keşp tebygatyň we adamyň içki duýgularyny maksatly açyp görkezmegi.

Объем

Göwrüm – Bir zadyň düzülişiniň we ýerleşişiniň dogry bolmagy. Başgaça aýdylanda, göwürme reňk bermek arkaly öwürşgin, ýagtylyk, ýarym ýagtylyk, öz kölegesi düşýän şöhlelenme esasynda tapawutlandyrmak.

Оних (*gr.*)

Оникс

Oniks – gara we ak gatlaklar gezekleşen agat daşynyň görnüşi, ýarym gymmatbaha daşy – mineral.

Op art (*iñl.*)

Op арт

Optika sungaty – optika görnüşli we reňk öwürşünleri bezeg maksadynda ulanylýan, häzirkî döwür sungat akymy.

Orange (*fr.*)

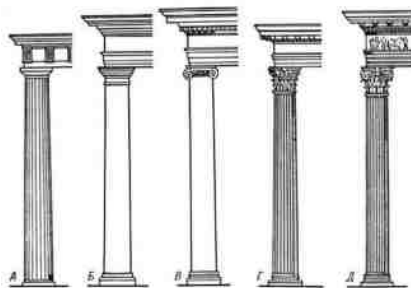
Оранжевый

Mämişi, apelsin reňk – gyzyl-sary, apelsin reňk. (älemgoşardaky ýedi reňkiň biri)

Order (*nem. Ordo-lat.*)

Ордер

Order (düzgün, sütün) – aýratyn arhitrawy, frizi we tejegory saklamaga ýardam berýän jaýyň gurluşygynyň daýanç sütüni; klassika binagärçiliginde orderler şeýle tapawutlanýarlar: dorik, uonik, korinf, toskan we başgalar.

Aureole (*fr.*)

Ореол

Oreol, (altyn çaýylan) – 1) bir zadyň daşyndan ýagtylygyň nurlanma şekili; mysal üçin dini sungatda adamyň kellesiniň daşyndan aýlanan ýagty tegelek şekil (nimb.); 2) mukaddes zadyň daşynyň nurlanmagy; 3) biriniň daşyna şöhrat we hormat aýlanmagy.

Originalis (*lat.*)

Оригинал

Asyl nusga – 1) eseriň asyl nusgasy. 2) golýazmanyň, suratyň, çyzygynyň ilki başdaky asyl görnüşü.

Originalis (*lat.*)

Оригинальный

Asyl nusga, hakyky – 1) asyl nusga, işlenip üstünden düzedil-medik. 2) göçürmeklikden daşda, doly özbaşdak eser.

Orientalis (*lat.*)

Ориентальный

Gündogarly – Gündogar döwletlerine häsiýetli, gündogarly.

Ornamentum (*lat.*)

Орнамент

Nagyş, bezeg – nagyş, gül. Birmeňzeş zygiderligi we düzgüni saklap, geometriki ýa-da beýleki şekiller arkaly düzülen bezegler; ol heýkeltaraşçylykda ýa-da amaly-haşam sungatynda giňden ulanylyp, binagärçilikde hem meşhurdyr.

Орнаментальный

Nagyşly, bezegli – bezeg häsiýete eýe. Önümiň çeperçilik taýdan bezelmegi.

Орнаментация

Nagyşlamak, bezemek – nagyşlar bilen bezelen önüm, eser.

Орнаментика

Nagyşlaryň jemi, nagyşlylyk – belli bir akymda bezeg nagyşlarynyň jemlenmegi.

Основа (*rus.*)

Düýp, esas – nakgaşçylyk we grafika sungatynda reňklemegiň hem-de galamda surat çekmegiň esasy. Kendir, agaç tagta, kagyz, gaty galyň kagyz, diwaryň ýüzi, aýna, farfor we şuna meňzeşler esas bolup durýar.

Отношения

Gatnaşyk, baglanyş, garaýyş – çeper eser döretmekde şekilleriň görnüşleriniň özara baglanyşmagy. Mysal üçin, reňkleriň we olaryň üýtgedilmeginiň baglanyşygy (nakgaşçylykda), dürli ýagtylykdaky basymlar (galamda), ölçegleriň we göwrümleriň baglanyşygy we başgalar. Sungat eserinde berilýän baglanyşyklar, deňeşdirme usuly arkaly çözülýär.

Отмывка (rus.)

Ýuwmak – 1) suwly reňklerde ulanylýan çeperçilik usuly. 2) reňk ulanylýan gural arkaly arassa suwa batyryp, açyk reňkleri ýumşatmak we ýyganan reňkleri çygly kagyza geçirmek.

Оттенок

Öwüşgin – 1) daş-töweregiň täsiri astynda zadyň reňkiniň üýtgemegi. 2) reňkleriň açyklygynyň, güýjüniň boýagda az-kem tapawudy. 3) sowuk-ýyly reňkleriň baglanyşygyndaky aýratynlyk.

Оттиск

Basma – güýçli basylan möhürlenme, şekillendirme, görkezme, basylyp alnan surat.

Eau-forte (fr.)

Офорт

Ofort (azot kislotasy) – grawýuranyň görnüşi: azot kislotasy arkaly, köpsapar awylylanyp, ýagny siňdirmek ýoly bilen çuň möhürleme, haşamlama usuly; Misiň ýa-da sinkiň ýüzüne suratyň oýmalanmagy. Kislotada bilen awylylanyp oýmalama arkaly möhürleme.

Офортист

Ofortçy suratkeş – azot kislotasy arkaly, şekillendiriş sungatynyň grafika ugry boýunça ofort usulynda işleýän suratkeş.

Oshros (*gr.*)

Охра

Sarymtyk, öçügsi, mele – sary reňkli dürli öwüşgünlerden ybarat tebigy mineral boýagy, özi palçykdan bolup, demriň, limonit, getit ýaly wajyp mineral boýaglaryndan güýçli baýlaşandyr.

-P-

Pawillon (*fr.*)

Павильон

Pawilýon (çadyr) – 1) köşk seýilgähiniň uly bolmadyk ýeňil gurluşygy. 2) teatrda, otagyň, öýüň içini şekillendirilýän bezeg.

Пагода (*sanskr.*)

Pagoda Ybadathana – Hytaý,

Ýaponiýa, Hindistan we başga Gündogar we Günorta-Gündogar Aziýa ýurtlarynda: köpgatly dini ýa-da çadyrlaryna çalymdaş görnüşli hindileriň we butparazlaryň ybadathanasy.

Palatium (*lat.*)

Палата

Köşk – Gadymy Rimde baý ýaşayan şahsyýetiň öýüniň, gadymy köşgüň ady.

Palaffitta (*it.*)

Палифити

Pürsli jaýlar – batgalykda ýa-da suwuň üstünde diregli gurulýan ýaşayyş jaýlary.

Palazzo (*it.*)

Палаццо

Palasso (köşk) – orta asyr italýan binagärçiligine häsiýetli jaý, köşk.

Paille (*fr.*)

Палевый

Öçügsi sary – (açyk mele gyzyl) çala öwüşginli öçügsi sary reňk.

Palette (*fr.*)

Палитра

Reňk tagçasy – 1) nakgaşlaryň reňk garmak üçin ulanýan tagçasy. 2) reňk toplumu; eserdäki reňk ýygyndysynyň baglanyşygy. Oňa ”Baý reňkli”, “öçügsi reňkli”, “birmeňzeş reňkli” hem diýýärler.

Palladium (*lat.*)

Палладий

Palladiý – gadymy grekleriň we rimlileriň ynanjyna görä, şäheri goraýan Afina Palladiý uruş hudaýy hasaplanypdyr.

Palmette (*fr.*)

Пальметта

Palma ýapragy – palma ýapragynyň görnüşine meňzedilen heýkeltaraşlyk we nakgaşçylyk bezegi .

Panneau (*fr.*)

Панно

Panno – 1) nagyş bilen örtülen diwaryň, potologyň ýüzi, nakgaşçylyk ýa-da heýkeltaraşçylyk usuly bilen bezelýär. 2) Diwaryň haýsy-da bolsa bir meýdanyny tutýan kendirdäki eser.

Pan horama (*gr.*)

Панорама

Panorama (görnüş, daş-töwerek) – 1) ýeriň ýokardan açylan görnüşi. 2) birinji meýdany göwrümlü, uly ölçegdäki eser;

Паpus

Ýelken – jaýyň gümmezli örtügindäki gurluşyk; ol göwrümiň dört diwardan sekiz gýraňly barabana, ýagny binanyň boýnuna, soňra bolsa gümmeziň daýanç halkasy bolan tegelek aýlawyna geçmegi emele getirýär. Ýelkenler öz göwürümleri we görnüşleri boýunça köpdürlidir.

Pan theos (gr.)

Пантеон

Panteon (hudaýa bagyşlanan jaý) – 1) gadymy grekleriň we rimlileriň ähli hudaýlara bagyşlanyp gurlan ybadathanasy. 2) meşhur adamlaryň guburhanasy.

Passe-partout (fr.)

Паспарту

Paspartu (hemme ýerinden geçýän) – portretiň, haşamlanan suratyň daşyna gelşik berýän daşlyk.

Pastel (fr.)

Пастель

Pastel (hamyr) – boýaglardan, hekden we beýleki baglaýjy gosundylardan taýýarlanan ýumşak reňkli galamlar.

Pastillage (fr.)

Пастилаж

Heýkel – ýenjilen we ýakylan palçykdan ýasalan heýkeltaraşlyk eseri.

Pastoso (fr.)

Пастозность

Dok ýazylmak – ýagly, dykyz tegmiller bilen ýazylan, nakgaşçylyk eserleriniň durkunyň aýratynlygy (Türkmenistanyň halk suratkeşi Çary Amangeldiýewiň eserleri oňa mysal bolup biler).

Παρεα

Pagsa – hatarlanyp ýa-da topbaklanyp düzülen, ýenjilen palçyk.

Pathos (gr.)

Παθος

Pafos (duýgy, janypkeşlik) – janypkeş, tolgunmak, beýiklik.

Paysage (fr.)

Пейзаж

Peýzaž (ýer, tebigat) – 1) haýsy-da bolsa bir ýeriň umumy görnüşi. 2) şekillendiriş sungatyndaky žanrlaryň biri.

Peysageste (fr.)

Пейзажист

Peýzažist (tebigatçy suratkeş) – Tebigatyň görnüşini şekillendirýän suratkeş.

Penal (nem.)

Пенал

Galam gaby, guty – galam, ruçka, bozguç we başga-da zatlary saklamak üçin gapjagaz.

Pergamos (gr.)

Περγαмент

Pergament (kiçi Aziýada Pergam şäheri) – 1) üýtgeşik usulda taýýarlanan haýwanyň derisi. 2) şeýle materialda taýýarlanan gadymy golýazma. 3) suw, ýag geçirmeýän üýtgeşik görnüşli kagyz.

Peripteron (gr.)

Περιπτερον

Gapdal sütinler, çar tarapy perli – ähli tarapdan sütinler bilen gurşalyp alnan, antik ybadathanasynyň aýratynlygy, jaýy.

Пештак

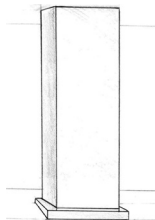
Peştak (öňdäki girelge) – jaýyň girelgesiniň binagärlik bezegi.

Передвижники (rus.)

Hereket edýänler – 1870-nji ýyllarda rus suratkeşleri I. Kramskoý, G. Mýasoýedow, N. Ge we W. Perow tarapyndan öňe sürülen demokratik çeperçilik birleşmesi. Olaryň ilkinji sergisi 1871-nji ýylda açylýar. Olaryň döredijilik maksatnamasynyň ösmeginde sungaty öwreniji W. Stasowyň ummasyz uly goşandy bardyr. P. Tretýakow bu suratkeşlere elmydama maddy taýdan ýardam edipdir.

Перспектива

Perspektiwa (giňişligi şekillendirmek) – 1) dürli zatlaryň ölçeginiň we göwrüminiň belli uzaklykda üýtgeýän ýaly bolup görünmegi. Dünýädäki hakykatyň, barlyklaryň ýüze çykmasyynyň bir görnüşi. Zatlaryň daş görünüşü kiçelýän ýaly, reňki üýtgeýän ýaly görünmegi. 2) ylymda, adamyň gözüniň görýän zatlaryny kanuna laýyklykda we aýratynlykda öwrenmek. 3) çeperçilik önümçiliginde seretmeklige, ýagny, zatlaryň göwrümini göz bilen ýa-da çen bilen şekillendirmeklige aýdylýar.

Пилон (gr.)

Pilon (sütün) – gönüburçly kesimli, pürsi özünde göterýän äpet sütün.

Пилястра

Pilýastra (diwar sütüni) – binagärçilikde ýarym göwresi öňe çykyk duran gönüburçly sütün.

Pinakotheke (gr.)

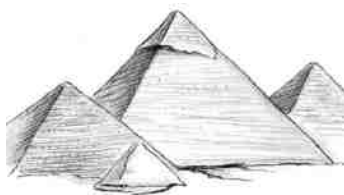
Пинакотекa

Pinakoteka (eserhana) – 1) gadymy greklerde nakgaşçylyk eseriniň saklanýan jaýy; 2) eserler öýi.

Pyramis (*gr.*)

Пирамида

Piramida – binagärçilikde: esasy (dörtgyraňly) inedördül, burçlary ýokarky merkezde birleşýän gadymy müsür şalarynyň gabyrüsti ýadygärligi.

Plakat (*nem.*)

Плакат

Habarnama – plakat, bu bir hadysany, wakany jar edýän ýa-da syýasaty wagyz-nesihat edýän grafika sungatynyň görnüşidir.

Plançette (*fr.*)

Планшет

Agaç tagta – ýörite surat çekmek üçin taýýarlanan dörtburçly tekiz agaç tagta.

Plastike (*gr.*)

Пластика

Nepislik – göwrümi emele getirýän eser, sungatyň görnüşü (heýkeltaraşlyk, oýma we ş.m.) 2) Gelşikli we owadan hereketdäki şekiller.

Plastilina (*it.*)

Пластелин

Ýelimleýän – heýkeltaraşlyk pudagynda ulanylýan üpürjük ýagly goşundylardan ybarat bolan palçyk, serişde.

Plasnikos (*gr.*)

Пластичный

Nepis, gelşikli – 1) deňölçegli, baglanyşykly, täsin, nepis, akymly, ýumşak;

Plafond (*fr.*)

Плафон

Binanyň belent pürsi – binagärçilikde: binanyň içki otagynyň depesi ýa-da onuň bölegi bolup, onda nakgaşçylyk ýa-da heýkeltaraşlyk bezegi ýerleşýär.

Plein air (*fr:*)

Пленер

Plener (erkin howa) – aýyk howada surat çekmek (ussahana-daky nakgaşçylyga gapma-garşylyk), aýyk howada suratkeşiň dürli öwüşginler bilen tebigaty hakyky bolşy ýaly öwrenmegi, howa çuňlugyna, reňkleriň baýlygyna üns bermegi.

Plinthos (*gr:*)

Плинт

Plint – binagärçilikde: inedördül tagça, sütünleriň daýanjynyň (bazanyň) aşagyndaky bölek bolup hyzmat edýär.

Pelure (*fr:*)

Плюр

Plýur (aýdyň kagyz) – daşbasma önümçiliginde ulanylýan, ýörite ýelim gatlagy bilen üsti örtülen aýdyň kagyz.

Poser (*fr:*)

Позировать

Hereketsiz durmak – belli bir ýagdaýda, suratkeşiň ýa-da surata alynýan pursatda adamyň hereketsiz durmagy. Özüne çekmek, bir ýagdaýda durmak.

Poligraphiýa (*gr:*)

Полиграфия

Köprüazma – bir şekiliň köp mukdarda göçürmesini almak üçin, tehniki serişdeleriň jemi (harplar, bellikler, suratlar we nutuklary, kitaplary, suratlary, žurnallary, gazetleri we başga-da köpeltmegiň çap usuly, görnüşi.

Polymorphos (*gr:*)

Полиморфный

Köpdürli – köpdürli göwrümlerde duş gelýän kalsiý-aregonit, grafit-almaz ýaly serişdeler.

Polytipos (*nem.*)

Политипаж

Köpgörnüşli – Kitabyň ýa-da başga çapyň (başynda we soňunda) köp ulanylýan surat şekilleriniň, çap görnüşi.

Politur (*nem.*)

Политура

Bejermе – agaç önümlerini ýylmamak üçin ulanylýan syrçaly önüm.

Polyhromia (*gr.*)

Полихромия

Polihromiýa (köpreňkli) – binagärlikde, heýkeltaraşlykda, amaly-haşam sungatynda dürli reňkleriň zatlara ulanylmagy we köpdürli boýaglaryň aýratynlygyna baglylykda – köp reňkli bolmagy.

Полутень (*rus.*)

Ýarym kölege – reňk ýagtylygynyň bir bölegi. Ýarym kölege, şekillendiriş sungatynda bir zadyň şekilinde ýagtylygyň we kölegäniň arasyndaky araçäk hökmünde hyzmat edýär.

Полутон (*rus.*)

Ýarym ýagtylyk – şekillendiriş sungatynda çeperçilik keşpleriň suratlandyрма usuly. Predmete düşýän şöhläniň ýarym ýagtylygy.

Pompeux (*fr.*)

Помпезный

Güberçek – güberçek, bezemen, ýalkymly, dabaraly.

Poncer (*fr.*)

Понсировка

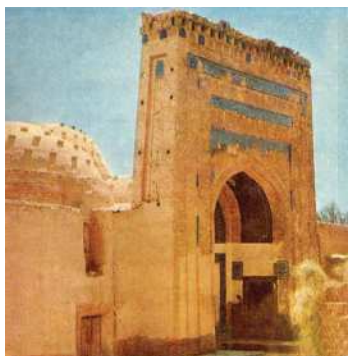
Syýanyň görnüşi – galam işleriniň göçürmesindäki asyl nusganyň çyzygy boýunça, ak kagyzyň deşijiklerine düşýän kömür tozanjyklary.

Pop-art (*fr.*)

Поп-арт

Pop-art—häzirki zamanşekillendiriş sungatyndaky öňdebaryjy akym; hakyky zatlary, şekilleri, habarlary we başgalary ulanmak arkaly, bu akymyň wekilleri hakykaty özleriçe düzýärler we wagyz edýärler.

Porta (*lat.*)

Портал

Portal (derweze) – 1) binagärçilikde: П göwrümlü jaýyň ýüzündäki öňe çykýan girelge.

Porticus (*lat.*)

Портик

Portik (esasy girelge) – binagärçilikde: jaýyň öňe çykýan bölegini emele getirýän, sütünlere we arkalara daýanýan bassyrma.

Portrait (*fr.*)

Портрет

Portret – adamyň ýa-da topar adamlaryň nakgaşçylykda, heý-keltaraşlykda, grafikada şekili, keşbi.

Portraitiste

Портретист

Suratçy, adamyň keşbini ýazýan suratkeş – suratkeş, çeper keşp döredýän ussat.

Postamentum (*lat.*)

Постамент

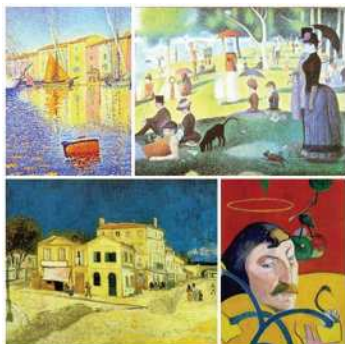
Ýadygärliğin, sütüniň esasy – binagärçilikde: sütünleriň esasy, heýkeltaraşlykda ýadygärliğin esasy.

Post (*lat.*)

Постимпрессионизм

Çuňňur duýgy – XIX asyryň ahyrynda Fransiýa döwletinde dörän sungat akymy (duýgy akymy). Nakgaşçylykda onuň görnükli wekilleri Pol Gogen, Winsent Wan Gog dagylar pursatlaýyn duýgy (impressionizm) akymyndan tapawutlylykda öz maksatlaryny adam tebigatyny örän içgin we çuňňur öwrenmäge gönükdirýärler we tolgundyryjy eserleri döredýärler.

Primitivus (*lat.*)

Примитивный

Primitiw (ýöntem, iň irki, sada) – umumy gurluşy boýunça sada düzülen we ýönekeý görümlerde görkezilen sungat eseri.

Примитивизм

Ýöntemlik, sadalyk – sungatda bilgesleşýin iň gadymy medeniýetiň sadalygyny gaýtalamak we oňa öýkünmek.

Primitivus (*lat.*)

Примитивный

Sadaçyl – 1) ilkidurmuş, irki adamzat jemgyýetiniň ösüşine degişli; 2) gurluşy boýunça çylşyrymly bolmadyk; 3) kämil, bilimsiz, ösmedik.

Projectus (*lat.*)

Проект

Proýekt (taslama) – amaly iş çyzygylary, hasaplar, binanyň täze döredilen taslamasy, enjamlar, suratlar we başgalar.

Propulon, propulain (*gr.*)

Пропилеи

Derweze - manysynda – äpet gurluşyk, şäheriň girelgesini be-
zeýän binagärlik birleşmesi; mysal üçin, gadymy grek binaçylygynda
Afina Akropolynyň girelgesi.

Proportio (*lat.*)

Пропорция

Proporsiýa (deňölçenme, deňölçegli) – biri-birine we umumy-
lyga ölçegiň bölekleriniň deň gelmegi, bölek ölçegi. Suratkeşiň
eserleriniň dürli görnüşli ölçeglere gabat gelmegi. Olar diňe zatlaryň
we şekilleriň göwrümini kesgitlemän, eýsem, eseriň gurluşyny-da
doly seljerýärler. Oňa, kagyzyň tekizliginiň tapylmagy, ölçegiň şe-
kiliniň arka sudura baglanyşmagy, toparlaryň göwrümleriniň biri-bi-
rine baglanyşmagy we başgalar degişlidir.

Проторенессанс (*it.*)

Ilkinji galkynyş – Italýan sungatynyň
taryhyndaky iň ösen eýýam (XIII asyryň
ahyry – XIV asyryň başlary), antik dä-
pleri öwrenmek; hakyky joşgunly durmuş
akymlaryna, ýokarky gatlaklaryň ösmegi-
ne gelmegi.

Profil (*fr.*)

Профиль

Gapdal tarap, gapdal görnüş – adamyň ýüzüniň ýa-da bir
zadyň gapdal görnüşi.

Ponceau (*fr.*)

Пунцовый

Açyk gyzyň, al-gyzyl – boýagyň açyk gyzyň görnüşi (fransuzça).

Пуризм

Purizm (*fr.*) – Fransiýada 1910-1920-nji ýyllarda dörän, günba-
tar ýewropa nakgaşçylygyndaky akym. Puristler (A. Ozanfan, Ş. Le

Korbýuzýe), durmuş esbaplarynyň ýönekeý şekilini suratlandyrmak bilen, nakgaşçylyk pudagyna sadalygy we maşyn eýýamynyň düzgünlerini girizmek isläpdirler.

Purpura (*lat.*)

Пурпур

Gyzyl-melewşe – gyrgyzy balykgulaklardan alynýan, gymmat-baha gyzyl-melewşe boýag reňki; mata önümçiliginde giňden ulanylýar; 2) goýy-gyzyl ýa-da açyk-gyzyl, melewşe şöhleli reňk.

Piedestal (*fr.*)

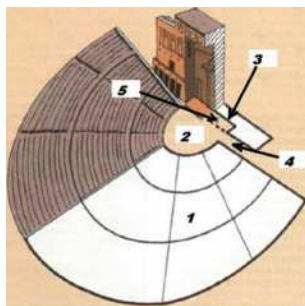
Пьедестал

Ýadygärlik münberi – ýadygärligiň, sütüniň, heýkeliň oturdylan münberi.

Proskenion (*gr.*)

Проскений

Proskeniý (sahnanyň diwary) – gadymy grek taryhynyň klassyk eýýamynda (b.er.öň V-IV as.) – ilki başda aktýorlaryň eşik çalyşýan otagynyň öňi, soňra onuň öňde gurlan, oňat bezelen diwary; 2) ellinizm döwrüniň teatrynda (b.er.öň 4-1-asýrlar) – sahnanyň ortasynda daşdan ýasalan gurluşyk, onuň üçeginde gaýgyly sahnalar goýlupdyr.

Plinhos (*gr.*)

Плинтус

Tagça – jaýyň içinde, diwar bilen poluň arasyndaky deşikleri ýarpmak üçin, oňat timarlanan süýri agaç tagtasy.

Podium (*lat.*)

Подиум

Beýgeltmek, münber – gadymy rimlileriň binaçylygynda, öň tarapyndan basgançakly ybadathananyň esasy; şeýle-de, tomaşa

jaýynda – imperatoryň we onuň egindeşleriniň oturýan kürsüleriniň beýgeldilmegi; heýkeltaraşlaryň, suratkeşleriň önünde durýan adamyň aşagynda goýulýan kub görnüşli pýedestal.

Prae (*lat.*)

Прерафаэлиты

Prerafaelitler (rafaelden öňki) – XIX asyryň ortasyndaky iňlis nakgaşçylyk mekdebi; onuň öwrenijisi Jon Röskin bolupdyr. Bu akymyň wekilleri irki Galkynyş eýýamyndan (XIV-XV asyrlar), ýagny olar suratkeşleriň Rafaelden öňki döwürdäki sungatyna uýupdyrlar.

Pretentieux (*fr.*)

Претенциозность

Talapkärçilik – gopbamsylyk, hondan bärilik, talapkärçilik.

Propaganda (*lat.*)

Пропаганда

Ýaýratmak, wagyz etmek, jar etmek – ylmy, bilimi, gözýetimi, maksady çuňňur düşündirmek we ýaýratmak. Köpçülige maksada laýyk täsir etmek.

Подлинник (*rus.*)

Asyl nusga – çeper eseriň asyl nusgasy. Suratkeşiň döreden eseri.

Pente... (*gr.*)

Пентаптих

Pentaptih (baş bölek, başem eser) – baş bölekden düzülen bir eser.

Подрамник (*rus.*)

Aşaky çarçuwa – nakgaşçylyk işinde zerur gerekli bolan eseriň esaslarynyň biri. Aşaky çarçuwa agaçdan gönüburçly ýa-da inedördül ýasalyp, onuň üstünden kendiri suwlap çekdirilýär. Çarçuwanyň gapdal taraplaryndan çüýlenýär.

Полотно (*rus.*)

Eser – köplenç, kendiriň ýüzüne ýazylyan esere aýdylýar.

Pointilisme (*fr.*)

Пуантилизм

Puantilizm (nokatlama sungaty) –

Fransiýada döran çeperçilik neoimpressionizm akymyna degişli. Nakgaşçylyk eserlerini nokat şekilli tegmiller bilen ýazmak.

Plaque (*fr.*)

Плакетка

Ýuka tekizlik – 1) gönüburçly ýa-da şoňa çalymdaş göwrümlü metal; 2) durmuş zatlaryny, mebel bezegini ýerine ýetirmäge niýetlenen, güberçek şekilli (demirden, keramikadan we başg.) ýuka tekizlik.

Peristylon (*gr.*)

Перистиль

Peristil (aýlanan sütünler) – Gadymy Gresiýanyň binagärçiligindäki howlynyň, seýilgähiň, galereýanyň, meýdançanyň daşyna aýlanan sütünler.

-R-

Raccourcir (*fr.*)

Ракурс

Rakurs (gysgaltma) – tekizlikdäki zadyň şekil bölejiginiň tomaşaýdan daşlaşýan aralygynyň gysgaldylmagy.

Rastro (*lat.*)

Растр

Gazamak – grafika sungatynda şekiliň we bezegiň nokatlar hem-de çyzyklar arkaly dürli tekizliklerdäki ýerine ýetirilmegi. Ol neşir işiniň usuly hökmünde dörap, soňra suratkeşlere kitap bezemek-de, plakat işlerinde, şeýle-de, fotorealistleriň nakgaşçylyk eserlerinde peýdalanylýdyr.

Rei Bkohle (*nem.*)

Рашкуль

Raşkul (kömür galamy) – reýsfedere (kömür gysygy) dakylan, surat çekmek üçin agaç galamy.

Realis (*lat.*)

Реализм

Realizm (hakykat) – sungatda we edebiýatda durmuşy dogry we doly açmagy önünde wezipe edinjän akym.

Рама (*rus.*)

Rama (çarçuwa) – suratkeşiň eseriniň daşyny bezeýän geýdirme. Ol eseri özünde jemleýär we esere gutarnyklylyk berýär. Çarçuwalar dürli açyk ýa-da garaňky reňklere boýalýar. Baý bezelen, ösümlik we geometrik nagysly çarçuwalar örän täsirlidir.

Ратуша

Ratuşa (dolandyryş jaýy) – Günbatar ýurtlaryň orta asyrlaryndan mälüm bolan, şäher häkimliginiň iş dolandyryan edarasynyň jaýy. Onuň binasy baý we döwrebap gurulýar.

Рабад

Rabad (şäher etegi) – araplar gelenden soňra feodal şäherleriniň senetçilik toplумы. Şäheriň etegindäki söwda merkezi.

Рабат

Rabat (harby şäherçe) – Isgender Zülkarneýniň döwürlerinde peýda bolan harby şäherçe ýa-da berkitmeli kerwensaraýlar.

Reservage (*fr.*)

Резерваж

Rezerwaž (reňkleme) – önünden ýag bilen çalnyp, suratyň üstünden reňkli palçyk örtülen iki reňkli kúýze önümi. Önüm ýeňil ýakylanda ýag ýanýar we iki reňkli suratyň ýüzüne syrça çalyp ikinji gezek ýakylýar.

Reiber (*nem.*)

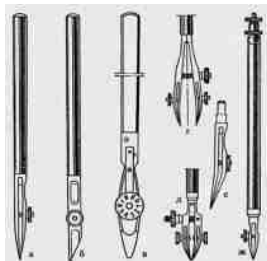
Рейбер

Sürtme – daşbasma el abzalynda basyjy ağaç, onuň basmagy bilen möhürli göwürümden nusgasy kagyza alynýar.

ReiBfeder (*nem.*)

Рейсфедер

Syýa çyzguç – syýa bilen çyzyk geçirmek üçin çyzgy guraly.

ReiBschiene (*nem.*)

Рейсшина

Reýşşina (çyzguç) – deň ýanaşyk çyzygy geçirmek üçin T görnüşli çyzguç.

Relief (*fr.*)

Рельеф

Güberçek – güberçek nagyş, gabarçakly şekil. Ýeňil gabardylan şekile-barelýef; güýçli gabardylan şekile-gorelýef diýilýär.

Резьба (*rus.*)

Oýma – oýmagärlik, nagyş salmak usuly. Agajyň, daşyň, süňküň ýüzüne oýup çeper nagyş salmak usuly, çeper sungaty.

Renaissance (*fr.*)

Ренессанс

Renessans (galkynyş) – 1) Italiýada XIV asyrlarda, beýleki Günübatar döwletlerinde XV-XVI asyrlarda dörän jemgyýetçilik, syýasy we medeni hereketleri; Galkynyş döwri özüniň

beýik açyşlaryny edebiýatda we sungatda gadymy grekleriň we rimlileriň medeniýetine daýanmagy esasynda, beýik alymlaryň döremegine getirýär: Petrarka, Bokkaçço, Kopernik, Jordano Bruno, Mikelanjelo, Rafael, Leonardo da Winçi we başgalar. 2) Gotika äheňini çalşan we grek-rimlileriň binaçylygynyň äheňini kabul eden, sungat äheňi.

Re productio (*lat.*)

Репродукция

Önümçilik, eser – 1) Çaphana neşiriniň üsti bilen çeper eseriň suratlandyrylan nusgasy. 2) eseriň surata düşürilen görnüşi.

Restauratio (*lat.*)

Реставратор

Restawrator (rejeleýji) – 1) köne binanyň durkuny öňki kaddyna getirmek boýunça rejeleýiş işleriniň hünärmeni. 2) Şekillendiriş sungatynyň eserlerini, amaly haşam sungatynyň önümlerini rejeleýji suratkeş.

Restauratio (*lat.*)

Реставрация

Rejeleme, dikeltme – köne binany, gadymy ýadygärlikleri saklamak, rejelemek, öňki kaddyna getirmek.

Retouche (*fr.*)

Ретушь

Retuş (düzetmek) – eseri, suraty, foto suraty üstünden düzetmek, bezemek.

Referre (*lat.*)

Реферат

Referat (habarnama) – 1) belli bir tema degişli ylmy işi. 2) kitabyň, ylmy işiň we başga-da nazary işleriň mazmunynyň açylyp beýan edilmegi.

Reflexus (*lat.*)

Рефлекс

Refleks (şöhlelenme) – 1) nakgaşçylykda bir zadyň güýçli ýagtylanmagynda reňkleriň kölegesiniň gapdal zatlarynyň ýüzüne düşmegi.

Günün ýagtysynyň düşmegi bilen zatlarda açyk reňk şöhlesi döreýär. 2) Galamda çekilen suratda – ýagtynyň şöhlesiniň bir zatdan beýleki bir zadyň kölegeli bölegine düşmegi.

Recensio (*lat.*)

Рецензия

Resensiýa (barlamak) – haýsy-da bolsa ylmy ýa-da çeperçilik eserini, sahnany, kinofilmi tankydy çözmek maksatly ýazylan makala, syn.

Riegel (*nem.*)

Ригель

Kese berkitme – kese ýerleşdirilýän, gurluşyk düzüminiň bölegi; karkasly jaýlarda sütünleri baglanyşdyrýar. 2) kilt, zülpe, sürme.

Рисунок

Surat – galamda inçe çyzyklar, tegmiller esasynda haýsy-da bolsa bir şekiliň suratyny çekmek. Serişdeleriň aýry baglanyşygy bilen suratda göwrümiň nepisligini, reňk öwüşgini we kölege aýratynlyklary kesgitlenýär. Surat bir durkunda, ulurak ýa-da kiçiräk baglanyşýan reňkler bilen düzülýär.

Rhythmos (*gr.*)

Ритм

Ritm (sazlaşyk) – eseriň taslama gurluşynyň görnüşi. Onuň ýönekeý görnüşi haýsy-da bolsa bölekleriň deňölçegli gezekleşmesini ýa-da gaýtalanmasyny görkezýär (zatlar, göwürimler, nagşyň bölekleri, reňkler we başgalar).

Rocaille (*fr.*)

Рокайль

Rokayl (balykgulak) – 1) XVIII asyryň başyndaky Ýewropa sungatyna mynasyp, balykgulak görnüşli nagys. 2) rokoko diýmekligiň hem manysynda düşünmek bolýar.

Rococo (*fr.*)

Рококо

Rokoko – esasan Fransiýada Lýudowik XV döwründe ösen we XVIII asyryň başlarynda dörän, binagärçilik we bezeg sungatyndaky akym.

Romanus (*lat.*)

Романский

Romanlaryňky – gadymyrimlileriň medeniýeti bilen baglanyşykly; X-XIII asyrlar irki orta asyrlar eýýamynyň Günübatar Ýewropa sungatynyň akymy; binaçylykda ýönekeýligi, ykjamlygy we belentligi, şekillendiriş sungatynda ýönekeýligi we görüminiň aýk tekizligi bilen tapawutlanýar.

Romantisme (*fr.*)

Романтизм

Romantizm – XIX asyryň birinji ýarymynda ýewropalylaryň sungatyndaky akym, ol ilkinji orunda ýekeligi çykaryp, ony maksatly ýörelgelere iterýär.

Rostwerk (*nem.*)

Ростверк

Gözenek gurmak – jaýyň agramyny esasa paýlaýan, binanyň fundamentiniň aşaky bölegi.

Rostra (*lat.*)

Ростра

Gäminiň burny – 1) binagärçilikde gadymy gäminiň burun görnüşindäki bezegi. 2) düşmandan basyp alnan gämileriň burnundan ýasalan bezeg, Gadymy Rimiň forumlaryndaky münberler.

Rotonda (*it.*)

Ротонда

Togalak – binagärçilikde, köplenç, sü-tünli, gümmez bilen ýapylan, togalak gur-luşyk.

Rubin (*nem.*)

Рубин

Lagyl, Gyzył – mineral: öwüşginli gyzył reňkli gymmatbaha daş ol 1-nji derejeli gymmatbaha daş bolup, zergärçilik sungatynda sagat-larda we dogry mehanizmlerde ulanylýar.

Руст (*lat.*)

Rust: Ýylmanmadyk – binagärçilikde, tekiz ýylmanmadyk daş.

Rusticus (*lat.*)

Рустика

Ýylmanmadyk – binagärçilikde, örümiň ýa-da diwar daşynyň tekiz ýylmanmadyk we gödek ýüze çykyşy.

-S-

Sanguine (*fr.*)

Сангина

Galam – ýumşak gara-gyzył galam: şeýle usulda çekilen surat.

Santalon (*gr.*)

Сандал

Sandal – gyzył ýa-da sary reňk boýagy; ol sandal agaçlarynyň ownugyndan alynýar.

Сиена

Siýena – Italiýanyň Siýena şäheriniň ady bilen baglanyşykly boýag.

Silhouette (*fr.*)

Силует

Siluet – XVIII asyrda ýaşan fransuz ministri E. de Siluetiň ady bilen baglanyşykly, ýagny onuň gülkünç şekiliniň kölegesi, gapdal suratlanmasy esasynda suratkeşlik pudagynda dörän usul. 2) zadyň daşky çyzygy. 3) bir reňkde we tekizlikde şekillendirilen adam şekili.

Symbolon (*gr.*)

Символ

Nyşan – haýsy-da bolsa bir zadyň keşbini, düşünjesini, maksadyny aňladýan nyşan; haýsy-da bolsa bir maksady özünde jemleýän çeperçilik keşp.

СИМВОЛИЗМ

Simwolizm (nyşanalyk) – XIX asyryň ahyrynda edebiýatda we çeperçilik sungatynda dörän akym. Bu akyma eýerýän suratkeşler realizmi inkär edip, nakgaşçylyk sungatynyň diňe pikir döretmegini we ruhy ýagdaýy açyp görkezmegini dogry hasaplapdyrlar. Bu akymyň wekilleri köplenç dini we rowaýaty eserleri ýazypdyrlar.

Synthesis (*gr.*)

Синтез

Sintez (baglanyşma) – 1) bir zady, hadysany bütewiliginde, birliginde we bölekleriniň arabaglanyşygynda öwrenýän usul. 2) nakgaşçylykda reňkleriň özara sazlaşygy.

Сагана

Sagana – musulman mazarlarynda gabryň üstünde kerpiçden örülen gümmezjik.

Сардоба

Sardoba – üsti gümmezlenip örtülen suw saklanýan howuz ýa-da gar saklanýan ýer. Orta asyrlaryň şeýle gurluşygy Mary welaýatynyň ýadygärlikler toplumynda saklanypdyr.

Sentiment (lat.)

Сентиментализм

Duýgy – XVIII asyryň günbatar sungatyndaky akym, ol akylyň göreldesine eýe-rip, durmuşyň ösüşinden nägilelik bildirmegi öňe sürýär. Ýönekeý adamyň duýgusyny öz içine almak bilen, ony ösdürmäge çalyşýar.

Сталактиты

Gabarçaklar – binagärçilikde, ýadygärlikleriň girelgesinde ýa-da içki otaglarynyň burçlarynda gabarçak öýjükleri emele getirýän bezegler.

Сульс

Suls – arap harplarynyň süýndirilip ýazylmagy.

Суфа

Sufa – palçykdan edilen oturgyç, seki ýa-da meýdança.

Skulptura (lat.)

Скульптура

Heýkeltaraşlyk – göwrümlü şekilleri döredýän, giňişlik sungatynyň bir görnüşi – ýasama, bejertme, ýumşak çig önümlerden (palçyk), daşdan çapylan, agaçdan kesilen ýa-da бүрүнçден, gips-

den we şuňa meňzeş önümlerden guýlyp şekil ýasalýan şekillendiriş sungatynyň pudagy.

Smalto (*it.*)

Смальта

Smalta (syrçaly aýna) – reňkli şöhle geçmeýän aýna, onuň göwrümi kubik ýa-da tekiz tekje görnüşinde bolup mozaika işinde ulanylýar. Bu usulda Gadymy Rimde we orta asyr Wizantiýanyň köşk we ybadathanalarynyň diwarlaryny bezäpdirler. Smalta önümçiligi XVIII asyryň ortalarynda Russiýada M. W. Lomonosow tarapyndan esaslandyrylypdyr.

Statuette (*fr.*)

Статуэтка

Kiçi heýkel – adam we haýwanat dünýäsi bilen baglanyşykly kiçi heýkeljik.

Statua (*lat.*)

Статуя

Heýkel – belent esasyň üstünde dikeldilen adam ýa-da haýwan şekiliniň heýkeltaraşlyk görnüşi.

Свет (*rus.*)

Ýagty – şekillendiriş sungatynda ýagtylygyň we kölegäniň bölegi. Bir zadyň üstki, has ýagty böleginiň adalgasy.

Светлота (*rus.*)

Ýagtylyk – garaňkylykdan tapawutlanýan deňeşdirme basgançagy: eserde kölegäni näçe güýçlendirdigiňçe reňkiň ýagtylygy açylýar.

Светосила (*rus.*)

Ýagtynyň güýji – ýagty we kölege baglanyşykly adalga. Nakgaşçylykda: ýagtylygyň täsiri bilen reňkiň açylmagy, goňşy reňkleriň güýjünden, reňkiň açyklygynyň deňeşdirmek basgançagy.

Galam suratynda: ýagtylygyň derejesiniň gapdaldakylardan aýdyň tapawutlanmagy.

Светотень (*rus.*)

Ýagtylyk-kölege – bir zadyň şekili çekilende onuň kölege düşýän ýerini we ýagtylyk düşýän ýerini görkezmeklik. Onuň aýratynlyklary: ýagtylyk, kölege, ýarymkölege, şöhlenenme, ýagty bellik.

Связующее вещество (*rus.*)

Goşundy jisimler – oňa (ýelim, ýag, hek, ýumurtganyň sarysy) degişli bolup, onuň kömegi bilen düzümiň bölekleri özara baglanyşýarlar we kendiriň ýa-da tekizligiň ýüzünde berkäp, reňk gatlagyny emele getirýärler. Düzümi bir bolsa-da nakgaşçylygyň görnüşleri: freska, ýagly, suwly reňkler özüniň goşundysy bilen tapawutlanýarlar.

Seanse (*fr.*)

Сеанс

Wagt arasy, tapgyr – haýsy-da bolsa bir iş üçin gerekli wagtyň arasy. Surat çekmäge gerekli wagt. Suratkeş tebigata çykyp bir tapgyrda eser ýazýar (etýud), ýöne uly eseri birnäçe tapgyrda döredýär.

Staffage (*nem.*)

Стаффаж

Staffar (ikinci orunly) – nakgaşçylyk taslamasynda ikinji orunly zat, ýagny tebigat žanrynda döredilen eserde adamyň şekili.

Stessa (*ital.*)

Стека

Steka (gural) – heýkeltaraşlykda, üstki gatlagy işlemek üçin peýdalanylýan gerekli gural.

Stele (*gr.*)

Стела

Stela (sütün) – güberçek şekilli we ýazgyly ýa-da tekiz daşly sütün.

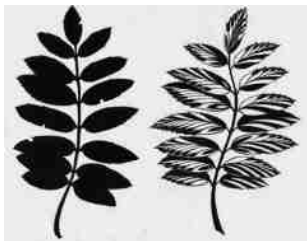
Stereobates (*gr.*)

Стереобат

Jaýyň esasy – antik binagärçiliginde basgançakly jaýyň esasy. Onuň ýokarky bölegine stilobat diýilýär.

Стилизатор

Stilizator (tagamçyl) – öz döredijiliginde belli bir tagama (stile) daýanyp işleýän suratkeş.

Стилизация (*rus.*)

Stilizasiýa (belli akyma uýmak, üýtgetmek) – 1) haýsy-da bolsa belli bir ugruň daşky görnüşlerine meňzetmegi, mysal üçin klassisizme; 2) amaly-haşam sungatynda çeperçilik şekilleriniň nagyş göwrümlerine boýun bolmagy.

Stylobates (*gr.*)

Стилобат

Stilobat – gadymy binagärçilikde jaýyň esasynyň (stereobatyň) ýokarky basgançagy.

Stylus (*gr.*)

Стиль

Tagam, äheň, akym – sungatda we edebiýatda belli bir döwrüň ýa-da akymyň maksadyny we çeperçilik işlenen jemini çeper usullaryň üsti bilen görkezmek.

Studio (*it.*)

Студия

Studiý (öwrenmek, (okuw öwreniş) ussahanasy) – 1) suratkeşiň ussahanasy; 2) artistleri, suratkeşleri, heýkeltaraşlary taýýarlaýan okuw jaýy; ýaş aktýorlaryň teatry.

Souvenir (*fr.*)

Сувенир

Sowgat – 1) ýadygärlik üçin sowgat; 2) baran döwletiňden, şäheriňden ýadygärlik üçin çeperçilik önümini sowgatlyk almak.

Статичность (*rus.*)

Durnuklylyk – güýçli sözüniň garşydaşy-rahatlyk, gymyldamaýan ýagdaý. Durnuklylyk eseriň esasy pikiriniň keşpli çözgüdinde de degişli bolup biler.

Supremus (*lat.*)

Супрематизм

Suprematizm (ýokary, beýik) – XX asyryň başynda nakgaşçylykdaky formal häsiýetli akym; bu usulda işleýän suratkeşler göwrümlü we geometriki şekilleri reňkli çözmäge çalşypdyrlar.

Sfumato (*ital.*)

Сфумато

Usul – Leonardo da Winçiniň döredijiligidinden başlap, Galkynyş eýýamynyň nakgaşçylygynda zatlaryň ýumşak çyzyklary, ýerine ýetirilişiň ýumşak häsiýetlendirilişi, tassyklanan çeperçilik usuly.

Sujet (*fr.*)

Сюжет

Sýžet (**eseriň mazmuny, pursaty**) – 1) edebiýat eserinde: wakanyň ýazylyşynyň baglanyşygy we yzygiderliligi. 2) şekillendiriş sungatynda: zadyň şekili.

Surrealisme (*fr.*)

Сюрреализм

Ýokaryhakykat–XXasyryň öňdebaryjy sungatyndaky akym, jogapkärsiz wezipäni habar berýän, aňa gelen düşüňjäni, hakyky ýa-da toslama hadysany şekillendirýär.

Цвет (*rus.*)

Reňk – nakgaşçylygyň aýratyn çeperçilik serişdesi. Dünýäni gurşaýan şekilleri, olaryň dürli häsiýetlerini we hakykatyň aýratynlygyny nakgaşçylykda reňkleriň we reňk öwüşginleriniň üsti bilen görkezmek. Reňkleriň aýratynlygyna degişli reňk derejesi – älemgoşar reňkleriniň tapawudy (gyzyl, gök, sary we başgalar); reňkiň güýji (ýagty we has garaňky reňkler); baý reňkler (reňkleriň gatnaşygy). Reňkleriň baýlaşmagy: suwly reňkleriň özara garyşmagynda, ýagly boýaglaryň ak reňk bilen garyşmagynda bolýar. Reňkler barada pikir edilende: sowuk reňkler–buz, gar we şuna meňzeş, ýyly reňkler–günüň şöhlesi, ot bilen baglanyşykly duýguda göz önüne getirilýär. Reňkler özara gatnaşyp ýa-da biri-biriniň ýanynda durup baý toplumy emele getirýärler. Reňkler özara gatnaşyk edip reňk düzümini döredýärler (kolorit), reňk taslamasy bolsa toplum çözgüdini kesgitleýär. Reňk nakgaşçylykda eseriň täsirini güýçlendirýär, bezeg mümkinçiligini artdyrýar. Olar adamda örän dürli täsirler döredip bilýärler.

Cella (*lat.*)

Целла

Otag – gadymy Rimiň ybadathanalarynda hudaýyň heykeliniň ýerleşýän içki otagy.

Целостность (rus.)

Bütewilik – uly çeperçilik we keşp täsirliigi ösdürmäge ýardam berýän, sungat eseriniň örän möhüm häsiýeti. Bitewilik şekili dürli bölekleriň özara baglanyşyp, bir bölegiň umumylyga, ikinji orunly zadyň esasa, bölejikleriň bitewilige, şeýle-de, ýerine ýetiriliş usullarynyň jemlenmegine aýdylýar.

Целостность изображения (rus.)

Şekiliň bütewiligi – eserde deňeşdirme usulynda, hakykatyň ýetmezçiligini ýa-da gutarnyksyzlygyny aýyrmak arkaly gutarnyklylyk gazanmak.

Целостность восприятия (rus.)

Bütewi özleşdirme, kabul etmek – suratkeşiň bir wagtda önünde duran hakyky zatlaryň ählisini görmegi başarmagy. Diňe bütewi görmegi başarmak bilen zadyň düzümini dogry kesgitlemek mümkin. Ýagtylygy we reňk gatnaşygy jemläp, goýlan ýumşuň düzümini kesgitlemek.

Citadelle (fr.)

Цитадель

Kiçi şäher – 1) özbaşdak, goranmak üçin uly galanyň içindäki diwar berkitmeli kiçi şäherjik. 2) gadymy şäherlerde – üstünden höküm sürýän gala ýa-da köşk.

Zoccolo (it.)

Цоколь

Galyň esas – binagärçilikde, diwaryň ýa-da sütüniň esasy, kähalatda ol ýylmanýar.

Цокольный этаж

Galyň esasly gat – binanyň aşaky gaty bolup, ol ýokarky gatlardan galyňlygy ýa-da sähelçe öňe çykýandygy bilen tapawutlanýar.

Şchaber (*nem.*)

Шабер

Gyrgyç – bir tarapy üçburçly, tekiz ýa-da gapyrgaly ýiteldilen görnüşli kesiji gural bolup, daşa surat goýmaga, demiriň ýüzüni tekizlemäge hyzmat edýär.

Schablone (*nem.*)

Шаблон

Şablon: Nusga, ülni – 1) nusga seredip, haýsy-da bolsa birmeňzeş önümleri ýasamak. 2) hakyky ululykda ýerine ýetirilen, binanyň böleginiň, taraplarynyň çyzgysy. 3) ştap, trafaret; hemmä belli nusga, ondan birmeňzeş göçürýärler.

Chamotte (*fr.*)

Шамот

Şamot (oda çydamly palçyk, ýakylan toýun, köýen toýun) – bişýänçä ýakylan oda çydamly palçyk ýa-da kaolin; oda çydamlylygyny güýçlendirmek üçin ownadylan şamoty oda çydamly çyg palçyga goşýarlar.

Charge (*fr.*)

Шарж

Şarž (ulaltmak, degişmek) – biriniň ýa-da haýsy-da bolsa bir zadyň gülkünç we satiriki usulyndaky şekili, onda daşky keşbe öýkünlip, has häsiýetli taraplar ösdürilýär: surat, portret, waka, şu usulda ýerine ýetirilen işler.

Scharlach (*nem.*)

Шарлах

Gyzyl boýag – açyk gyzyl reňkli boýag.

Chef-d, oeuvre (*fr.*)

Шедевр

Şedewr (ajaýyp nusga) – 1) ýokary derejeli sungat eseri. 2) orta asyryň ussahanalarynda senetkärler tarapyndan “ussa” adyny almak üçin, bellibir nusga ýerine ýetiripdirler.

Шатер (*türki*)

Şadyr – orta asyr Köneürgenç binagärçiligindeki gyraňly piramida görnüşli gümmezler. Ony II Arslan ýadygärliginiň mysalynda görmek bolýar.

Шов (*rus.*)

Sep – örümde iki daşyň ýa-da kerpijiň biri-birine degişýän tekizligi.

Spalier (*nem., it.*)

Шпалера

Şpalera (halyça) – elde işläp düzülen, wakaly ýa-da tebigat şekillendirilen daşlyk mata ýa-da ýüňsüz diwar halysy.

Spil (*gol.*) **Spille** (*nem.*)

Шпиль

Çüri, uç – uçlak bolup gidýän dikligine piramida ýa-da konus görnüşindäki binanyň çüri başy.

Sprengwerk (*nem.*)

Шпренгель

Gapyrgaly düzümi – esasy agramy özünde göterýän (balka, rama, köpriniň düzümi we başgalar) düzüme, goşmaça gapyrgaly düzümiň (konstruksiýa) berkligi saklamaga ýardam bermegi.

Schrift (*nem.*)

Шрифт

Daş basma harp – 1) surat, harp ýazmak; 2) dürli bellikleri, harplary çap etmek üçin, guýma görnüşli çaphana serişdesi.

Stempel (*nem.*)

Штемпель

Dörtburç möhür, ştempel – basma usulynda alynýan möhür, tagma, bir zadyň belligi.

Strich (*nem.*)

Штрих

Inçe çyzyk – suratçylygyň şekillendiriş usullarynyň biri. Inçe çyzylar bilen işlemek usuly köpdürlidir. Ol dürli akymlarda goýlan uzynlygy ýa-da bölejigi görkezmek üçin ulanylýar. Inçe çyzylar özara umumylaşyp ýa-da aýratynlykda hem bolup biler.

Щипец

Şipes – esasynda üç burç bolan, jaýyň diwarynyň ýokarky bölegi, onuň aşagynda kerpiçsiz (tejegorsyz), iki tarapa akymlydyr. Bu adalga orta asyryň binagärçiligine degişlidir.

-T-

Tambour (*fr.*)

Тамбур

Binanyň boýny – binagärçilikde: jaýyň ýokarsyna togalak ýa-da birnäçe gyraňly galyp gümmezi saklaýan binanyň boýny. 2) jaýyň gapysynyň öňünde ýelden, sowukdan goramak üçin niýetlenen gurluşyk.

Tashe (*fr.*)

Ташизм

Taşizm – XX asyryň ikinji ýarymynda nakgaşçylykdaky akym; abstrakt akymynyň bir görnüşi; bilgeşleýin erkin taslamalarynda taşistler reňk tegmilleriniň gatnaşygyny ösdürip, ýiti häsiýetli reňk toplumyny bermäge çalyşýarlar.

Tektonike (*gr.*)

Тектоника

Gurluşyk sungaty – binagärçilik gurluşygynyň manydaşy. Binaçylykda gurluşyk kadalaryny çeperçilikli çözmek.

Tempera (*it.*)

Темпера

Boýag – ýumurtganyň sarysynyň ownugy ýa-da ýelim suwuklygynyň ýag bilen goşulan we suw garylan usulyndaky boýag.

Tenderz (*nem.*)

Тенденция

Tendensiýa (hereket etmek) – 1) hereketdäki we gözýetimdäki ymtylma; 2) eseriň akymy, aýdylyşy, maksady.

Theoria (*fr.*)

Теория

Teoriýa (nazaryýet, synlamak, barlamak, taglymat) – jemgyýetiň we tebigatyň kanunalaýyk ýerli ösüşiniň şöhlenenmegi, jemgyýetçilik tejribeliligi, tejribäniň umumylaşdyrylmagy, 2) haýsy-da bolsa, ylmyň ýa-da onuň bölüminiň döredilmegi, umumy ýagdaýyň jemi.

Terminus (*lat.*)

Термин

Termin (adalga) – 1) ylymda, sungatda, tehnikada ulanylýan, belli bir düşüňjäni anyk aňladýan söz ýa-da söz baglanyşygy.

Technike (*gr.*)

Техника

Usul, ussatlyk – 1) tejribäniň we aklyň jemi, haýsy-da bolsa işiň görnüşiniň usuly, ussatlygy, mysal üçin: gurluşyk usuly, sazlaşyk usuly, şygyr düzme usuly, sport usuly we başgalar. 2) timarlaýyş usuly.

Тимпанон (*gr.*)

Тимпан

Тимпан – binagärçilikde: 1) frontonyň üçburçly meýdany; arkalaryň arasyndaky diwaryň ýüzi we onuň aralygy; 2) üsti iki tarap ýapgytlanyp örtülen jaýyň ýüzüniň ýokarky üçburç böleginiň içindäki ýa-da arkaly tagçanyň arka sepirtmeginiň çäginde emele gelýän diwaryň üçburçly tekiz ýüzi.

Тыpos (*gr.*)

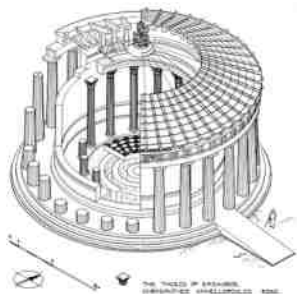
Тип

Nusga (yz galdyrmak, göwrüm, nusga) – edebiýatda we sun-gatda: umumylaşdyrylan keşp.

Типos (*gr.*)

Типография

Типографи́я (çaphana) – kitap, žurnal, gazet çykarýan kärhana.

Толос (*gr.*)

Толос

Gümmez – tegelek göwrümli mazarüsti gurluşyk. Toloslar biziň eramyzdan öňki XVI asyrlardan bäri bellidir (Miken gümmezli mazarlary)

Tonos (*gr.*)

Тон

Ton (basma) – nakgaşçylykda reňkiň öwüşgininiň ýa-da ýagty kölegäniň hili.

Тональность (*rus.,gr.*)

Basmalyk – nakgaşçylykda: eseriň aýratyn reňklerini birleşdirýän basma, reňk agdyklygy.

Torso (*it.*)

Торс

Göwre – heýkeltaraşlykda, nakgaşçylykda adam göwresiniň şekili.

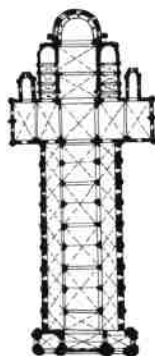
Тосканский ордер (*it.*)

Toskan orderi – binagärçilikde: klassyk binaçylygynda baş orderiň biri bolup, gadymy Rim we Etrus dorikleriniň orderleriniň çalyşmasy. Dorik orderiniň görnüşi bolup, ol bazaly ýylmanak sütünden ybaratdyr.

Transept (*iñl.*)

Трансепт

Transept – esasy haçly binalarda (roman we gotika stilindäki) ybadathananyň orta gürplerinde ýerleşdirilen kese galereýa.

Triptychos (*gr.*)

Триптих

Üçe bölünen eser – bir maksada, tema we mazmuna degişli şekillendiriş sungatynyň üç bölekden ybarat eseri.

Tuche (*nem.*)

Тушь

Tuş (syýa boýag) – surat çekmek we çyzgy çyzmak üçin peýdalanylýan, gara we reňkli suwly syýa boýagy.

Terra cotta (*lat.*)

Терракота

Bişirilen palçyk – bişirilen reňkli palçyk, şeýle-de syrçalanmadyk önüm; keramikanyň görnüşi.

Toreuo (*gr.*)

Торевтика

Torewtika (kesme (çekanka)) – metal önümlerinden ybarat bolup, kesmek, ýençmek usuly – sungatda çeperçilik metal önümlerini basmak, ýençmek usulynda el bilen güberçeklenip işlemek görnüşi (grafika, zergärçilik önümlerine ýakyn).

-U-

Urbanus (*lat.*)

Урбанизм

Urbanizm (şäherli) – XX asyryň sungatynda häzirki uly şäheriň durmuşy bilen baglanyşykly tema.

Utilis (*lat.*)

Утилизация

Utilizasiýa (peýdaly) – peýdalanmak, peýdaly ulanmak, gaýtdan işlemek.

Outrer (*fr.*)

Утрировать

Utrirleme (ulaltmak) – bir zadyň häsiýetini, taraplaryny kesgitli belgilemek, aşu ulaltmak.

Ваяние (*rus.*)

Ýasamak, tараşlamak – Heýkeltaraşlykda palçykdan ýa-da daşdan ýasalan çeper şekiller.

Валёр (*fr.*)

Walýor (gymmatlyk) – nakgaşçylyk we reňk ulanmasyz sungatda bir zadynyň durkunyň ýagtylygynyň we garaňkylygynyň kölegesiniň belli bir derejedäki gatnaşygyny görkezmek.

Whatman (*iňl.*)

Ватман

Watman – (iňlisleriň XVIII asyryda kagyz fabriginiň ýolbaşçysynyň ady bilen bagly bolup “Watman” oňat hilli çyzuw we surat kagzydyr). Bu kagyz syýada ýazmak üçin hem oňatdyr. Ol bozguja güýçli garşylyk görkezýär we bir südür gataňsy ýüzi bilen tapawutlanýar. El usulynda esgi sudury esasynda ýasalanýar.

Velin (*fr.*)

Веленевая бумага

Dykyz kagyz – 1) kagyz çykarylmaýyndan ön hat ýazmak üçin ulanylan göle hamyndan taýýarlanan materiala çalymdaş, dykyz, ýalkym saçýan kagyz. 2) göle hamyndan ýasalan iň oňat pergament.

Ведута (*it.*)

Weduta – XVIII-XIX asyrlaryň sungatynda şäher tebigatyny suratlandyrmak. Şäheriň durkuny perspektiwa kanunlary boýunça suratlandyrmak.

Vernissage (*fr.*)

Вернисаж

Wernisaž (timarlamak, ýalpyldatmak) – serginiň dabaraly açylmagy. Onuň ady, serginiň açylmasynyň ön ýany, eserleri lak bilen tymarlamakdan gelip çykýar.

Vestibule (*fr.*)

Вестибюль

Jaýyň girelgedäki otagy – binanyň içki böleginiň girelgesinde ýerleşýän uly otag (köp-halat jemgyýetçilik).

Visualis (*lat.*)

Визуальный

Wizual (*syn etmek*) – bir zada daşyndan tomaşa etmek, syn etmek.

Virtus (*lat.*)

Виртуоз

Wirtuoz (*zehinli*) – öz sungatynyň ýokary ussady, zehinli suratkeş. Iň ýokary, beýik derejäni eýelän suratkeş, ussat.

Vitrage (*fr.*)

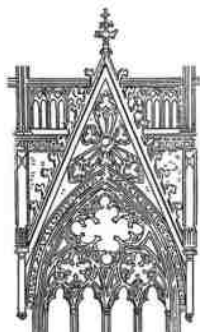
Витраж

Witraž (*reňkli aýna çüýşesi*) – penjirede, gapyda, tutuda ýerleşýän reňkli aýnalar; aýnadan taýýarlanan eser ýa-da nagyş gurluşy.

Voluta (*lat.-zülp*)

Волюта

Goçak şekili – binaçylyk bezegi, goçak şekilindäki heýkeltaraşlyk bezegi, mysal üçin ionik sütünlerdäki egri tovlanma.

Wimperg (*nem.*)

Вимперг

Wimperg – gotika zamanasynyň binalarynda äpişgäniň örtügininiň we portalyň soňlamasynyň, ýiti uçly bezelen frontony.

Variante, < **varians** (*fr; lat.*)

Вариант

Özgerijilik – görnüşňiň üýtgedilmegi, her-dürlülük, awtoryň eserini täzeçe gözläp, ondaky zatlaryň durkuny ýa-da hereketini, reňkini, hat-da mazmunyny üýtgetmegi. Ähli görnüşde-de özgerijilik usuly eseriň asyl nusgasyndan meňzeşligini ýitirmeýär.

Видение живописное (*rus.*)

Nakgaşçylyk görüjiligi – hakyky görnüşňiň reňk tapawudyna düşünmek we görmegi başarmak, şekillendirilýän keşbiň daş-töwerek bilen sazlaşygyny, täsirini aňlamak we umumy şöhläniň ýagdaýyny, ýagny, ählisini jemläp häsiýeti açmak.

Видение художественное

Çeperçilik görüjiligi – hakyky keşbe salnan gözellig häsiýetiniň bahasyny hökmäny bermegi başarmak. Suratkeş eserini ýazmazyndan önürti keşbiň reňkde häsiýetini takmynan görmegi başarmagy.

-Ýu – Ýa-

Juwelier (*goll.*)

Ювелир

Zergär – gözel daşlardan we gymmat baha metallardan önüm taýýarlaýan ussat.

Ювелирное искусство (*rus.*)

Zergärçilik sungaty – amaly-haşam sungatynyň görnüşü; çeper bezegleri ýasamak, durmuşda gerek bolan zatlar we gymmatbaha daşlarda we metallardan çeper ýasalan önümler. Olar örän inçelik bilen sünnälenip ýasalýar.

Югендстиль (*nem.*)

Ýugendstil – “Modern” (täze) tolkunynyň nemesçe ady bolup, ol Mýunhendäki “Ýugend” žurnalynyň adyna salgylanýar (ol 1896 ý. döredilýär).

Яшма (*arm.*)

Ýaşma – ownuk dag daşlarynyň toparynyň berk ýygyny ady, esasan, çökündi ýa-da akan düzümine girýän kwarslar, halsedonlar, minerallardan durýar. Ýokary berkligi, köpdürli boýagy, kähalatlarda täsin suratlar bilen häsiýetlendirilýär; olar çeperçilik bezeg işlerinde (gapdal, wazalar we başgalarda) tehniki önümleri taýýarlamakda (himiýa, stipki we başgalarda) peýdalanylýar.

-Z-

Законченность (*rus.*)

Gutarnyklylyk, soňlama – döredijilik pikiriň dolulygyna jem bolup, eserde aýdyň işiň berjaý edilmegi, gysgaça aýdanda, şekillendiriş wezipäniň kesgitlenen derejesine ýetmek.

Зарисовка (*rus.*)

Surat çekmek – hakyky zatdan, ussahana-dan daşda uly iş üçin gözleg suratlaryny çekmek ýa-da türgenleşmek.

Зондаж

Barlamak – binagärçilikde: diwaryň gurluşyny bilmek üçin onuň bir bölegini açyp, kerpijiň örüliş häsiýetini diwar suwaglaryny aýryp öwrenmek.

Зиаратхана (*türki*)

Zyýarathana – ybadathanada tagzym edilýän we doga okalýan otag.

PEÝDALANYLAN EDEBIÝATLAR

1. *Gurbanguly Berdimuhamedow*. Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, Halky söýmek bagtdyr. – A., 2007.
2. *Gurbanguly Berdimuhamedow*. Ösüşiň täze belentliklerine tarap. Saýlanan eserler.I. – A., 2008.
3. *Gurbanguly Berdimuhamedow*. Ösüşiň täze belentliklerine tarap. Saýlanan eserler. – A., 2009.
4. *Азимов П., Атаниязов С., Мескутов В.* Русско-туркменский словарь сокращений. – А. Ылым. 1985.
5. *Алексеев С.* О колорите. – М., 1974.
6. *Алпатов М. В.* Всеобщая история искусств, т.1. – М., 1948.
7. Большой энциклопедический словарь. Т.2. «Советская энциклопедия» 1991.
8. *Булатов М. С.* Геометрическая гармонизация в архитектуре Средней Азии IX-XV вв. Изд. Второе. Наука. – М., 1988
9. *Виннер Б. Р.* Искусство Древней Греции. – М., 1971.
10. *Волков Н.* Цвет в живописи. – М. 1965.
11. *Вощинина А.* Античное искусство. 1962.
12. Детская энциклопедия. Искусство. Т. 12. изд.3. Для среднего и старшего возраста. – М., 1977.
13. *Дмитриева О. В.* Художники итальянского Возрождения XIV-XVI веков. – Л., 1961
14. Живопись Туркмении. – Москва. 1974.
15. Живопись Советской Туркмении. – Ленинград. 1975.
16. *Зайцев А.* Наука о цвете и живопись. – Москва. «Искусство» 1986.
17. Изобразительное искусство Туркменской ССР. Москва. 1957.
18. Изобразительное искусство Туркменской ССР. Издательство «Советский художник». – Москва. 1957.
19. Изобразительное искусство Туркменской ССР. – Москва. 1984.

20. Искусство нации.(1992-2002). – Москва., 2002.
21. История искусства зарубежных стран. Т.3. 1964.
22. История советского искусства.т.1. – М. 1965.
23. История советского искусства.т.2. – М. 1968.
24. *Кожин В.* Виды искусства. – М., 1960.
25. *Костин В.* Язык изобразительного искусства. – М., 1965.
26. *Кузминов Н. Л.* История зарубежного искусство. – М., 1983.
27. *Либман М. Я.* О скульптуре. – М., 1962.
- 27^а. Малая история искусств. – М. 1979.
28. *Маммедов М. А., Мурадов Р. Г.* Гургандж. – Istambul. 2000.
29. *Оганеев А.* Произведение искусства и художественный образ. – М., 1978.
30. *Ожегов С. И.* Словарь русского языка. – М. «Русский язык» 1984.
31. Орфоэпический словарь русского языка. «Русский язык» – М. 1985.
32. Painting of Soviet Turkmenia. – Leningrad. 1975.
33. *Пилявский В. И.* Куня-Ургенч. – Л.,1974.с.28.
34. Пугаченкова Г. А. Искусство Туркменистана. – А.,1967.
35. *Пугаченкова Г. А.* Самарканд и Бухара. М., 1968.
36. Русское искусство. Т.2. – М. 1960.
37. Русское искусство. Т.1. – М..1979.
38. Словарь иностранных слов. – Москва «Русский язык» 1989.
39. Советский энциклопедический словарь. 1979.
40. *Халимов Н. Б.* Памятники Ургенча. – А., 1991.
41. Энциклопедический словарь юного художника. – М. 1983.

MAZMUNY

Giriş.....	7
-A-	9
-B-	35
-Ç-	43
-D-	44
-E-	49
-F-	55
-G-	60
-H-	67
-I -	68
-Ž-	73
-K-	75
-L-	87
-M-	90
-N-	101
-O-	104
-P-	108
-R-	121
-S-	127
-Ş-	136
-T-	138
-U-	142
-W-	143
-Ýu – ýa-	145
-Z-	146
Peýdalanylan edebiýatlar	147

Nurýagdy Ýagşymyradow

ÇEPER TANKYT SUNGATYNYŇ AMALLARY

Ýokary okuw mekdepleri üçin okuw gollanmasy

Redaktor	<i>A. Annaýew</i>
Surat redaktory	<i>G. Orazmyradow</i>
Teh. redaktor	<i>O. Nurýagdyýewa</i>
Suratçy	<i>N. Ýagşymyradow</i>
Neşir üçin jogapkär	<i>A. Halmedowa</i>

Çap etməğe rugsat edildi 9.09.2010. Möçberi 60 x 90 $\frac{1}{16}$. Ofset kagyzy.

Edebi garniturasy. Ofset çap ediliş usuly. Şertli-çap listi 9,5.

Şertli reňkli ottiski . 38,28. Hasap-neşir listi 8,79. Çap listi 9,5.

Sargyt 1537. Sany 2 000.

Türkmen döwlet neşirýat gullugy.
744004. Aşgabat, 1995-nji köçe, 20.

Türkmen döwlet neşirýat gullugynyň Metbugat merkezi.
744004. Aşgabat, 1995-nji köçe, 20.